

ALBERT SEPPEL

"
ÜLEVAADE
LEISI
ALGKOOLI
AJALOOST
1.

A 2490

EMSV Muuseum

Õpetajate Kooli Muuseum

1962

ÜLEVAADE LEISI ALGKOOLI AJALOOST

A. SEPPEL

Leisi algkool asus Saaremaa põhjarannikul Leisi alevikus. Olin selle juhatajaks 1923. aasta sügisest 1940. aasta sügiseni ja elasin nende aastate jooksul kaasa neljaklassilise kahekomplektilise kooli arenemistee Saaremaa suurimaks kuueklassiliseks kuuekomplektiliseks maa-algkooliks.

Sellest koolist ja tema arenguteest ning tööst tahangi alljärgnevas jutustada.

LEISI ALGKOOLI ASUTAMINE.

Leisi algkool on Leisi ap.õigeusu kihelkonnakooli otsene järeltulija. Leisi kihelkonnakool asutati Leisi kogudusega üheaegselt 1851.aastal ja see kool töötas pidevalt kuni tema reorganiseerimiseni Leisi algkooliks.

Leisi algkool asutati õieti saksa okupatsioonivõimude poolt. Esimese maailmasõja ajal saksa sõjaväed okupeerisid Saaremaa 1917.aasta septembris ja olid saarel peremeesteks 14 kuud. Nad andsid 1918.aastal korralduse, mille järgi kõik senised ap.õigeusu ja ka ev.luteriusu kihelkonnakoolid tunnistati avalikku koolivõrku kuuluvateks algkoolideks. Siis antigi 6.oktoobril 1918 Leisi kihelkonnakooli ehitused ja vallasvara Leisi vallale üle. Seda aega tulekski Leisi algkooli asutamise ajaks

lugada.

Sakslased lahkusid Saaremaalt 1918. aasta novembri lõpul. Tallinnas moodustatud kodanliku Eesti ajutine valitsus saatis oma volinikuna Saaremaale maapäevasaadiku Victor Neggo, kes detsembri lõpul Kuressaarde jõudis ja ka haridusministeeriumi volitused koolielu korraldamiseks kaasa sai.

Leisi algkool ja ka suurem osa Saaremaa koolidest töötasid juba sügisest alates ning et sakslased Eesti aj. valitsuse ja okupatsioonivõimude vahel sõlmitud kokkuleppe alusel rahulikult lahkusid, ei tulnud nende lahkumisel koolitöös seiskut. Aj. valitsuse volinik Neggo organiseeris 1917. aastal Eesti ajutise maa-nõukogu poolt vastu võetud "Eestimaa koolivalitsuse ajutise korralduse" alusel Saaremaal kohaliku koolivalitsuse. See omakorda rakendas ellu Eesti ajutise valitsuse 02.12. 1918 "Ajutised määrused koolide alal".

Leisi algkooli nooremates klassides lõpetati saksa keele õpetamine ja IV klassis vähendati selle õppeaine tundide arvu. Vabanenud tundide arvel laiendati eesti keele õpetamist. Usuõpetus tunnistati vabatahtlikuks õppeaineaks, kuid praktiliselt sellest kooli õppetöös midagi ei muutunud.

Saksa okupatsioonivõimude poolt Laugu üttkooli ümberpaigutatud Leisi kooli õpetaja Peeter Altosaar ja tema asemele toodud Triigi algkooli juhataja-õpetaja Otto Uustal pöördusid vastava korralduse alusel esimesest jaanuarist 1919 oma endistele töö-

kohtadele tagasi.

Okupatsioonivõimude poolt sunniviisil kogudustelt üle võetud ja avalikkudeks algkoolideks tunnistatud koolid anti hiljem haridusministeeriumi korraldusel kogudustele tagasi, kui need neid erakoolidena soovisid uuesti tööle panna. Leisi ap.õigeusu kogudusel puudus selleks aineiline võimalus ja seepärast jäi kool vallale.

KOOLI ASUKOHT.

See valiti juba 1871.aastal, mil Leisi ap.õigeusu kogudus omale uue kiriku ja kihelkonnakoolile uue koolimaja ehitamist alustas. Asukohaks valiti õnnelikult väike kruusaseljandik Mustjala-Leisi ja Orissaare-Leisi rannateede ühinemiskoha lähedal Leisi-Kuressaare maantee ääres. Hiljem tekkis sinna praegune Leisi alevik. Aleviku hoogne kasvuperiood algas 1907.aastal ning suikus Esimese maailmasõja ajal. 1925. aasta paigu võttis aleviku laienemine jälle hoogu ning rauges 1941.aastal sõjatules. Nüüd läheb aleviku laienemine jälle hoogsalt edasi ja praegu on Leisis ja selle lähisümbruses üle 100 elamu.

Leisi algkooli tekkimise ajal kuulus Leisi alevik Saaremaa maakonna Leisi valla piiri; praeguse administratiivse jaotuse järgi asus kool Kingissepa rajooni Leisi külanõukogu piiris. Kooli asutamise ajal 1918. aastal kuulusid koolipiirkonda peale Leisi aleviku veel ainult Olga ja Veski külad.

Aru, Parasmetsa ja Triigi asundusi siis veel ei olnud. Kui aga neljaklassiline koolikohustus kehtestati, hakkasid Purtsa, Triigi ja Jõiste kolmeklassiliste algkoolide õpilased Leisi algkooli neljandas klassis õppima. Hiljem, kui koolikohustust laiendati, kuid Metsküla ja Laugu algkoolide juures algkooli vanemad klassid veel avatud ei olnud, pidid kõik Leisi valla lapsed Leisi algkooli viiendas ja kuues klassis õppima ning koolipiirkond ühtus valla territooriumiga.

LEISI VANA KOOLIMAJA.

Leisi algkool päris eelkäijalt 1873. aastal valminud ja tolleaegse sp.õigeusu kihelkonnakoolimajade tüüp-projekti järgi ehitatud koolimaja. Neljakümneviie-aastane maja ei ole ju õieti mitte veel vana maja, kuid Leisi koolimaja nägi selles eas raugana välja. Süüdi oli selles vana sindlikatus, mida tervikuna ei ole kunagi uuendatud, vaid ainult hädapäraselt kimmide või katuselaastudega paigati. Ka ei ole teada millal maja välistvärvi viimati uuendati. Igatahes ei ole seda tehtud nende üheksa ~~viie~~ aasta jooksul (1918 - 1927), mil see maja Leisi algkoolile koduks oli.

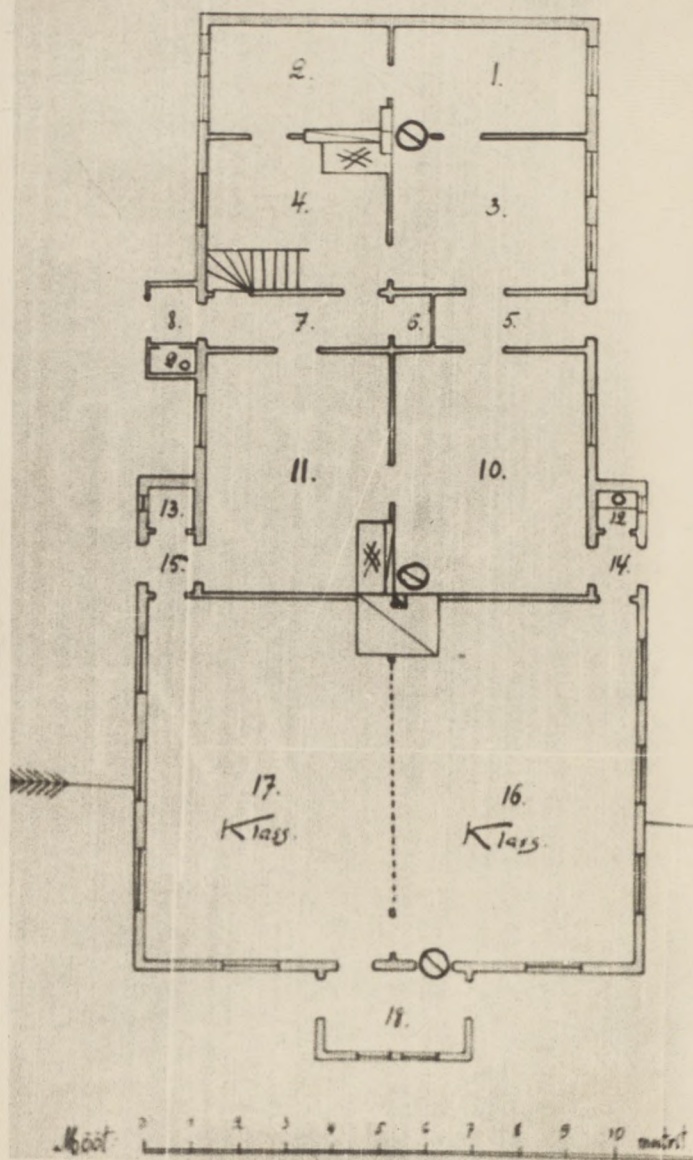
Sisemist sanitaar-remonti siis küll tehti, kuid see seisis peamiselt klassides ja õpilaste kasutamises olevates kõrvalruumides seinte krohvitud osade kriidiga valgendamises.

Klassid (koolimaja põhiplaani 16 ja 17) olid

Selles majas töötas kool 1873-1927 a. sügiseni.

-1-

VANA KOOLIMAJA PÕHIPLAAN

← KOOLIMAJA 1918. A.

FK319-1

valgusküllased ja ka ruumikad. Nende vahel oli laudadest tehtud liikuv vahesein, mis vajaduse korral võimaldas suurema ruumi moodustamise. Ka kõrvalruumid olid küllalt suured, kumbki 22 ruutmeetrit, aga et mõlemal ainult üks aken oli, siis ^{oli} neis valgust vähevõitu. Need kaks ruumi, 10 ja 11, olid kihelkonnakooli ajal kooli internaadis elavate õpilaste magamistubadeks. Algkool kasutas neid riietehoiuruumideks. Seintel olid lihtsad puust varnad. Igal õpilasel oli oma üliriiete ja seljakoti hoidmiseks kindel koht. Käimlatest kasutas algkool ainult ühte 12, teises 13 hoiti koristamis- ja puhastusvahendeid. Soojal ajal kasutati kahte välisust, 15 ja 18, külmal ajal oli viimane neist suletud.

Õpilaste kasutamiseks määratud ruumid olid alt 120 sm kõrguselt puitpaneeliga kaetud, kõrgemalt krohvitud. Paneel oli õlivärviga (ookriga) kollaseks värvitud. Laed olid hõõveldatud ja servatud 5 sm pakustest laudadest "kolmelaualagi", mis oma algpäeval ka õlivärviga värvitud oli olnud, kuid hiljem liimivärviga pidi leppima. Põrandad olid väga auklikuks ja okslikuks kulunud. Koolimaja aknad olid suured ja avanesid sissepoole.

Maja õhtupoolses otsas oli koolijuhataja korter. See oli risti läbi maja ulatuva koridoriga kooli ruumidest eraldatud. Kortoris oli kolm tuba ja köök. Seinaid olid krohvitud ja tapeetidega kaetud, laed ja põrandad olid kunagi ka õlivärviga värvitud.

TRIIGI KOOLIMAJA 1925 FK 319-2

LAUGU KOOLIMAJA (LIIVA KÜLAS) 1925

FK 319-3

Ometi oli Leisi uue koolimaja valmimiseni 1927. aastal Leisi vana koolimaja valla parim. Algkooles oli siis vallas kaheksa. Otse koolimajaks ehitatud majad olid ainult Leisi, Laugu ja Triigi koolidel. Viimased olid kolmeklassilised algkoolid ühe klassikomplektiga. Sellised idüllilised üttkoolimajad asusid viisakalt küla majadekobarast eraldi veidi kaugemal karjamaa serval. Triigi koolimajas oli omal ajal Karja ev.luteriusu kihelkonnakoolgi mitu aastat töötanud. Juuresolevatel fotodel võib neid omapäraseid koolimaju imetleda.

Käesoleva sajandi algul oli Saaremaal selliseid üttkooles palju. Vähehaaval hakkasid need kaduma ja eriti kiirelt kahanes nende arv 1918.aastast alates, mil neljaklassilise koolikohustuse kehtestamisel lähestikku asuvaid kolmeklassilisi kooles õppetöö edukuse huvides hakati neljaklassilisteks kahekomplektilisteks algkoolideks liitma. Nende tüüpiline esindaja töötab aga nüüdki veel keset Saaremaad Tõrise külas kaheksa õpilasega Anno Domini 1961.

Metsküla algkool asus 1927.aastal ka omas majas, kuid see oli vana väike endine mõisahoone, mis koolimajaks kohendatuna siiski tarvitamiskõlbmatuks tunnistatud Leisi vanast koolimajast halvem oli.

Jõiste, Purtsa, Pammuna ja Liiküla kolmeklassilised ühekomplektilised koolid asusid üürilistena külakambrites. Need koolid olid sageli väga armetutes oludes, nii et õpilaste üliriided ja leivakotid

PAMMANA KOOLI
ÜÜRIKAMBRID

VÄRAVAL

FK 319-4

TURUL

FK 319-5

otse klassiruumis asusid ning õpetajal omaette ruumi ei olnudki. Käesoleva lisas on ka sellistest üüritud koolimajadest mõned fotod. Nende vaatamisel ei tule unustada, et majaomanik ise oma perega ja majapidamisega ka samas majas elas ning kool ainult vähesallitud üürnik oli. Sellises üürimajas tuli õpetajal väga sagedasti vallatute õpilaste ja majaomaniku vahel piksevardaks olla.

Kui kool uude majja kolis, üüris konstaabel Aksalu vallalt endise koolijuhataja korteri enesele ja asus koos perekonnaga sinna elama. Endised kooliklassid koos kõrvalruumidega said kaitseliidu Leisi malevkonna koduks. Neli aastat korraldasid kaitseliitlased seal oma õppusi ja koosviibimisi.

1931. aastal ostsin mina vana koolimaja koos selle juurde kuuluva krundiga Leisi vallalt avalikul enampakkumisel 1313,75 krooni eest ära. Kavatsesin selle oma vanaduspäevade koduks kujundada. Ümberehitamisel lammutati klassiruumid ära, kuid maja jäi siiski veel küllaltki avaraks ja sisaldas neli tuba vajalikkude kõrvalruumidega.

Majja sain oma perekonnaga alles 1944. aastal kolida. Vahepeal kasutas seda fotograaf Grepp ja Leisi agrojaoskond.

Elu kujunes aga nii, et tegelikult veedan nüüd oma vanaduspäevi Tallinnas, kus mu pojad töötavad. Mulle tarbetuks muutunud maja müüsin 1960. aastal Leisi keskkoolile ja nüüd on see jälle kooli teenistuses, kuid seekord ühiselamuna.

KOOLIMAJA ELUMAJANA

6

1932

7

1960

LEISI UUS KOOLIMAJA.

Leisi uue koolimaja ehitamise küsimus oli vallavolikogus esmakordselt arutamisel seoses valla koolivõrgu kava koostamisega 13. juunil 1922. aastal. Jõuti üksmeelsele seisukohale, et valda tuleb jätta ainult kaks kuueklassilist algkooli, üks Leisis, teine Metskülas. Neile otsustati ehitada uued ajakohased koolimajad. Kolmeklassilised ütt-koolid Jõistes, Triigis, Purtsas, Laugus, Pammanal ja Liikülas määrati järkjärgult sulgemisele.

Leisi uue koolimaja ehitamine otsustati kohe käsile võtta ja paluti, et maakoolivalitsus laseks selle jaoks projekti valmistada. Oma poolse soovina mainiti ainult seda, et koolimajas peab ruumi leiduma 250 õpilasele.

Järgmisel vallavolikogu koosolekul 11. augustil esitati vallavolinikele tutvumiseks maakonna arhitekti Andersoni poolt Püha algkooli jaoks valmistatud projekt. Vallavolikogu tunnistas selle üldjoontes vastuvõetavaks, kuid soovis, et Leisi koolimajas ka ruumid kooli internaadi ja õpetajate korterite jaoks leiduksid.

1923. aasta 17. veebruaril toimunud vallavolikogu koosolekul oli projekt kohal. Koolimaja pidi ehitatama kivist ja maksma 2 700 000 marka. Salajasel hääletamisel oli projekti ja ehitamise poolt 13 ja vastu 7 vallavolinikku.

27. aprilli koosolekul otsustas vallavolikogu

koolimajade ehitusfondist 2 025 000 marka laenu ja 500 000 marka toetust paluda. Laen lubati, kuid toetuspalve jäeti rahuldamata, sest et ehitusfondi määrused seda ei lubanud.

Lahkhelid uue koolimaja asukoha küsimuses tekkisid vallavolikogu koosolekul 1924. a. 26. märtsil. Nende mõistmiseks tuleb olukorda veidi laiemalt valgustada.

Leisi ap.õigeusu koguduse asutamisel jagati endine Leisi kroonumõis Leisi ja Ööriku koguduste vahel. Kauge vahemaa tõttu olid viimase koguduse maad pidevalt Leisi Olga küla meeste käes rendil.

Kodanliku Eesti maareformi alusel võõrandati koguduste maad. Ööriku koguduse maad anti kuni nende planeerimiseni senistest maakasutajatest moodustatud maaharijate osühisusele kasutamiseks.

1922. aastal teostati Ööriku kirikumaade planeerimine ja moodustati neist kuus asunikutalu ja peale nende Leisi koolitalu 17,2 ha suuruses. Kui Leisi uue koolimaja ehitamine vallavolikogus otsustati, peeti selle asukohaks sobiv ala koolitalu põllul Leisi kiriku vastas. Leisi vallavolikogu andis uued talud eesõigustatud maasaajatele välja. Endiste maakasutajate protesti peale jäi aga terve planeerimiskava kinnitamata. Uue planeerimise teostamiseni jäid maad endiselt maaharijate osühisuse kätte kasutamiseks, samuti ka Leisi koolitalu. Maamõõtjaid oli vähe, ja kunas need oma töö-

NURGAKIVIPANEK 01.05.25 ⁸ FK319-6

01.06.26

⁹ FK319-7

järjega Leisi jõuavad ning mis siis koolitalust saab, seda ei osanud keegi ennustada.

Olukord aga nõudis maja asukoha kindlaksmääramist, sest ehituslaen oli lubatud, eeltööd tehtud ja ehitamisega tuli alustada.

Uue koolimaja asukohast olid Leisi kaupmehed huvitatud. Seni kavatsatud ehituskoht asus igast Leisi kauplusest neutraalselt võrdsel kaugusel ja oli seega kõigile vastuvõetav. Kuna see nüüd ära langes, hakkasid ärimehed oma ideesid propageerima. Üksti soovis koolimaja näha oma kaupluse ja vallamaja vahel endisel kooli maa-alal. Koort ja Melsas jälle oleksid seda meeleldi näinud oma äridele lähemal praeguses Leisi pargis. Kaupmehed leidsid vallavolinike hulgas oma ettepanekute pooldajaid ja esitajaid. Ja kui siis volikogu koosolekul pikalt-laialt mõlema ettepaneku poolt ja vastu oli kõneldud, sai hääletamisel kumbki 6 häält poolt ja 13 vastu. Kuna kolmandat ettepanekut ei tehtud, lõppes koosolek küsimust lahtiseks jättes segases meeleolus.

Koolimaja ehitamisest loobumine. Maakoolivalitsus otsustas asja nihutamiseks käed külge panna. Järgmisele vallavolikogu koosolekule sõitsid haridusosakonna juhataja Peeter Lauri ja koolinõunik Juhan Koppel. Need siis seletasid ja valgustasid, kuid asi läks aina hullemaks. Koosoleku protokoll 26. aprillist 1924 kõneleb:

"..... Peale vaidlusi, kus muuseas põhjendati

"sellega, et uue Leisi algkoolimaja ehitamise
"võttis vastu endine vallavolikogu, pandi uue
"koolimaja ehitamise küsimus hääletamisele.
"Lahtisel hääletamisel 7 häälega poolt - 13
"vastuolemisel otsustati: uut Leisi algkooli-
"maja käesoleva plaani järele mitte ehitada
"ja laenu, mis koolimajade ehitusfondist an-
"tud, koolimaja ehitamiseks mitte vastu võtta."

Kuidas ja mis motiividel selline otsus tehti?

Koolimaja ühe või teise asukoha pooldajad loobusid oma plaanist kergema südamega, kui ka vastaste kavatus teostamata jäi. Avalik motiiv, millel enne koosolekut, koosolekul ja ka pärast seda ratsutati, oli valla raha säilitamine ehituskulude ärajäämise arvel. Selle tagurlise otsuse initsiaatorid ja eestvõitlejad, vallavolinikud Aleksander Lakkur Jõistest, Joann Ottis Metskülast ja Liki karjamõisakese sinivereline noorhärja Ernst Kirchhof, omasid igaks küll veel isikliku erimotiivi, kuid avalikult esitatud motiivile toetudes võisid nad veel rahva tõsiste heategijatena esineda. Seda nad ka tegidki.

Asi liigub siiski. Sama aasta 18. septembril tuli vallavolikogu koosolekul valla koolimajade seisukord uuesti arutamisele. Küsimust kiirendas see asjaolu, et vallas sooviti algkooli vanemate klasside avamist ja need ka Leisi algkooli juures otsustati avada, kuid nende jaoks kusagilt sobivaid ruume ei leitud. Teiseks lubas Jõiste algkooli juha-

10

12.07.26

FK 319-8

11

13.08.27

FK 319-9

taja-õpetaja Olga Kalm oma mitmeaastasest korteriraha nõudmisest loobuda, kui vald Leisi koolimaja ehitamise järele uuesti käsile võtab. Kolmandaks tegid vallavolinikud Ado Jõgi, Karl Grepp ja Mihkel Sulg asja kasuks kaasvolinike seas pidevalt selgitustööd.

Koosolekul määrati kindlaks valla koolimajade ehitamise järjekord. Leisi koolimaja ehitamine pidi kiires korras käsile võetama. Et ehitus odavam tuleks, otsustati koolimaja nüüd puidust teha ja selle projekt vastavalt ümberkorraldada lasta. Otsustati ka kord ärapõlatud ehituslaenu uuesti-avamist paluda. Ka koolimaja asukoha suhtes jõuti kokkuleppele. Koosoleku protokoll järgi pidi see ehitatama "... vana Leisi koolimaja taha Ööriku kiriku planeerimata maa peale metsa alla."

Koolimaja ehitustööde juhtijaiks valiti vallavanem Tavi Kallas ja vallavolinik Mihkel Kadarik. Tasuks määrati neile iga viidetud päevast 250 marka.

Kõik need otsused tehti üksmeelselt aiva ühel häälel. Aga edasi ei läinudki enam nii lebedalt.

Uued raskused asukoha pärast. Ööriku kirikumaade planeerimist oodati alles 1926. aastal. Vallavalitsus pöördus palvega neid maid kasutava maaharijate osaühisuse poole, et see vabal kokkuleppel lubaks enne planeerimise teostamist sobiva platsi koolimaja ehitamiseks.

Maaharijate osaühisuse liikmed olid eranditult Olga küla elanikud ja nende lapsed õppisid Leisi algkoolis, kuid siiski ei lubanud nad koolimaja ehitamise jaoks maad. Nende vastus kõlas nõnda:

"Teatame, et Ööriku kirikumaade maaharijate
"osaühisus oma peakoosolekul 25. jaan. 1925 prot.
"Nr. 1. p. II all otsustas:

"Läbivaadates Leisi vallavalitsuse palvat 13.
"jaan. 1925. a. ja selle juures olevat uue kooli-
"maja platsi kaarti, otsustas hääletamisel, kolm
"poolt ja kümme vastu, mitte lubada koolimaja
"ehitamist Ööriku kirikumaade maaharijate osa-
"ühisuse maa peale."

Selle omapärase otsuse jõusse jäämisel oleks uue koolimaja ehitamine vähemalt paari aasta võrra kaugemale nihkunud, sest maaharijate osaühisuse otsuse tühistamine ja maa võõrandamine seaduslikus korras oleks sellevõrra aega nõudnud.

Küsimuse lahendas kooli kasuks vallavolinik Karl Grepp, kes kohe kõik osaühisuse liikmed läbi käis ja neile tekkinud olukorda selgitas. Ta kutsus osaühisuse uue peakoosoleku kokku ja saavutas, et endine otsus tühistati ning koolimaja ehitamiseks soovitud kohale nõusolek anti. Seda tehti aga tingimusel, et kirikumaadest koolile seaduses ettenähtud suuruses koolitalu ei planeerita, vaid et koolile planeeritakse õue ja aiamaaks ainult kolme-hektariline krunt. Vallavolikogu aktsepteeris selle tingimuse ja nii oli siis kooli asukoha kü-

simus lõpuks ometi kuidagi lahendatud.

Asuti ehitusmaterjali muretsemisele. Puud saadi Laugu metsast. Nende langetamine ja vedu Kadariku saeveskisse anti vähempakkumisel välja. Raudkive vundamendi jaoks saadi maja lähisümbrusest küllaldaselt. Sellel kevadel Leisi ehitustöölised mandrile tööle ei läinud, sest uue koolimaja ehitamisel leidis tööd ja teenistust küllalt.

Koolimaja nurgakivipanek ei toimunud harilikultava kohaselt, sest nurgakivi ei olnud siis veel kohalgi. Esimesel mail 1925. aastal oli ehitusplatsil kohal ainult mõni koorem palke lagedal kruusasel põllul ja needki laiali, sest maja täpne asukoht oli alles määramata. Selle määramist siis nurgakivipanekuks nimetatigi.

Sündmusest oli avalikkust informeeritud - ümbruskonna elanikud ja ametlikud esindajad olid kohal. Meeleolu oli kõigil sündmusekohaselt ja kevadiselt ülev. Maakonna arhitekt, kes ühtlasi ka projekti autor oli, määras looduses ehitatava maja nurgakohad kindlaks ning need tähistati vaiakestega.

Koolimaja projekti koostamisel ei olnud autoril selle asukohast aimugi. Ta paigutas ruumid hoones kohale ainult ilmakaartega arvestades fassaad vastu lõunat. Nüüd pidi sellega arvestatama, ja tulemusena pöördus maja taguküljega serviti vastu maanteed. Ilusaks seda ei peetud, kuid siis trööstiti ennast sellega, et varsti maja ümber puid istutatakse, need suureks kasvavad ja aitavad asja paran-

dada. Nüüd, 36 aastat hiljem, võin kinnitada: nii on see tõesti ka sündinud. Hoiatuseks aga lisan - kui see maja mõnekümne aasta pärast lammutatakse, ärgu keegi siis selle nurgakivi alt kinnitunud metallkarpi aktide, rahade, ajalehtede ja muu sellisega otsigu: mida pole pandud, seda ka ei ole.

Vallavanem pöördus koosolijate poole lühikese kõnega ja luges ette haridusministri telegrammi, mis oli järgmine: "Leisi vallavalitsusele. Tervitan Leisi koolimaja nurgakivipaneku puhul. Palju jõudu koolimaja ehitamiseks!

Haridusminister Rahamägi."

Siis kõneles maakoolivalitsuse juhataja Bruno Steinberg. Tema kõne motoks oli jutukene: talumees saatis poja linna kooli ja andis sellele kaasa rubla raha ning lausus: "Poeg, ära osta enesele seda, mis sulle tarvis läheb, vaid osta ainult seda, milleta sa läbi ei saa!" Järgnevalt kõneles nende ridade kirjutaja vana koolimaja ehitamisest ja selle ajaloost ning lõpuks tervitas Karja Õpetajate Ühingu nimel selle esimees Armuadra algkooli juhataja Anton Koel.

Ehitustööde kulgemine. Ehitustööd pakuti avalikul vähempakkumisel tükikaupa välja. Tööde suure mahu tõttu töömehed aga üksteise eest hinda alla ei ajanud, vaid leppisid kokku, et teevad selle ühiselt. Niimoodi saadi töö kätte eelarves märgitud alghinnaga ja vald tööraha arvel mingit kokkuhoidu ei saavutanud. Esimese suve jooksul jõuti maja seinad

12

1931

FK 319-10

13

1936

FK 319-11

teise korruse aknaalusteni ehitada. Siis katkestati töö halbade ilmade ja rahapuuduse tõttu. Laenust oli kätte saadud 675000 marka, kuid töölistele oli tehtud töö eest veel 150000 marka tasumata. Järgmine osa laenust pidi saadama alles peale maja sarikate alla viimist.

Raha vajati ka veel selleks, et puuduv metsamaterjal välja osta, langetada ja taliteega välja vedada. 12. novembril 1925 otsustas vallavolikogu maakonna valitsust paluda, et see koolimajade ehitusfondist vallale lubatud ehituslaenu teise osa kättesaamiseks kaasabi osutaks. Samal koosolekul otsustati veel koolimaja ehitamiseks riigikassast kaks miljonit marka toetuseks paluda.

Aga ei saadud soovitud laenuosa kätte ega ka palutud toetust. 18. veebruaril 1926 pani vallavanem Tavi Kallas vallavolikogule ette koolimaja ehitamiseks 300000 marka valla eelarvesse võtta.

Vallavolinik Aleksander Lakkur, kes juba varemgi koolimaja ehitamise ägeda vastasena tuntud oli, süüdistas vallavalitsust ja ehituskomisjoni omavoliliselt suurema koolimaja ehitamises, sest vallavolikogu poolt vastuvõetud eelarve olnud ainult kaks ja pool miljonit marka, nüüd aga ehitatavat kuuemiljonilist maja. See süüdistus oli muidugi aluseta ja vallavolinikud võtsid vallavanema ettepaneku vastu ning peale selle otsustati koolimajade ehitusfondist üks miljon marka täiendavat laenu paluda.

Valla isikumaksust. Valla peamise sissetuleku moodustas siis nõndanimetatud isikumaks. See oli progressiivne maks, mida vallas elavatelt täisealistelt kodanikkudelt võeti nende sissetuleku ja varandusliku seisukorrale vastavalt. Maksunormid määras vallavolikogu. Selleks jagati maksumaksjad maksujärkudesse, milliste arv oli piiramata, kuid kõige kõrgem maksumäär ei tohtinud kõige madalamast üle viie korra suurem olla. Nende maksujärkude määramine oligi vallas toimuva klassivõitluse teravam moment, mis igal aastal valla eelarve koostamise puhul uuesti toimus. Mida suurem oli jõukamate kihtide mõju vallavolikogus, seda vähem oli maksujärke, see tähendab, et isikumaks oli kõigil enam-vähem võrdne. Tollal oli mõnes Saaremaa vallas ainult 2 või 3 maksujärku.

Leisi vald oli Saaremaa valdade hulgas üks kehvemaid ja kehvikute esindajad oskasid siin oma valijate huvide eest valvel olla. 1925. aastal olid maksumaksjad üheksasse maksujärku jagatud ja maksumäärad olid 270 - 870 marka isikult. Kui 1926. a. valla eelarvesse koolimaja ehitamiseks erakordselt 300000 marka võeti, suurendati maksujärke kolmeteistkümneni ja madalaim maksunorm isegi vähenes. Maksumäärad olid 250 - 1090 marka. Võtluseks olgu märgitud, et kõik õpetajad kuulusid maksumaksjatena kõige kõrgemasse järku. Minu kuupalk koolijuhatajana oli siis 7700 marka ja tolleaegse elukalliduse juures oli see madal töötasu, nii et järgmisel aas-

14

1961

FK 319-12

15

1961

FK 319-13

tal õpetajaile nende palgast 25%-dulist elukalliduslisa maksma hakati.

Ehitustööde edaspidine käik. 1926.aastal viidi koolimaja juuli kuus sarikate ja sügiseks katusse alla. Katus tehti tsingitatud plekist.

Ehituskomisjoni tegevuse kohta hakkasid aga halvad kuuldused liikuma, mis isegi Saaremaa ajalehtede veergudele ulatasid. Aluse said need kuuldused asjaolust, et vallavanem ja sekretär tööde vastuvõtmisel töömeeste pikad liigud kaasa tegid. Lisaks oli ehituskomisjoni liige Kadarik ise suurem töövõtja, sest kõik puitmaterjal käis tema saeveskist läbi, kus palkidel pinnad maha võeti ja laudu saeti ja hõõveldati. Nendel asjaoludel ei olnud ime, et vallavolikogus tekkis umbusk ehitustööde otstarbekohasuse ja kokkuhoidliku juhtimise suhtes. Sellest umbusust kantuna jättis vallavolikogu tolleaegne koosseis oma viimasel koosolekul ehituskomisjoni 1926. aasta aruande kinnitamata, jättes selle järgmise koosseisu ülesandeks.

Vallavolikogu uue koosseisu esimene koosolek toimus 30. aprillil 1927. Uueks vallavanemaks valiti põllumeeste esindaja Filip Mölder. Ehituskomisjon likvideeriti. Koolimaja ehitamise juhtimine pandi vallavanemale, ilma et temale selle lisakohustuse eest mingit lisatasu oleks määratud.

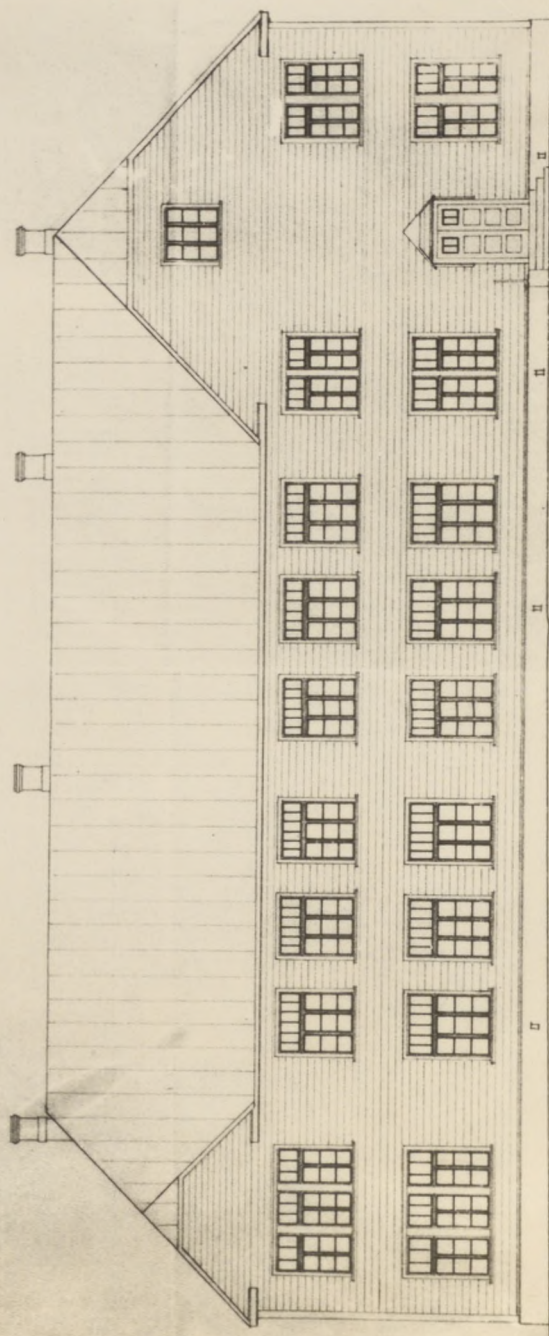
30. juulil otsustas vallavolikogu koolimajade ehitusfondist veel 1000000 marka laenuks paluda. Laen anti. Seega oli koolimaja ehitamiseks kogu-

16

FK 319-14

ESIVA ADE

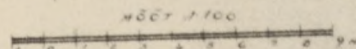
summas 4025000 marka laenu saadud.

Suve jooksul jõuti ehitustöödega niikaugele, et kool võis sügisel uude majja sisse kolida, olgugi et ainult üks kolmandik ruumidest tarvitamisele saadi võtta. Kool töötas siis nelja klassikomplektiga. Tarvitamiskõlbuliseks saanud alumisel korrusel oli vaid kaks klassiruumi. Teised kaks saadi riietehoiuruumist ja söögitoast. Kooliteenija sai korteriks internaadi köögi ja selle kõrval asuva sahvri. Mina sain kasutamiseks alumise korruse idapoolses tiivas asuva õpetajakorteri, kuid alles uueks aastaks ja õpetaja Arseni Alto-saar sai samal korrusel läänetiivas asuva korteri kasutamiseks alles 1928.a.märtsi alguks.

Valla revisjonikomisjon märkis 11.juunil 1927 oma koosoleku protokollis ~~märkuse~~, et puuduliku arvepidamise tõttu ei saadud uue koolimaja ehitamise aruannet kontrollida. Sama aasta 17.septembril tegi vallavolikogu revisjonikomisjonile ülesandeks koolimaja ehitustööde väljakauplemisest ja järelvalvest osa võtta.

1927/28 talvel jätkusid sisemised ehitustööd koolimajas pisitasa pidevalt. Vallavanem Mölder ei saanud ehitustööde juhtimise ja järelvalve eest mingisugust tasu, ometi kulus tal selleks palju aega. Et olukorda enesele veidigi soodsamaks muuta, andis ta tööd avalikul vähempakkumisel kolmandatele isikutele välja, kuid võttis ise nende teostamisest tegelikult osa. Valla huvid tööde hinna ega

ESIMENE KORRUS

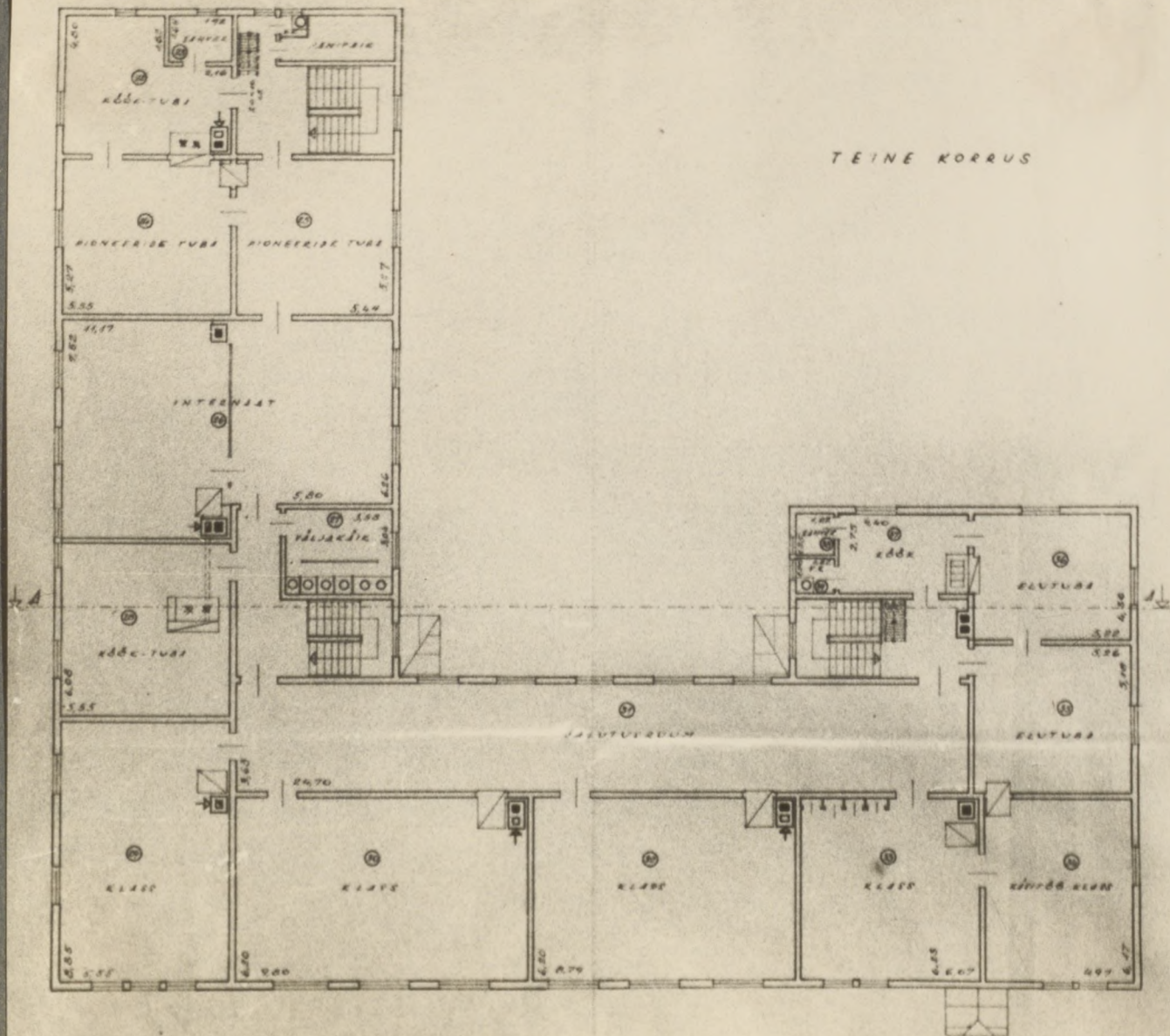
kvaliteedi suhtes sellel läbi ei kannatanud.

1928.a.suvel jõuti tarvitamiskõlbulisteks ehitada kõik koolimaja ruumid peale teisel korrusel asuvate korterite ja tütarlaste ühiseluruumi. Et selle aasta sügisel kooli internaat avati, kasutati tütarlaste magamistoaks söögituba, aga söögitoaks eraldi ajutise vaheseinaga osa poisslaste ühiseluruumist. Järgmisel aastal ehitati ka kõik käesolevas lõigus mainitud ruumid valmis.

1930.aasta suvel algas uue koolimaja sisemine ja välimine viimistlemine. Eelmisel suvel lõõdud ja krunditud välisvooder värviti õlivärviga liivakarva kollakaks. Aknaraamid ja korterite ukсед värviti valgeks. Õpilaste kasutada olevad ruumid - peale internaadi magamistubade - kaeti alt 1,5 m kõrguselt puitpaneeliga ja krohviti kõrgemalt üle. Paneel krunditi värnitsaga, samuti ka laed. Seinte krohvitud osa värviti liimivärviga erinevates heledates toonides üle.

Internaadi avamisega tuli ilmsiks puudus, mis maja projektis oli - terve suure koolimaja kohta ei olnud keldrit. Õpetajad hoidsid oma juurviljatagavarasid nende korterite sahvrites, internaadi oma polnud aga kusagile paigutada. Hakati siis keldrit ehitama.

Kelder ehitati poisslaste magamistoa alla, sissekäiguga luugi kaudu sellest ruumist. Keldri ehitamisel selgus, et läänepoolne majatiib oli majavammist nakatatud. See oli juba niikaugele arenenud, et põrandatäide koos selle kandlaudadega oli maha langenud. Majavammi tekkimise põhjuseks peeti asjaolu, et põran-

dad selles majatiivas tehti talvel, mil nende vahetäiteks tarvitatud saepuru ja savi segu ei jõudnud küllaldaselt kuivada ning vammiseentele soodsa arenemistingimused tekkisid.

Pörandad kisti üles, täitematerjal ja aluspörand kõrvaldati ning seinte alumist osa imbutati majavammi hävitavate desinfitseerivate vahenditega. Korter jäeti järgmiseks talveks pörandata ja tühjaks, aga poisslaste magamistoa pörand laoti peale imbutamist ilma vahetäiteta tagasi. Järgmisel suvel pandi nendele ruumidele uued pörandatalad ja tehti uutest laudadest pörandad. Vahetäiteks tarvitati seekord saepuru ja lubja segu. Õnneks suudeti sellega majavammile piir panna.

Samas läänetiivas asuva alumise korruse korteri juurde kuulus kaks sahvrit. Üks neist asus korterist nagu eraldatult kaugemal trepikojas. Vallavolikogu nõusolekul ehitasid kooli õppejõud selle ruumi omal kulul enestele vannitoaks.

Majavammist tabatud majatiiva alumise korruse krohvimine ja sisemised viimistlustööd lõpetati järgmistel aastatel. 1933. aasta sügiseks olid maja ehitus- ja ka sisemised viimistlustööd üldjoontes lõpetatud. Ainult kolmandal korrusel asuval arhiiviruumil puudus puhas pörand.

Õpetajate korterites olid seinad krohvitud ja tapeeditud. Mõned õpetajad olid oma korteri laed ja pörandad omal kulul värvinud.

RUUMIDE EKSLIKATSIOON

JRK NR	RUUMI NIMETUS	PINNA KORRUUTAVJLBI	PÄRAHIPPIDE N°			NÄKUKI
			ELA-NR	MITTE-ELING	KIRU-LIK	
1	2	3	4	5	6	7
		<u>ELINE KORRUS</u>				
1	1.1.1.1.1	1.64 x 1.10			3.1	
2	1.1.1.1.2	4.88 x 5.58 - 1.70 x 2.15 - 0.96 x 2.10	20.9		20.9	
3	1.1.1.1.3	5.81 x 5.58 - 1.15 x 0.77		29.2	29.2	
4	1.1.1.1.4	5.31 x 5.41 - 0.39 x 0.77		20.6	20.6	
5	1.1.1.1.5	7.03 x 11.67 - 1.20 x 5.77 - 0.85 x 1.64 - 0.88 x 1.93 - 0.60 x 0.72 - 0.07 x 1.50		73.6	73.6	
6	1.1.1.1.6	1.54 x 2.62			9.3	
7	1.1.1.1.7	1.75 x 5.54			9.7	
8	1.1.1.1.8	4.10 x 5.54 - 0.85 x 2.24 - 0.49 x 0.90 - 0.76 x 0.45			10.6	
9	1.1.1.1.9	5.56 x 8.82 - 0.62 x 1.15	40.6		40.6	
10	1.1.1.1.10	6.13 x 9.82 - 0.73 x 1.08 - 0.63 x 1.03	30.2		30.2	
11	1.1.1.1.11	3.64 x 14.65 - 0.13 x 0.85			0.96	
12	1.1.1.1.12	6.13 x 8.03 - 0.70 x 1.07 - 0.96 x 0.60	52.0		52.0	
13	1.1.1.1.13	3.62 x 6.19 - 3' x 0.72' : 8	22.0		22.0	
14	1.1.1.1.14	1.10 x 1.30			1.4	
15	1.1.1.1.15	5.58 x 1.20			2.0	
16	1.1.1.1.16	6.09 x 7.32 - 1.15 x 1.08 - 0.50 x 1.00 - 0.50 x 0.70			39.8	
17	1.1.1.1.17	5.19 x 5.25 - 0.63 x 0.93	26.6		26.6	
18	1.1.1.1.18	4.29 x 5.25 - 0.72 x 0.98 - 0.16 x 1.45	24.6		24.6	
19	1.1.1.1.19	2.72 x 1.14 - 0.75 x 1.46			10.8	
20	1.1.1.1.20	4.12 x 1.38			4.6	
21	1.1.1.1.21	4.10 x 1.46			2.4	
		<u>ELINE KORRUS KORRU</u>	64.1	318.8	569.2	
		<u>ELINE KORRUS</u>				

1	2	3	4	5	6	7
22	1.1.1.1.22	4.80 x 5.57 - 1.82 x 2.16 - 0.79 x 1.40 - 0.60 x 0.95		24.1		24.1
23	1.1.1.1.23	1.64 x 1.92				3.1
24	1.1.1.1.24	5.27 x 5.55 - 0.17 x 1.20 - 0.33 x 0.83			20.8	20.8
25	1.1.1.1.25	5.27 x 5.44 - 0.39 x 0.85			20.3	20.3
26	1.1.1.1.26	7.53 x 11.17 - 1.15 x 5.80 - 0.85 x 1.60 - 0.75 x 0.81 - 0.50 x 0.72 - 0.17 x 1.70			74.1	74.1
27	1.1.1.1.27	3.04 x 3.58			10.4	
28	1.1.1.1.28	5.55 x 2.10 - 1.11 x 1.70	14.0		14.0	
29	1.1.1.1.29	5.55 x 6.65 - 1.02 x 1.72 - 0.87 x 0.71			40.6	40.6
30	1.1.1.1.30	6.20 x 9.80 - 1.65 x 1.03			39.1	39.1
31	1.1.1.1.31	3.63 x 14.70			69.7	
32	1.1.1.1.32	6.20 x 8.79 - 1.64 x 1.00			32.9	32.9
33	1.1.1.1.33	6.07 x 6.23 - 0.73 x 1.05 - 0.87 x 0.65 - 0.65 x 1.30			36.3	36.3
34	1.1.1.1.34	6.17 x 4.97 - 0.73 x 1.55			36.3	36.3
35	1.1.1.1.35	5.18 x 5.26 - 0.15 x 0.73	22.6		22.6	
36	1.1.1.1.36	4.80 x 5.22 - 0.17 x 1.30	22.8		22.8	
37	1.1.1.1.37	2.75 x 4.40 - 0.73 x 1.36			11.1	
38	1.1.1.1.38	4.22 x 1.35			1.6	
39	1.1.1.1.39	4.22 x 1.20			1.3	
		<u>ELINE KORRUS KORRU</u>	102.2	316.0	536.9	
		<u>ELINE KORRUS</u>	171.1	634.8	1106.1	

NOOTNUS JA ARVUSTAMINE: (A. LINDORF) ELI: 04
 KONTROLLINUD: A. Lind

Milline see maja oli. Leisi koolimaja väliskuju on näha juuresolevatel fotodel. Maja oli projekteeritud nelja klassikomplektiga töötava algkooli jaoks nelja klassiruumi ja sinna juurde kuuluvate kõrvalruumidega. Peale selle olid majas veel ruumid viiekümne õpilasega internaadi jaoks ning korterid kooliteenijale ja neljale õppejõule.

Üldse oli majas 49 ruumi. Aknaid oli 92. Põrandapinda **1947** ruutmeetrit, kubatuur **6814** kuupmeetrit. Ruumide kõrgus oli **3,5** m.

Õpetajate korterid olid kahetoalised ca 60 ruutmeetrilise põrandapinnaga. Koolijuhataja korter oli kolmetoaline ja selles põrandapinda üle 80 ruutmeetri. Iga korteri juures oli köök, sahvver ja käimla. Ahjud ja soemüürid olid terves majas tehtud lihtsatest liivakahlitest.

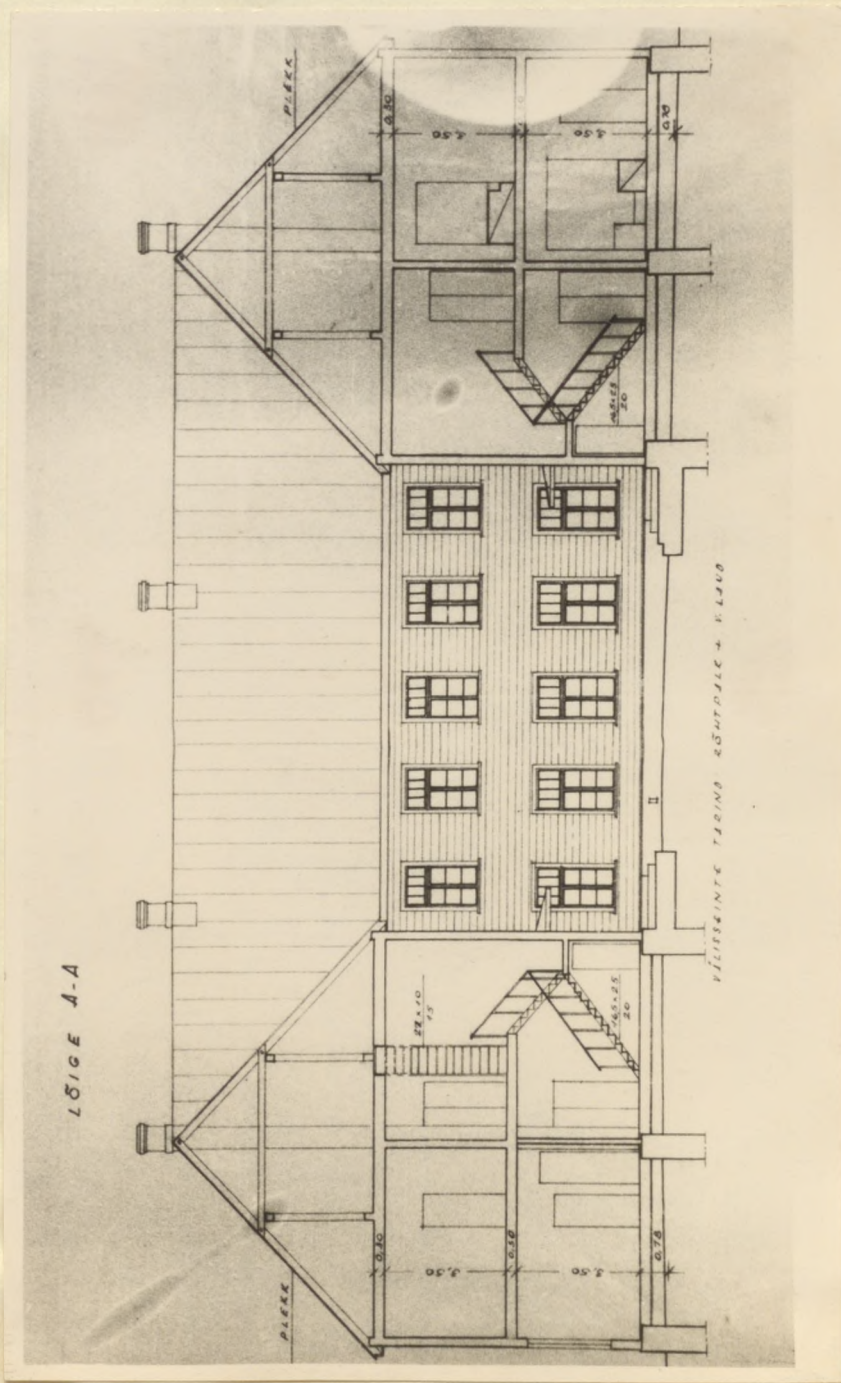
Klassid olid valgusküllased ja avarad 60 ruutmeetrilise põrandapinnaga. Suuremateks ruumideks majas olid jalutusruumid alumisel ja ülemisel korrusel, kus õpilased vaheaegadel viibisid. Need olid 26 meetrit pikad ja neli meetrit laiad. Võimla puudumisel kasutati neid halva ilma puhul ka võimlemisruumidena.

algatati

Koolimaja ehitamist ^Ysiis, kui Leisi algkool ainult kahe klassikomplektiga töötas. Maja projekteeriti küll kaks korda suuremana, s.o. nelja klassikomplektilisena, kuid ei suudetud siiski õigesti ette näha õpilaste arvu suurenemist, mille tõttu kooli ruumid juba enne nende valmimist kitsaks jäid.

FK 319-15

Ainult ühe õppeaasta töötas kool uues majas nelja klassikomplektiga. Järgmisel aastal avati juba viies ja mõne aasta pärast kuues klassikomplekt. Nii maja kui ka õpilaste ning klassikomplektide arvu poolest oli Leisi algkool Saaremaal maa-algkoolidest suurim.

Leisi koolimaja oli ühtlasi ka esimene suur koolimaja, mis kodanliku Eesti ajal Saaremaal ehitati. Puudusid praktilised töökogemused nii koolimajade projekteerimise kui ka ehitamise alal. Puudusid hästi läbimõeldud ja kavandatud tüüp-projektid, seepärast tehti Leisi koolimaja ehitamisel vigu, mida hilisemate ehitamisel ei korratud.

Projekti viga oli see, et koolimaja peasissekäik asus hoone väiksemas tiivas ning et selle juures ei olnud otsest pääsu maja teisele korrusele. Õpilaste jaoks määratud trepp oli kitsas ja halvasti valgustatud. Käimlate ehitus ei olnud otstarbekohane ja nende lehk täitis loode-põhja-kirde tuulte puhul terve maja. Seeviimane pahe kõrvaldati hiljem kulukate ümberehitustega, kuid mitte täiesti.

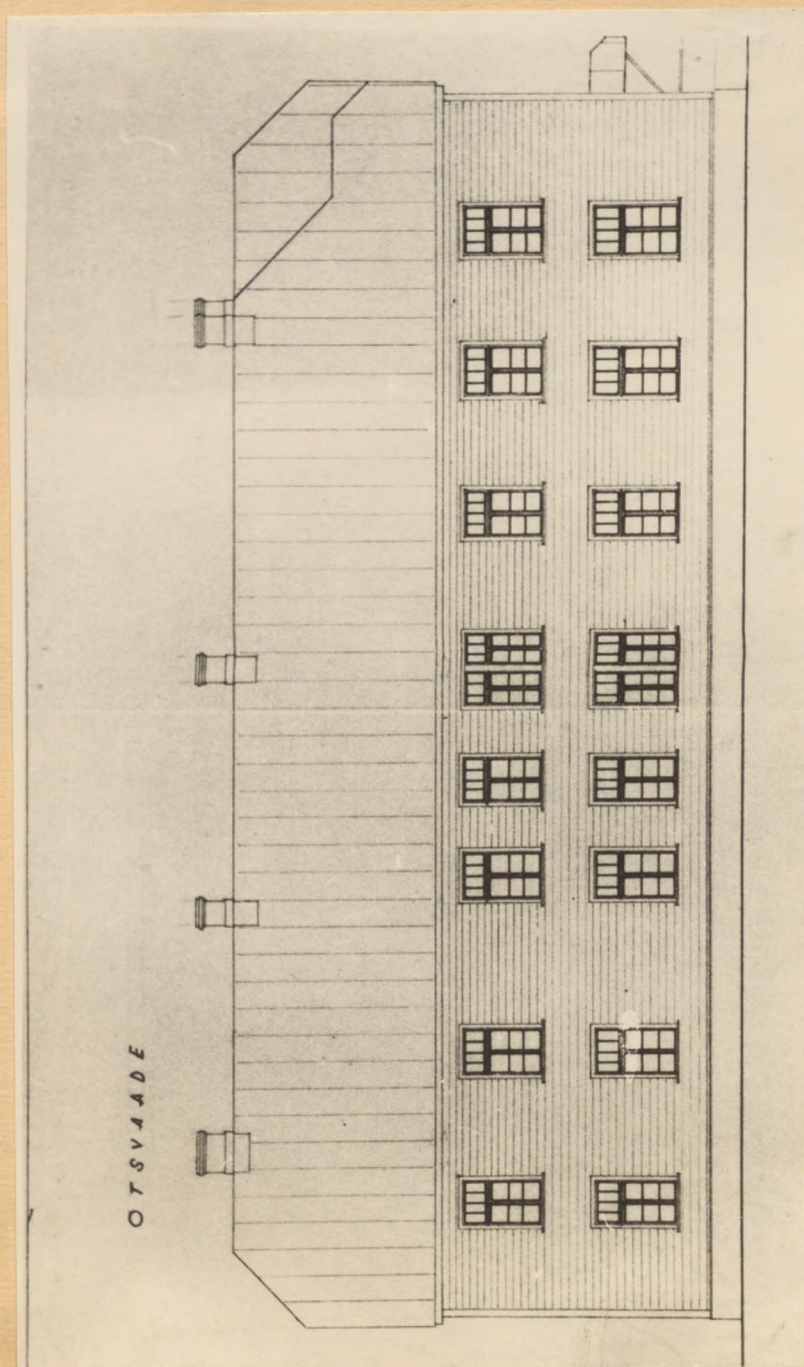
Selline suur maja oleks pidanud kivist ning keskküttega ehitatama. Seda mõistsid arukamad pead varakult ning esitasid sellekohased ettepanekud, kuid vallavolikogu enamus oli pimesi iga kopika küljes küünte ja hammastega kinni ega võtnud neid ettepanekuid kuulda.

Klassidevaheline liikuv vahesein. Uue koolimaja ruumid olid küll avarad, kuid ometi puudus saal

18

FK 319-16

koolipere ühisteks kogunemisteks ja koolipidude korraldamiseks. Alumisel korrusel asuvate klasside vaheseina hingedel liikuvaks muutmise läbi oleks neist klassidest sellise saali saanud. Õpetajakond algatas mõtte ja tegi kooli hoolekogu kaudu vallavolikogule vastava ettepaneku. Aga viimane lükkas selle tagasi, sest see polevat tehniliselt teostatav.

Hankisin meie projektile maakonna arhitekti ja maakoolivalitsuse kinnituse ning esitasin uuesti vallavolikogule. Seekord volikogu aktsepteeris selle projekti väikese omapoolse parandusega. Huvitavalt sõnastatud protokollist esitan allpool täpse väljavõtte.

"Vallavolikogu skitset järele vaadates ja asja igakülgselt läbiarutades, ühelhäälel, lahtisel hääletamisel otsustas: Leisi algkooli juhatajale (!) vastu tulla ja lubada skitsis tähendatud vaheseina ehitada vallavolikogu poolt parandatud kujul ja selleks lubada valla poolt tarvismineva puumaterjali, - kuna tööraha jääb kooli hoolekogu kanda."

Õpetaja Herman Muri ja vallavolinik Karl Grepikaasabil valmistasime tugevale paksule raamistikule löödud kahekordsetest laudadest ja vahetäitega neli ust, mis hingedel kahele poole avanesid. Nii saadi 20 meetrit pikk ja 6 m lai saal, mis 1928. a. sügisest alates tänaseni täidab Leisi kooli ja ka

saali
rahvamaja ülesandeid. Vahesein sai helikindel, nii
et klassid üksteise tööd ei seganud.

Valmistasime ka pukkidelseisva näitelava ühes
sinna juurde kuuluvate kulissidega. Näitelava ees-
riide andis kasutamiseks kohalik haridusselts. Nii
saadi koolile küllaltki sobiv näitelava. Et lavale
ka tagantpoolt juurdepääs oleks, tehti kooli kant-
selei ja klassi vaheseina uus uks, mis seda võimal-
das.

Näitelava tehti küll liikuvaks, nii et seda osa-
dekaupa oleks võidud klassist välja viia, kuid seda
siiski kunagi ei tehtud. Esiteks poleks seda vär-
ki kusagile paigutada olnud ja teiseks leidus pea-
alati koolis mõni väiksearvuline klass, mille õpi-
lased lavast vabaksjäänud 30 ruutmeetrilisele pin-
nale ära mahtusid. Hiljem harjuti ka sellega, et osa
koolipinke ja õpilasi lavale paigutati.

Uue koolimaja avamisaktus toimus 2. oktoobril
1927. aastal. See oli meelde jääv pidulik sündmus.
Aktus peeti koolimaja alumise korruse jalutusruu-
mis, sest seda improviseeritud saali ja näitelava,
millistest äsja jutt oli, siis veel ei olnud.

Aktusel oli väga palju inimesi: jalutusruum oli
neid täis, vaheüksed olid pärani lahti ja klassid,
riietehoiuruum ja söögituba oli neid täis ning õue-
gi neid jätkus. Kooli õpilaskoor laulis ja ühenda-
tud Leisi-Pärsama segakoor laulis. Kõnelesid maakon-
na koolinõunik Juhan Koppel, vallavanem Filip Møl-
der, Saarte Õpetajate Ühingute Liidu esimees Eduard

Gerban (Järvalt), Karja Õpetajate Ühingu esimees Anton Koel ning minagi. Meeleolu oli kõigil ülev ning oldi veendunud, et jällegi on midagi üldsu-sele kasulikku saavutatud.

Pärast ametlikku osa oli kutsutud külalistele, vallavolinikkudele, õppejõududele jne ühine lõunalaud kaetud.

ooOOoo

Pärast eeloleva kirjutamist sain tolleaegselt vallavolinikult Karl Grepp'ilt kirja, milles ta Leisi koolimaja ehitamisega seotud olukordi nii ilmekalt valgustab, et selle kirja järgnevalt ka siin ära toon.

"Ühenduses koolimaja ehituslaenuga püüan üld-se ka Leisi uue koolimaja saamislugu kirjeldada. 1920. aastal, kui mina vallavolikogusse pääsesin, kerkis see küsimus kohe päevakorda. Siis algas üldiselt üleminek neljaklassiliselt kuueklassi-lisele koolikorraldusele. Paljud vallad said oma koolid mõisa härrastemajadesse paigutada, Leisis see võimalus puudus. Koolinõunik Koppel esitas volikogule valla koolivõrgu kava, milles oli et-tenähtud, et valda jääb ainult kaks kuueklassilist kooli, üks Leisis, teine Metskülas. Viimase jaoks ta soovitas vallal ära osta Metsküla mõisa här-rastemaja ja uus suur ja kõrge paekivist karja-laut. Härrastemaja ta soovitas jätta õpetajate korteriteks, karjalaudast aga oleks ümberehituse

läbi head klassiruumid saanud, mille kohta tal ka isegi väike plaan oli valmistatud. Kahjuks ei olnud just Metsküla mehed ise sellest asjast huvitatud. Otsustati ainult mõisa härrastemaja ära osta ja kool sinna paigutada. Karjalaut müüdi kohalt äravedamiseks odava raha eest ära.

Leisi uue koolimaja projekti esitasid maakonna arhitekt Anderson ja koolinõunik Koppel. See maja oleks tulnud kuue klassiruumiga, füüsikakabineti, raamatukogu ja teiste tarvilikkude ruumidega, puudusid aga õpetajate korterid ja õpilaste internaadi ruumid. Maja oleks tulnud kahekorruseline kivi-ehitus, ilma tiibehitusteta ja oleks praeguse koolimaja esiküljest veidi pikem olnud. Maja välimus oli päris ilus ja ka ruumijaotus paistis kena olevat, nii nagu mina sellel ajal suutsin mõista. Vallavolikogu aga leidis selle projekti suureks puuduseks olevat õpetajate korterite ja internaadi ruumide puudumise. Kardeti, et kui me selle maja valmis ehitame, tuleb hiljem ikkagi teine samasugune maja ka puuduvate ruumide jaoks ehitada. Sai omavahel kaubeldud, et teeme ikka valmis - majal on palju klasse ja kõrvalruumisid, kasutame neid õpetajate ja õpilaste eluruumideks. Vallavolikogu enamus leidis, et see oleks poolik lahendus ja sobimata, seepärast otsustas esitatud projekti tagasi lükata ja palus maakoolivalitsuse korraldust, et saaks koostatud uus koolimaja kavand, mis oleks nelja klassiruumiga ühes õpetajate korterite ja internaadi ruumide-

ga. Millisest materjalist maja ehitada, selle üle sai tublisti omavahel kaubeldud, osas soovis maja kiviehitusena näha, mis oleks monumentaalne ja põline ning sobiv suurele majale, nagu koolimaja seda on. Tuli siiski leppida puuehitusega. Et pilli mitte lõhki ajada, tuli selles osas järelandmisi suurele enamusele teha, sest oli ju koolimaja ehitamise otsustamine väga hell ja õrn küsimus, kus tuli mehi ükskhaaval nuruda ja paluda.

Kui vallavolikogu soovidekohaselt koostatud uus koolimaja projekt Saare maavalitsuse poolt esitati, tutvuneti sellega üsna pealiskaudselt. Eelarvet mäletatavasti projektiga ühel ajal pole jõutud, või pole tahetud esitada, siis oleks vallavolikogu tagasi kohkunud. Maja ehitamist alustati eelmise koolimaja projekti teostamise jaoks lubatud laenu rahadega. Uue koolimaja ehitamisega jõuti seinte raamisega kuni teise korruse akende poole vaheni, siis oli eelmise projekti jaoks saadud laenuraha kaks miljonit marka läbi ja ka ehitusmaterjal otsas.

Mäletan seda saatuslikku vallavolikogu koosolekut, mis oli pühendatud koolimaja ehitamise jätkamise otsustamiseks ühel kevadpoolisel talvisel päeval. Volinikkude meeleolu oli väga ärev. Tehti väga teravaid etteheiteid neile, kes koolimaja ehitamise algatajad olid. Otse süüdistati, et vallavolikogu on sisse veetud. Kuid tegelikult pole siin ju süüdlas~~t~~ olnud, vaid viga seisis asjatundmatuses. Vallavolikogu otsustas kuueklassilise koolimaja

asemel ehitada neljaklassilise, mis pidi väiksem olema ja kivimaja asemel puumaja, mis pidi odavam olema. Et aga soovitud nelja õpetaja korterid ja õpilaste internaadiruumid koolimaja eelmisest kavandist enam kui poole suuremaks paisutasid - seda algul ei osatud märgata. Ja et elu- ja koolimajade seinad arvatakse maksvat umbes 30% maja hinnast ning et puu- ja kiviseina hinnavahe on võrdlemisi väike, siis see kõik kokkuvõttes pole saanud koolimaja hinda nimetamisväärselt alandada.

Raske ja nõutu olukord valitses tolkorral vallavolikogu koosolekul. Laenu suurendada ei tahetud, ühtlasi aga lasus volinikel ka vastutustunne käsiloleva koolimaja pärast. Ei mäleta enam, kes see mees oli, kes lõpuks tegi ettepaneku, et palume jälle ühe või ka kaks (jälle ei mäleta summa suurust) miljonit laenuks ja teist nii palju riigilt toetuseks uue koolimaja ehitamise jätkamiseks. See ettepanek võeti üksmeelselt vastu. Laenu anti, toetust aga muidugi mitte, sest nii suures summas polnud see mõeldavgi. See lihtne ettepanek päästis olukorra ja koolimaja ehitustööd saadi jätkata. Kiiresti alustati metsamaterjali muretsemist. Selle väljavedu pole jõutud taliteega teostada ja see langes kevadisele põllutööde hooajale. Siiski veeti metsamaterjal lühikese ajaga saeveskisse ja sealt ehitusplatsile ning ehitustöö võis jälle alata. Kõik saadakse, kui hea tahtmine ja tubli tasu tagant lükkavad. Siit peale uue koolimaja

ehitamises enam nii suuri raskusi ei esinenud ja ehitustöö jätkus suuremate takistusteta.

Kui palju koolimaja maksma läks, seda ma täpselt ei mäleta. Arvan et viie miljoni marga ümber. Ehitati laenuga ilma riigilt toetust saamata. Ja ka valla oma eelarve summasid pole uue koolimaja ehitusse paigutatud. Kui koolimaja valmis sai, siis teatati riigipanga poolt, et laenu tagasimaksmist, ega võlaprotsente ei nõuta, kui vald igal aastal võlaprotsentide ulatuses oma koolimajasid korrastab või uusi ehitab. Minu teada pole seda kontrollitud, kas vald seda tingimust võlaprotsentide ulatuses täidab.

Kogu see palju tähelepanu äratanud ja ärevust ning pahameelt tekitanud Leisi uue koolimaja ehitamise käik lõppes nii õnnelikult, et vald markagi valla rahvalt maksudena võetud raha uue koolimaja ehitamiseks pole kulutanud. Leisi vald sai aga küll suurima koolimaja maakonnas ja selle ehitusraha töötasude näol jäi ka suuremas osas oma valla rahvale.

Kui nüüd aja kaugusest ja väga muutunud olukorras tagasi vaadata kõige selle koolimaja ehitamise ajaloo peale ja silmitseda tolleaegse vallavolikogu pildil neid lihtsaid tööinimesi, keda polnud veel haaranud poliitilised kired ja kes oma parema arusaamise ja südametunnistuse järele talitasid, siis otse armastad ja austad neid.

Leisi vallavolikogul jätkus meelekindlust uue

LEISI VALLAVOLIKOGU

1920. A. VALITU KOOSSEIS OTSUSTAS
UUE KOOLIMAJA EHTAMISE

FK 319-17

19

VIIMANE KOOSSEIS 1940

FK 319-18

20

koolimaja ehitamist vaatamata selle suurusele ilma muudatusteta lõpetamiseks. Mustjala mehed kohkusid tagasi, kui Vöhma koolimaja esimese korruse valmis said ja tegid teise korruse asemele mingisuguse eghituse-äbariku. Ka Koikla koolimaja ehitamise teostamisel on minu arvates vägivalda tarvitatud, sest vaevalt arhitekt projekti koostamisel seda sellisena kujundas.

Leisi koolimaja ehitamisel tehti projektist üsna väikesi kõrvalekaldumisi. Esimene viga seis selles, et ehitajad ei osanud küllaldaselt plaani lugeda ja tegid ühekõrguse vundamendi terve ringi ualutuses. Trepikodade kohalt aga oleksid pidanud välisüksed maapinna kõrguselt algama ja trepikoja sees pörand astmestikuga teiste pörandate kõrgusele tõusma. See oli eksitus. Aga meeleaga tehtud viga oli see, kui igas õpetajakorteris ühele toale kahe asemel üks aken tehti, mistõttu need toad nüüd valgusevaesed on.

Ehituslaenu kohta veel üks iseloomustav märkus. Kui Armuadra koolimaja ehitamise asjas Anton Koel haridusministeeriumis käis, öeldi talle seal avameelselt, et laenuga toimub uute koolimajade ehitamine seepärast, et siis ehitavad need vallad, kellel neist kõige kibedam puudus on. Kui see aga avalikult teada oleks, et ehituslaenusid tegelikult tagasi ei nõuta, siis ei suudaks riik kõiki soovivaldusi rahuldada."

Leisis, 9. dets. 1961.

K. Grepp.

KOOLI MAA-ALA.

1870. aastal eraldati Leisi ap.õigeusu kihelkonnakoolile Leisi end.kroonumõisa maast 9,65 tessaatini suurune maa-ala. See maatükk asus praeguse Veski küla Tuulingu pere ja end.Leisi vallamaja kohal mõlemalpool Leisi-Kingissepa maanteed.Ida-pool maanteed asus väiksem põlluosa ja sellest tagapool karja- ja heinamaa,mis praeguste Tuulingu, Jaaksoni ja Tuusa perede taga peaaegu Veski jõekesenil ulatas. Suurem põlluosa asus maanteest läänepool vallamajast alates Mulgu-Laula-Paali-Tilga-Kraavi ja vallamaja ringis.

Kihelkonnakooli õppejõud olid ühtlasi koguduse preestrid ja köstrid ning selles liinis maaga küllaldaselt varustatud,seepärast anti kooli maa-ala Leisi vallale rendile.Vald kasutas maad vallaametnikkude palgamaaks,rent läks aga koolikassasse.

See maa oli valla käes rendil kuni 1918.aastani,mil kool kirikust lahutati ja koos oma päraldis-tega vallale üle anti ning avalikuks algkooliks muudeti. Et aga uues algkoolis esimesteks õppejõududeks samad kirikuteenrid olid,kes maad ei vajanud,jäi kooli maa-ala endiselt vallaametnike palgamaaks,ainult selle vahega,et vald koolile maa kasutamise eest enam renti ei maksnud.

Kodanliku Eesti maareformiga anti sellest maa-alast Tuulingu kohale juurdelõige ja planeeriti Tuulingu ja Kraavi perede vahele väike käsitöölise koht, mida Lepiku Maria Ränk kasutas.

1920. aastal kehtestatud avalikkude algkoolide seaduse järgi pidi igal maa-alkkoolil olema pool ha õuemaad, kuni üks kolmandik ha maad kooliaia jaoks ja iga õpetaja kohta 1,5 - 2,5 ha põllumaad ning ühe lehma ja ühe hobuse pidamiseks vajalik heina- ja karjamaa. 1927. aastal sain selle seaduse alusel endisest kihelkonnakooli maa-alast umbes 1,5 ha põllu- ja 2 ha heinamaad kasutamiseks. See maa jäi kooli õpetajaskonna kasutamiseks algkooli reorganiseerimiseni 1940. aastal. Karjamaana võisid Leisi kooli õppejõud kasutada mereäärset või surnuaiatagust aleviku ühiskarjamaad.

Sama av.alkg.seaduse alusel Leisi algkoolile planeeritud 17,2 ha suuruse koolitalu saatusest lugesite käesoleva üheksandal leheküljelt.

Hiljem Ööriku kirikumaadest koolile planeeritud maa-ala oli ligi 3 ha suur. Sellest sai kool õuemaad ja kooliaia ning jätkus ka õpetajate aiamaaga varustamiseks, sest uued määrused vähendasid norme. Ainult koolijuhatajatele jäeti endised normid, õpetajad pidid aga ainult 0,25 ha aiamaaga leppima.

Vana koolimaja ehitamisel eraldati sellele umbes 0,6 ha suurune maatükk õuemaaks ja aiamaaks. Suurem osa sellest maast oli kruusaseljak ja vana kruusaaugu põhi. Teine serv oli siiski veidi madalam ja pehmem, nii et kihelkonnakool sai sinna viljapuuaia rajada. Pärast uude koolimajja ko-

S

Magasikait

Preestri

Üksiti

Laula

Mulgu

LEISI ALGKOOLI MAA-ALAD

Veski

Kõstri

1. Vana koolimaja 0,6
2. Uus koolimaja ~3,0
3. Kooli põld ~1,5
4. Kooli heinamaa ~2,0
5. Kihelk-kooli maa 9,65

Köögi

Raaperi

Rõõmuse

Kraavi

Vallamaja

Tuulin

Alase

4.

1.

2.

3.

4.

5.

3.

5.

linist 1927.aastal ei ole kool enam selle maatüki peremees olnud. Kihelkonnakooli rajatud viljapuu- aed hävines 1939/40 külmal talvel.

Leisi algkooli kestvuse ajal koolis töötanud 16-nest õppejõust kasutasid koolimaid lühemat või pikemat aega ainult 5 õpetajat, mis näitab, et nende igatsus sellise kõrvaltöö järele suur ei olnud.

Kooli maa-alade kohta annab selgitava ülevaate käesolevale lisatud skits.

KOOLI INVENTAR.

Leisi algkooli koolilauad olid tehtud 1873.aastal üheaegselt vana koolimajaga. Need olid tehtud heast materjalist, hea plaani järgi ja hea meistri poolt. Aegajalt oli koolist lahkunud põlvkondade initsiaalid, õue- ja muud mälestusmärgid tasandatud ning lauad uuesti värvitud. 1924.aastal püsisid need lauad veel korralikult rivis, aga avatava kolmanda klassikomplekti jaoks tulid uued lauad tellida.

Tellitigi, aga ikka selle avaliku väljapakkumise- sega vähempakkumise korras. Leidus mees, kes selle töö küll odavasti võttis ja kiires korras toorest materjalist mingisugused käkerdised kokku naelutas, aga nende vastuvõtmisel lahutati käsi nii ühel kui teisel poolel: vastuvõtja, et mis asjad need on, töövõtja, et mida te siis selle raha eest tahate! Ja kuna väljapakkumisel tehnilisi tingimusi ei fikseeritud ning tööjooniseid ka ei olnud, tuli

vallavanemal lauad ikkagi vastu võtta.

Aga olid need ikka meistriteosed: pealispinnal^l nii kallak, et raamat sellel ei püsinud, distantse selline, et õpilased laua liikuvat äärelauda tõsteski ei saanud selles sirgelt püsti seista - igatviisi ebaumavad ja tervistkahjustavad. Õnneks lagunesid ja hävinesid need^d koolilauad nii kiirelt, et neist 1927. aastal uude koolimajja kolimisel ühtegi sinna kaasa ei võidud võtta.

Selle kuluka õppetunni mõjul lasti koolilauad hiljem alati haridusministeeriumi standardplaani järgi valmistada ja anti nende tellimine meistritele, kes halba tööd ei teinud. Väga palju häid ja vastupidavaid koolilau^udu valmistasid Leisi algkoolile Olga küla meistrimehed Jurjevid ja Roosid.

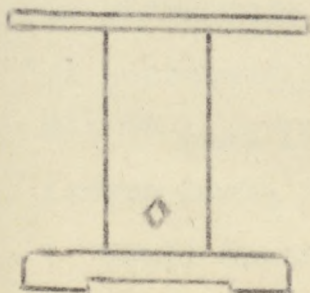
Õpetajate kateedrid pärinesid ka vanast kihelkonnakooli ajast. Need olid 1873. aastal tehtud ja tolleaegse moe järgi eriliste alustega, nii et õpetajad õpilastest astmevõrra kõrgemal asusid. Uude koolimajja need siiski enam ei sobinud. Võeti kasutamisele harilikud lauad harilikkude toolidega. Ajajooksul valmistati õpetajaile soome plaani järgi tehtud kapp-lauad. Need olid nagu massiivsed kirjutuslauad kappidega mõlemal küljel ja ees. Kappidesse paigutati klassi raamatukogu, õpilaste vihkud, kriit, tindipotid jne. Klassi päevaraamatu ja muu sellise hoidmiseks oli laual veel erisahtel.

Koolilaudade pealispinnad olid vanemal ajal mustaks värvitud, uude koolimajja kolimise ajast alates

olid koolilauad üleni kahvatult ookerkollased. Klassimööbli värvi uuendati tavaliselt iga kolme-nelja aasta järel. Koolilaudade taskunugadega graveerimist uues koolimajas enam ei harrastatud.

Peale koolilaudade ja kateedrite vanas koolimajas muud mööblit peaaegu ei olnudki. Kummaski klassis taburet jooginõude (neist hiljem eraldi) all, kaks 1,5 ruutmeetrilise pindalaga lepapuust musta klassitahvli seintel - oligi kõik. Siiski: vana kaheuksega kapilogu õppeabinõude ja kooli raamatukogu paigutamiseks ning seinakell vanemas klassis, siis vägev 30-liiniline Otto Mülleri vabritseeritud petrooliumilamp kummagi klassi laes - nüüd on kõik.

Uues koolimajas tulid juurde pikad ja madalad rootsi võimlemispingid, mis oma põhiolemuselt olid küll spordivahendid, kuid mis kooli üldkogunemistel ja pidudel väiksemate õpilaste istekohtade teenistuses olid. Riietehoiuruumi tekkisid jalgelasuvad suured kahepoolsed riietenagid panipaikadega ja-latsite jaoks. Ilmusid ka pikad lauad internaadi õppimisklassi ja söögituppa. Internaadis elavaid õpilasi oli nii palju, et need ühe klassi harilik-

kudesse koolilaudadesse õhtustel õppimistundidel ära ei mahtunud. Ülejäänute paigutamiseks valmistati juuresoleval joonisel kujutatud profiiliga pikad kitsad lau-

ad ja pikad pingid nende juurde.

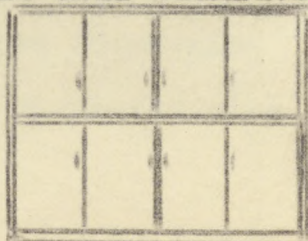
Söögitoas oli kaks pikka ja laia söögilauda valge emailvärviga kaetud pealispinnaga. Internaadi jaoks lasti ka veel teha kaks hiigelkappi kokku 54 uksega. Need kapikesed olid 60 sm kõrged ja 50 sügavad ning laiad, ühe lahtise riiuliga sees. Õpilased hoidsid neis isiklikke asju, raamatuid ja toiduvarusid. Kapikesed olid lukustatavad ja võtmed olid õpilaste käes.

Internaadi jaoks oli veel muretsetud kaheksa lihtsat puuvoodit, rida taburette ja kümnekond Kärla puutöömeistri valmistatud treitud jalgadega ning laudpõhjaga aiatooli painutatud saarepuust seljatoega. Internaadi toidunõude ja muu sellise kirjeldus leidub internaati kirjeldavas osas.

Kooli muust inventarist tuleb mainida aiatööriistu, mis muretseti pärast uude koolimajja asumist. Koolil oli 2 üherattaga käru, 20 labidat, mõned raudrehad, paar mullaharki ja kaks head katekannu. Neid tööriistu jätkus terve klassi aiatööle rakendamiseks.

Endastmõistetavalt oli kooli inventari hulgas ka küttepuude peenendamiseks vajalikud tööriistad ja pootshaagid ning pikad redelid tuleohu puhuks. Oli ka kaks liikutavat redelit, mille abil ruumides igasse kohta võis juurde pääseda.

Kooli kantseleis oli selline kahekorruseline kapp. Selle üle-

mise korruse juurde ulatas ainult liikuvat treppi kasutades. Ülemised uksed olid klaasidega ja neis kappides hoiti kooli õppevahendeid. Alumises keskmises osas olid kooli arhiiv, rakendusraamatud ja õpetajate raamatukogu ning see osa õpilaste raamatukogust, mis klassides kasutamisel ei olnud. Alumistes kõrvalkappides oli igal õppejõul oma riiulid kasutamiseks. Neil hoiti vihikuid, raamatuid ja muid esemeid, mis kooli õppetöös sageli kasutamist leidsid.

Kantseleilaud oli suur ja massiivne, pealt helesinise linoleumiga kaetud. Igal õpetajal oli selle juures tammapuust tugitool ja selle ümber jätkus ruumi ka veel külalistelegi.

Uues koolimajas võeti kasutamisele siidsukkadega petrooleumi hõõglambid. Need andsid vanade lambitüüpidega võrreldes heledamat valgust, kuid olid tülika süütamisviisiga. Nad tekitasid põlemisel alalist kahinat ja levitasid sageli petrooleumi gaasi ebameeldivat lõhna. Nendega rööbiti kasutati ka vanu 30-liinilisi ja väiksemaid petrooleumi lae- ning seinalampe. Kooli kantseleiruumi valgustamiseks kasutati suurt portselanist abažuuriga laelampi.

Koolipidude puhul paigutati näitelava ette kõige väiksemate õpilaste jaoks madalad võimlemispingid. Siis tuli mitu rida pikki värvimata pin-

ke otstega vastu seinu ja läbikäiguga nende vahel saali keskel. Järgnes 3 - 4 rida seljatoega pinke. Need olid linnaparkides kasutatavate puhkepinkide sarnased: tugevatest hõõveldatud lattidest tehtud, jämedast lattrauast sepistatud jalgadega ja värvitud. Tavaliselt seisis need kooli alumises jalutusruumis seinte ääres.

Täiskasvanutele korraldatud pidude puhul oli pinkide asetus saalis vastupidine. Kõige ees olid tervest majast kokkukorjatud toolid ja seljatuge-dega pingid, see oli kallim esimene plats. Nende taga olid harilikud pingid - teine plats ja siis seisuplats. Taga vastu seinu seisis veel madalad võimlemispingid, millel noormehed püsti seisisid.

Üliriietes, peakatetega ja kalossidega rahvas riietehoiuruumist kaugemale ei läinud. Isteplat-sid saalis olid nummerdatud.

Halb lugu oli pidude puhul koolilaudadega: need tulid siis kahest klassist välja tõsta. Siis seisis nad pikas reas jalutusruumis vastu välisseina.

KOOLI ÕPPEVAHENDID

Kooli avamisel päris Leisi algkool Leisi kihel-konnakooli õppevahendid, mida ei olnud küll palju, kuid siiski tublisti rohkem kui see, mida teised algkoolid endistelt külakoolidelt päranduseks said. Valla eelarves oli igal aastal küll koolidele õp-pevahendite muretsemiseks summa kesed ette nähtud, kuid niivõrd väiksed, et sellest tavaliselt ainult

kriidi ostmiseks jätkus. Olukord hakkas küll umbes 1925.aasta paigu paranema, mil maakonnaavalitsus ja selle haridusosakond jälgisid, et koolide õigustatud nõudmised valla eelarves täitmist leiaksid.

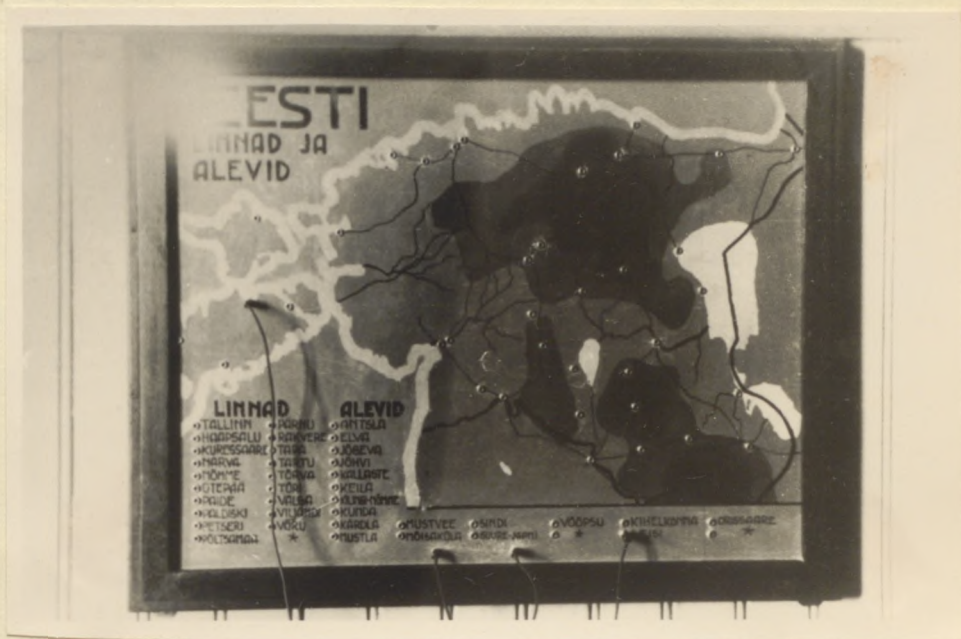
Uue koolimaja valmimisel 1927.aastal anti koolile haridusministeeriumi summadest 15000 marka õppevahendite ostmiseks. Selle summa eest osteti peamiselt tabeleid ja mudeleid inimese anatoomia alalt.

Kooli õpetajaskond püüdis ka isikliku tööga koolile õppevahendite soetamisel abiks olla. Eesti Õpetajate Liit ja Saarte Õpetajate Ühingute Liit korraldasid ajavahemikul 1925 - 1938 Kuressaares kuus käsitöö ja õppevahendite valmistamise kursust. Need kestsid tavaliselt kaks nädalat ning lektoriteks ja tööjuhatajateks olid meie parimad asjatundjad sellel alal, nagu eesti kooliuuenduse isa Joh. Käis, õp. Heino Vammus ja teised. Kõigist neist kursustest võtsid osa ka Leisi algkooli õpetajad, mõnikord üks, teinekord ka mitu korraga.

Õppevahendite valmistamiseks tarvitatud materjalide hind tasuti mõnikord maakoolivalitsuse vahendusel valdade poolt koolidele õppevahendite soetamiseks määratud summadest, teinekord tasuti need haridusministeerium poolt kursuse korraldamiseks antud summast - valmistatud õppevahendid aga kanti selle kooli nimestikku, kus nende valmistaja töötas. Nõnda täienes Leisi algkooli õppevahendite kogu aastate jooksul tublisti.

Ka Saaremaa Ühisgümnaasiumi pedagoogiline haru,

ÕPILASTE TEHTUD ÕPPEABINÕUD

21

FK 319-19

22

FK 319-20

kus Saaremaa algkoolidele õpetajaid treeniti, aitas koolide õppevahenditega varustamisele kaasa. Tulevased pedagoogid valmistasid koolis käsitöö tundi-
need
del õppevahendeid ja said koolipöllul tööle asudes kaasavarana kaasa. Ka Leisi algkool sai noorte õpetajate Ain Altosaare, Akilina Lepiku ja Herman Muri kaudu sellisest kaasavarast osa.

Ka õpilased ise aitasid koolile õppevahendeid valmistada. Juuresolevatel fotodel on näha 1934/35. õppeaastal VI klassi poisslaste poolt käsitöö tundidel minu juhatusel valmistatud õppevahendid Eesti linnade ja alevite asukohtade ning kirjanikkude fotode tundmaõppimiseks. Vooluallikana kasutati hari-likku taskulambi patareid. Kui vooluring foto või asula ja vastava nime vahel õigesti ühendati, helises kell või süttis lambikene õige vastuse kinnitamiseks. Need olid keerukamad ja palju tööd nõudvad õppevahendid. Aga lihtsaid asju nooremate klasside jaoks, nagu üksikuid tähti, silpe ja arvutusülesandeid papitükikestel, tunnikella numbrilaudu liikuvate osutitega jae. jae. tehti Leisi algkoolis alati käsitöö tundidel oma kulu ja kirjadega.

1931. aastal pühitseti pidulikult Leisi kooli 80. aastapäeva. Maakoolivalitsus määras siis koolile 30 krooni toetust raadioaparaadi ostmiseks ja haridusministeerium annetas 150 krooni väärtuses õppevahendeid.

Algul koolil oma muusikariista ei olnud, vaid

lauluõpetaja kasutas laulutundidel oma isiklikku viiulit. 1924.aastal üüriti kooli hoolekogu kassa arvel Oitme külast Mihkel Männikult harmoonium, kuni 1929.aasta sügisel kool omale muusikariista sai. See oli Kuressaares meister Koppeli poolt valmistatud imevõhu-lõõtsaga harmoonium 4,5 mängu keelte, subbassi ja 14 registriga. Harmooniumi hind oli 300 krooni. Kooliorkestri fotol on see riistapuu selgelt näha.

1929.aastal annetati koolile haridusministeeriumi poolt kinoaparaat, mida aga elektri puudumisel kasutada ei saadud.

Kooli käsitööriistu kirjeldan seoses selle õppeainega tagapool.

Õppevahendite hoiukohaks oli koolimajas II korrusel eriruum, mida aga tegelikult klassiks tarvitati. Pikemat aega oli see poisslaste käsitööklassiks. Selle ala tööriistad seisis küll alati seal, sest nende jaoks oli neli õhukest seinakappi. Maa-kaardid ja suuremad seinatabelid hoiti ka selles ruumis, aga kooli õppevahendite suurem osa asetses kooli kantseleis suures kapis ning olid ühe õpetaja hooldamisel.

KOOLI RAAMATUKOGU

Kihelkonnakoolilt päris kool ainult mõned venekeelsed juturaamatukesed, mida lapsed varsti enam kasutada ei saanud, sest et koolis vene keel ei õpetatud. Eestikeelseid lastele sobivaid raamatuid oli

koolil 1923. aasta sügisel 56. Hoolekogu kassa arvel muretseti igal aastal mõned raamatud juurde ja ka valla eelarve korras saadi paar raamatut, kuid et samal ajal raamatuid ka tarvitamiselt välja lan- ges, siis nende arv tõusis ainult väga aeglaselt. 1934. aasta sügisel oli kooli raamatukogus 72 raamatut.

Samal ajal sai kool kirjastusühisus "Looduse" väljaannetest 468 raamatut kingituseks. See annetus tõstis küll tublisti raamatute arvu, kuid tegelikult olid ainult vähesed kingitud raamatud õpilastele lugemiseks sobivad. Õnneks võis kool kingitud raamatute hulgast ise valida ning siis võeti sobivaid sellisel arvul, et neid tervele klassile korraga lugemiseks jätkus. Neid siis kasutati klassis võõra teksti lugemise harjutamiseks või vanemates klas- sides mingi sobiva kirjandustega tutvumiseks. Sel- listest teostest oli raamatukogus 20-30 eksemplaris S. Lagerlöfi "Soosauniku tütar," R. Tagore "Varandu- sehoidja" jne.

1935. aasta kuulutati Raamatu-aastaks. Sel puhul kool pöördus endiste õpilaste poole palvega, et need kooli raamatukogule raamatuid annetaksid. Tulemuse- na saadi 98 tarvitamiskõlbulist raamatut neljalt isikult. Mitmed aineliselt kindlal alusel ja kõr- getel teenistuskohthadel seisvad isikud ei suvatse- nud aga kooli palvele reageeridagi.

Raamatu-aastast alates anti kooli raamatukogule veidi rohkem raha ja raamatute arv hakkas pidevalt

tõusma.

Klassivälise lektüüri lugemine toimus nii, et kooli raamatukogu oli raamatute sisu ja sobivuse järgi klassi raamatukogudeks jagatud. Neid korraldasid ja andsid raamatuid õpilastele lugemiseks vastava klassi emakeele õpetaja. Igal õpilasel oli lugemiskaart, kuhu lugemiseks võetud raamatu nimi märgiti. Raamatu vahetamisel õpetaja kontrollis, kas lugemiseks võetud raamat ka tõesti oli läbi loetud. Raamatuid anti välja kord nädalas teatud päeval.

Leisi Haridusselts "Füüe" avalik raamatukogu asus koolimajas ja ka sellest võisid õpilased raamatuid lugemiseks saada. Selles raamatukogus olid kasutamisel vihk-katoloogid. Raamatukoguhoidja töö hõlbustamiseks ja õpilaste klassivälise lugemise otstarbekohaseks juhtimiseks koostasid kooli õppejõud igale klassile lugemiseks sobivate raamatute nimestiku samasuguste vihk-katoloogidena, mille ulatuses siis õpilastele raamatuid laenutati.

Õpetajate raamatukogu oli samuti väikene, kuid selles leidis siiski enamus tolleaegsest eestikeelsest metoodilisest kirjandusest. Täielikult leidsid seal Eesti Õpetajate Liidu pedagoogilise toimkonna väljaanded seeriaist "Looduseõpetus algkoolis," "Teel töökoolile," "Uusi teid algõpetuses" jne. Neid loeti hooliga ning neis väljendatud mõtteid ja ettepanekuid rakendati tegelikus õppetöös.

Leisi koolimajas asus veel Karja Õpetajate Ühin-

gu raamatukogu, milles võrdlemisi palju saksa keelset pedagoogilist kirjandust oli. See raamatukogu seisis küepäraselt Leisi algkooli õpetajaskonna kasutuses.

KOOLIKURSUS JA KLASSID

Leisi kihelkonnakool töötas nelja jaoskonnaga kahes klassis, kusjuures esimesse jaoskonda õpilased kodust ilma erilise ettevalmistuseta tulid. Sama struktuur jäi kestma ka kooli algkooliks reorganiseerimisel. Ainult nimetused muutusid: kihelkonnakoolis nimetati õppeaastaid jaoskondadeks ja klassikomplekte klassideks, algkoolis hakati õppeaastaid (jaoskondi) klassideks nimetama.

Kuni 1924/25. õppeaastani oli koolis neli klassi kahes klassikomplektis, kusjuures I ja II ning III ja IV klassid liitklassid moodustasid. Nii oli see selge ja pedagoogiliselt ning didaktiliselt õige. Aga hiljem, kui klasside arv suurenes ja õpilaste arv klassides väga erinevaks muutus, ei saadud sellisest normaalsest jaotusest enam kinni pidada. Klassikomplektide moodustamisel tuli arvestada õpilaste arvu ja klassiruumi mahutavusega. Eriti raske oli olukord 1928/29. õppeaastast alates 1933/34. õppeaastani, mil kool töötas kuue klassiga, kuid viie klassikomplektiga. Kaks õpilaste arvu poolest väiksemat klassi tuli ühte klassikomplekti suruda, kuid selline matemaatiliselt alusel

teostatud liitmine ei olnud mitte alati didaktiliselt õige. Alles 1934. aasta sügisel hakkas kool uue klassikomplekti avamisel jälle täiesti normaalselt töötama: kuus klassi, kuus õpetajat ja kuus klassikomplekti.

Mõnda Leisi valla koolidest.

1918. aastal moodustati vallas kaks kahekomplektilist neljaklassilist algkooli. Need mõlemad olid endiste ap.õigeusu kihelkonnakoolide järglased, üks Leisis, teine Metskülas. Ühekomplektilisi kolmeklassilisi algkooli oli vallas kuus.

1919. aastal laiendati koolisundus neljandale õppeaastale. Pannana ja Liiküla koolide lõpetajad läksid siis Metsküla IV klassi, Purtsa, Triigi ja Jõiste koolide omad Leisi; Laugu lõpetajad jagunesid mõlema neljaklassilise kooli vahel nii, nagu nende vanemad seda ise paremaks pidasid.

Õppetase tolleaegsetes koolides ei olnud sugugi ühtlane. Eriti kõikuv oli see ühekomplektilistes koolides. See sõltus ümbrusest, koolimajast ja õpetajast. Eriti viimasest, sest kutsealise ettevalmistusega õpetajaid oli Saaremaal siis ainult mõned üksikud.

Kordamismädal.

Olukorra parandamiseks ja õppetaseme ühtlustamiseks kehtestati kord, mille järgi ühekomplektiliste algkoolide lõpetajad pidid kevadel

23

EDUARD ^{FK 319-21} URB

24

ÜHEKOMPLEKTILISTE KOOLIDE KORDAMIS-
NÄDAL LEISIS 1923.4. MAIS ^{FK 319-22}

selle kooli juures kordamisinädalal käima,kuhu ta sügisel õppima läks. Kordamisinädalast võtsid osa nende õpilaste senised ja tulevased õpetajad.

Kordamisinädala jooksul võeti põgusalt läbi III klassi õppekava peamiselt emakeeles ja aritmeetikas. Kordamisinädalal olnud õpilaste tunnistustele andsid allkirja kõik kordamisinädala tööst sa osa võtnud õpetajad.

Eelmisel lehel on 1921.aasta kevadel Leisi algkooli juures peetud kordamisinädala foto ning sellel Purtsa,Jõiste ja Triigi koolide III klasside õpilased ning õpetajad.

Kordamisinädala selline korraldamine oli õpilastele väga tülikas, sest nad pidid Leisis endile õõbimisvõimalusi otsima. Asja ^hlõtsustamiseks käisid Leisi kooli õpetajad hiljem päeva või paar nendes koolides III kl.kordamisinädalaid külastamas.Ja mõne aasta pärast ei tehtud sedagi. Kutseta õpetajad kadusid koolipöllult ning õppetöö kulges kõikjal ametlikult fikseeritud radadel. Selline kordamisinädala korraldamine võõraste õpetajate osavõtuga lõpetati nii umbes 1925-26 aastate paigu.

EELKOOLIEALISTE KODUÕPETUS

1918.aastal lahutati kirik riigist ja koolist. Usuõpetus jäeti kooli õppekavast välja. Seega võeti ev.luteriusu pastoritelt õigus ka koduõpetuse kontrollimiseks,mida nad senini olid teinud. Küla-koolide "katsumise" puhul nad küsitlesid ka eelkooliealisi ja annetasid erksamaile pildikesi ning

aabitsaid. Eestimaa koolivalitsuse ajutise korraldusega läks koduõpetuse korraldamine ja juhtimine maal valla haridusnõukogu ülesandeks. Seesinane valla haridusnõukogu ei ole aga kunagi täisealiseks saanud ega temale pandud ülesandeid korralikult täitnud. Koduõpetus läks täiesti isevooluteed.

Kodust algkooli I klassi tulevatelt lastelt ei ole mingit erilist ettevalmistust nõutud. Lapsed tulid kooli siiski väga erinevate teadmistega. Oli neid, kes vabalt oskasid lugeda; vähe küll, kuid oli. Teised aga ei tundnud tähtigi. Kolmandad olid vanaaegse meetodi järgi veerima õpetatud. Mõningad olid arvuvallas päris kodus, teised aga ei osanud oma sõrmigi lugeda. Paremat jalga vasemast eraldada ei osanud ka mitte kõik lapsed.

Selliste eelteadmistega õpilaste ühele tasemele viimine andis õpetajalle tüki tööd. Need lapsed, kes kodust tulles rohkem teadsid, ei tundnud kooli algelise õppetöö vastu huvi, neil oli igav ja nad muutusid terve õppetöö vastu apaatseks.

Vanasse külakooli läksid lapsed alles 10-aastaselt. Neilt nõuti, et nad veerida oskaksid ja ka kirikulaule ning usukäskusid tunneksid. Nüüd tulid algkooli 8-aastased lapsed ja nende emad tahtsid, et nad kooli minnes vähemalt seda oskaksid, mida nemad omal ajal kooli minnes oskasid. Kui naabrilapsed talveõhtuil majja tulid, uurisid emad nende tarkuste taset ja võrdlesid seda oma laste tead-

miste ja võimetega. Kodude vahel toimus mõnelpool nagu salajane võistlus sellel alal. Aga kool siiski ei rõõmustanud. Ei rõõmustanud sellepärast, et teisel jälle eelkooliealiste õpetamiseks kodudes mitte midagi ei tehtud ning sügisel esmakordselt koolituliivate teadmiste ja oskuste virvarr aastast aastasse kordus.

Olukorra parandamiseks hakkas Leisi algkooli õpetajaskond 1930. aasta ümber lastevanemaile soovitama, et nad kodus ei püüakski eelkooliealisi lapsi lugema õpetada. Ja tulidki kooli lapsed, kellele aabits oli uudiseks. Ning koolitööle ei olnud see mitte kahjuks.

Leisi algkoolis töötas I klass algul kaheklassilises liitklassis, hiljem enamasti üksik-klassina. Sellises olukorras oli võimalik esimesele klassile algõpetuse andmisel küllaldaselt aega pühendada. Teisiti oli lugu ühekomplektilistes kolmeklassilistes koolides, kus õppetunnist igale klassile ainult 15 minutit jäi. Aga mida teeb esimese klassi õpilane esimestel koolipäevadel ülejäänud 30 minuti jooksul, kui ta praktiliselt iseseisvalt veel millegagi hakkama ei saa?

1920. aastal oli Leisi valla kaheksast koolist kuus ühekomplektilist kolmeklassilist algkooli. Ajajooksul nende arv küll vähenes, kuid 1940. aastal oli valla kuuest koolist kolm, s.o. 50% ikkagi veel ühekomplektilised.

Olukorra parandamiseks tegi haridusministeeri-

um (täpset aastat ma ei mäleta) korralduse, mille järgi I klassi õpilased sügisel kaks nädalat enne teisi pidid kooli tulema. Selle aja jooksul pidi õpetaja siis nendega tutvuma ja neid kooliga ja selle distsipliiniga seevõrra tutvustama ning neile midagi õpetama, et nad terve koolipere tulekul natukenegi iseseisvalt tegutseda oleks võinud. See korraldus oli otstarbekohane ja tuli õppetööle suuresti kasuks.

Eelkooliealiste kooliga tutvustamiseks ja nende õppetööle ettevalmistamiseks algatati 1940. aastal Leisi algkoolis uudne üritus. Viimasel pühapäeval enne kevadist õppetöö lõppu paluti kooliga tutvuma kõik lapsed, kes sügisel esmakordselt kooli pidid tulema, üheskoos nende vanematega. Ilmusid kõik kutsutud kas ühe või kahe vanema saatel. Kooli õpetajad VI klassi õpilased võtsid lapsed oma koolide, tutvustasid neid kooliruumidega ja kõigega, mis selles nende tähelepanu köitis. Hiljem nad liikusid kooli lähisümbruses ja mängisid kooli mänguplat-sil. Nende vanemad aga vestlesid samal ajal kooli õppejõududega laste koolisaatmisega seotud küsimus-test.

Pärast vaheaega kogunesid klassi nii lapsed kui ka nende vanemad. Lastele anti kingituseks Joh. Käisi "Väikeste pildiraamat", sini-punane pliiats, paks kontseptsipaberist klade ja VI klassi õpilaste poolt käsitöötundidel valmistatud lauamäng "Reis ümber maailma." Klade pidid lapsed sügisel kooli

tulles täisjoonistatult kaasa tooma.

Sügisel ootas lapsi ees uus nõukogude kool. Esimesel koolipäeval sõlmis kevadel antud klade suve jooksul sellesse tehtud joonistuste kaudu uute õpilaste ja nende klassijuhataja vahel meeldiva elamurikka kontakti.

KOOL KAHEKOMPLEKTIKILISENA

Leisi algkool töötas oma algupäevadest kuni 1924. aasta sügiseni nelja klassiga kahekomplektilisena. Kool asus siis vanas koolimajas. Klassikomplektid olid moodustatud I ja II ning III ja IV klassist, kusjuures vanemad klassid asusid lõunapoolses, nooremad põhjapoolses klassis.

Klassid olid küll mõlemad võrdse pörandapinnaga ja samasuguste akendega, kuid nooremate õpilaste oma tundus alati süngemana ja mustemana. See sõltus ilmakaartest, sellest et põhjapool oli metsaligidal, et klass oli läbikäidav ja et ühist klassiahu sellest köeti. Lõunapoolne klass oli vaba ja avara väljavaatega maantee ja kiriku poole ning see andis klassile valgusküllase ja rõõmsa ilme.

Esimestel aastatel algkoolil teenijat ei olnud. Kooli korrapidajad õpilased tegid kõik korrashoiu ja puhastamistööd nii majas kui ka selle ümbruses. Naturaalkohustusena pidi iga õpilane talve jooksul koolile ühe luua tooma. See kohustus püsis kauem kui Leisi algkool ise. Ka ahjude kütmine oli õpilaste ülesanne. Ahjusid oli kolm - üks suur hariikkudest savikahlitest ahi kahe klassi vahesei-

nas ja kaks ümmargust plekkahju, üks riiehoiuruumis 10 ja teine esiku 18 ja klassi vaheseinas. Tävaliselt köeti neist ainult esimest kahte, viimast aga erakordselt külmade ilmade puhul.

Et koolil puukuuri ei olnud, hoiti osa küttepuidest ruumis 11. Ahjukütjad pidid õhtul küttematerjali kohale toimetama, vajaduse korral peenendama ja nõnda ahju laduma, et hommikul oli vaja ainult tikuga tuli külge panna; selleks nad pidid hommikul õige vara kooli tulema.

Koolimaja pärandsid pesti ainult kolm korda aastas - sügisel enne õppetöö algust, jõuluks ja kevadpühadeks. Selleks palgati mõni kooli lähedal elav naisterahvas.

Esimene Leisi algkooli juhataja oli Muhust pärit MIHAIL MATVEI p. VAPPER, kes 1913. aasta sügisel tuli Leisi kihelkonnakooli vanemaks õpetajaks ja hiljem kuni 1921. aasta suveni Leisis töötas. Viimati ta õppis Kuressaares nn. Lutsu koolis. See oli kaheklassiline ap.õigeusu kihelkonnakool, mis selle usu abikoolidele õpetajaid õpetas. Selle kooli kursuse lõpetas Vapper 1897. aasta kevadel ja oli siis mitmes kohas abikoolide õpetajaks. 1911. aasta sügisest oli ta Mustjala ap.õigeusu kihelkonnakoolis nooremaks köster-õpetajaks ja tuli sealt siis Leisi.

1914. aastal mobiliseeriti Vapper sõjaväkke. Kui sakslased 1917. a. sügisel Saaremaa vallutasid, juhtus Vapper Leisis oma perekonna juures puhkusel olema. Sakslased reorganiseerisid kihelkonnakooli algkoo-

FK 319-23

25

1920/21

liks ja Vapper sai selle juhatajaks. Algkooliõpetaja kutse omandas ta 1919 -1921 aastal Kuresaares õpetajaile korraldatud suvekursustel.

Vapper oli suure kasvuga tõsine mees, kes sõjaajal koolis võnkumalöönud distsipliini varsti jälle endisele tasemele tõstis. Ka õppetöö oli rasketel sõjaaastatel tagurpidi läinud: õpilastel puudus korralik riietus ja jalavarjud, puudusid raamatud ja õppetarbed - kuidas sai sellises olukorras normaalsest õppetööst juttu olla? Aga vähehaaval hakkas asi siiski paremuse poole nihkuma ja nii halvaks, nagu mõnes väiksemas ja kõrvalisemas koolis, ei ole lugu Leisi algkoolis läinudki. Selles on Vapperil tänuväärseid teeneid.

Aga Vapper oli esijoones siiski kirikutegelane, kellele see ala meeldis. 1921. a. suvel lahkus ta Leisist ja läks tagasi Mustjalga, kus ta diakoniks ning hiljem ka preestriks pühitseti. Ühtlasi ta oli ka Mustjala algkoolis õpetajaks. Ta suri Mustjalas.

Koda, nliku Eesti esialgne koolikorraldus kehtestati põhiliselt sellel ajavahemikul, mil Vapper Leisi algkooli juhataja oli. Suuremad muudatused olid: koolide õppekeeleks tunnistati õpilaste emakeelt, usuõpetus ja võõrkeeled tunnistati vabatahtlikkudeks õppeaineteks, kusjuures viimase õpetamine võis alata alles IV klassist; uue õppeainena viidi algkooli noorematesse klassidesse sisse kodulugu.

See oli uus õppeaine, mille kohta selle uudsuse tõttu ka lähem õppekava anti, kuna endiste õppeainete kohta ainult tunnikavas nende jaoks määratud tundide arv märgiti. 1919. aasta algul koolidele saadetud ajutine tunnikava algkooli alama astme jaoks oli alljärgnev.

	I	II	III	IV
Eesti keel emakeelena	8	7	6	5
I võõrkeel	-	-	-	4
II "	-	-	-	(4)
Arvuteadus	5	5	5	4
Kodulugu ja kodumaatundmine	2	4	4	-
Maateadus	-	-	2	2
Loodusteadus ja füüsika	-	-	-	3
Ajalugu	-	-	-	2
Joonistamine	2	2	2	2
Võimlemine	2	2	2	2
Laulmine	2	2	2	2
Käsitöö	1	1	1	1
Usuõpetus	1	1	1	1

Kokku: 23 24 25 32

Teist võõrkeelt lubati ainult nendes koolides õpetada, kus seda juba eelmisel aastal III klassis oli õpetatud.

Kehtestati neljapalliline hindamissüsteem.

1919. aasta kevadel haridusministeerium teatas, et algkooli III klassi lõpetajad sellega veel mitte koolikohustusest ei vabane, vaid sügisel IV klassis

edasi peavad õppima. Vallavalitsused peavad hoolitsema, et kõik lapsed IV klassis õppida saaksid. Selleks nad peavad uusi koole ja klasse ning internaatide avama ja puudustkannatajaid aineliselt toetama.

Arvan et selle korralduse alusel Saaremaal väga vähe uusi algkoole ja klasse ning internaatide avati. Leisi vallas seda küll ei tehtud. Ainult nõuti, et kõik III klassi lõpetajad kas Leisi või Metsküla algkooli IV klassi astuksid. Isegi internaatide avamisest nende koolide juures pole juttu olnud.

Vanal kihelkonnakooli ajal Leisis internaat oli ja hea tahtmise juures oleks seda võidud siiski organiseerida, sest ruumid koolimajas olid ju alles. Aga ei tehtud sellest juttu enne kui 1927. aastal uue koolimaja valmimise puhul. Kuni selle ajani käisid Jõiste ja Purtsa lapsed 9 - 12 km kauguselt Leisi algkooli IV klassis. Vanemad otisid sügisel neile Leisis kusagil külaperes korteri ja arvasid, et see nõnda peabki olema.

Mäletan: 1920. aasta suvel kõneles maakonna valitsuse haridusosakonna juhataja Kommel ühel õpetajate koosolekul, et 1919/20. õppeaastal on Saaremaal IV klassi õpilastest 10% kehvuse tõttu puudunud. Neil ei olnud sobivaid jalanõusid ja sooje riideid pika koolitee jaoks. Üle riigi olevat IV klassist puudujaid aga veelgi rohkem, nimelt 15%. Õige puudumise põhjus aga olevat see, et vanemad ei taha

oma lapsi endistest kolmeklassilistest külakoolidest kaugemale õppima saata. Nad ei nõustuvat ka lähestikkuasuvate üttkoolide liitmisega, mis õpetajaile ja ka lastele paremad töötingimused looks. Saaremaa 149 algkoolist olevat tervelt 90 ühekomplektilised kolmeklassilised koolid ja sellepoolest olevat Saaremaa koolide olukord halvem kui kusa-gil mujal.

1920.aastal avaldati esimene avalikkude algkoolide seadus, mille järgi koolikohustus pidi algama 7.eluaasta täitumisel ning kestma 16 aastaseks saamisel käsiloleva õppeaasta lõpuni. Õppetöö pidi kestma aastas vähemalt 30 nädalat. Neid seaduse nõudeid ei kehtestatud korraga, vaid seda pidi tehtama järk-järgult valitsuse korraldustega.

Kuidas lugu tegelikult kujunes, sellest kirjutan lähemalt peatükis "Koolikohustus." Siinkohal aga püüan valgustada tegelikult õppetööd takistavat olukorda Saaremaal.

Saarlaste laste tööjõu kasutamisest. See oli vaesus, mis saarlasi sundis ise mandrilt tööd otsima ja ka oma lapsi maast-madalast tööle panema. Kui laste tööjõudu oma majapidamises kasulikult ei saadud rakendada, siis tulid nad teisale tööle panna, sest sööki ja ihukatet nad ju vajasisid. Laste tööjõu kasutamine oli vaesuse tõttu vältimatu ning sellel alal oli saarlastel juba vanast ajast kujunenud omad traditsioonid.

Mida saarlastest kirjanikud Mälk ja Hint on ilukirjanduslikus vormis kirjutanud saarlaste laste Lätimaale tööle viimisest, on kurb tegelikkus käesoleva sajandi esimesest veerandist. Kui poiss juba 10 - 12 aastaseks oli saanud, ei ta siis tohtinud enam vabalt ringi liikuda, vaid pidi tööle hakkama. Karjaku-ningaks.

Virgad saarlased olid oma põllulapid juba ammu kõrgete kiviaedadega ümbritsenud. Kodusaarel läks karjalapsi vähe vaja. Mis siis muud kui mandrile, Lätimaale! Kellel aga oma majapidamises tööd leidis, see rakendas lapsed veelgi nooremalt tööle. Kodupõllul sammus selline mehehakatis juba adra taga ja keerutas heinamaal vikatit. Tütarlapsed pidid koduloomade talitamisel ja koduste toimetuste tegemisel emale abiks olema, aias umbrohtu hävitama ja väiksemaid vendi-õdesid neile äiutamiseks-karjatamiseks leidis ka kehvemaski saare kodus.

Paari aasta pärast igatses poiss juba merele. Ta igatses sinna juba ammugi, kuid siis ta läks, kui kuidagi sai. Esialgu saarlaste oma kaljastel küttepuid Tallinna vedama. Olen minagi laevapoisina samas eas purjekal Tallinna sadamate ehitamiseks kive vedanud. Aga kes juba kord purjekale pääses, see leidis hiljem enamasti ikka tee ka aurikutele, mis saarlasi nende nooremas eas mööda maailmameresid ringi kandsid.

Tolleaegsete Saaremaa kihelkonnakoolide poisslaste magamistubades võis sügiseõhtutel enne uinumist kuulda selliste väikeste kangelaste lätikeelsete sõ-

nadega võrdsitatud jutustusi karjakuninga elust või Ligati paberivabrikust. Või jälle rootsi-keelsete vägisõnadega sellest, kuid^{as} Saaremaa poisid suvel Ruhnus uue kiriku jaoks rändrah-nudesse auke puurisid ja neid hirmsa mürinaga lõhkusid. Ja need, kes suve oma vanemate juures veetsid, kuulatasid innukalt teiste jutustusi ning tegid plaane, kuidas nemadki kodust kauge-male pääseksid, sest egas neil kodus kergem ol-nud. Nende ainukeseks vahelduseks olid vilja-veotalgud mõisates, kus nad pühapäeviti koorma-te otsas või küünides viljavirnal hangujailt okkalisi sületäisi vastu võtsid ning sellise torkiva töö tasuks õhtul 20 kopikat said. Aga seegi raha tuli boolega talviseks koolirahaks hoida.

Ei, saarlased ei olnud hoolimatud oma laste vastu. Nad oleksid neid kõiki meeleldi koolita-nud, kuid nad ei saanud rohkem teha kui suutsid, sest aeg oli raske ja puudus suur. Sõja ajal ei tahetud lapsi üle mere tööle saata; okupatsioo-ni ajal ei saadud seda teha. Ja kui siis vii-maks sõda lõppes, oli Lätimaa välismaa, kuhu lap-si nii kohe saata ei sobinud ega osatud.

1920. aastal oli saarlastel ja jõukatel mul-kidel üks mure: millal koolitöö kevadel lõpeb ja millal ta sügisel jälle algab? Mulgid taht-sid suveks varakult "peret tellida" - saarlas-te lapsed oli see "pere!"

Saaremaa koolivalitsus tegigi siis haridus-ministeeriumile kompromiss-ettepaneku: lõppegu kevadel ja alaku sügisel õppetöö Saaremaa algkoolides samal ajal kui mujalgi, kuid loetagu see õpilastele sunduslikuks 15.oktoobrist 15. maini. Sellega vabanesid vaesed saarlased koolitrahvidest ja jõukad mulgid said ka oma karjased.

Sellel kevadel sõitsid paadid saarlaste lastega Pärnu kanti, aga järgmistel aastatel sõitis neid jälle Lätimaalegi.

PEETER IVANI p. ALTOSAAR oli Leisi algkooli esimeseks õpetajaks, kuid Leisi ap.õigeusu kihelkonnakoolis oli ta köster-õpetajana juba töötanud 1912.aasta sügisest alates. Ta sündis Valga maakonnas Sangaste vallas 1868.aastal, õppis Laatre ap.õigeusu kihelkonnakoolis, lõpetas selle kursuse 1883.a.kevadel ja oli siis ~~1884~~ 1887. aasta sügisest alates Valga maakonnas Tagula ap.õigeusu abikooli õpetajaks. Pärsama koguduse asutamisel 1902.aastal tuli ta sinna nooremaks köster-õpetajaks ja kümne aasta pärast asus Leisis samale töökohale.

Kui 1914.aastal kihelkonnakooli vanem köster-õpetaja Vapper sõjaväkke mobiliseeriti, asus Altosaar sellele kohale. Kaastööliseks sai talle samal kevadel Leisi kihelkonnakooli lõpetanud tütarlaps Olga Kalm, kellega kahekesi nad raskel sõja- ja sellele järgnenud saksa okupatsiooniajal koolis töötasid. Seejuures sattus Altosaar Leisi

mõjuvõimsa preestri Samoniga vastollu. Need vast-
olud tekkisid majanduslikul pinnal ja seoses ko-
guduse ning kirikuga, millest okupatsiooniaegsed
võimud sugugi huvitatud ei olnud. Siiski kandis
Samon küsimuse koolitööle - millega tal sellel
ajal ametlikult midagi tegemist ei olnud - ning
saavutas kohaliku saksa komandantuuri kaudu Al-
tosaare ümberpaigutamise Laugu üttkooli õpetajaks.
See sündis 1918.aasta sügisel. Leisi alg-
kooli juhatajaks jäi endiselt M.Vapper, teiseks
õpetajaks paigutati Leisi Triigi algkooli juha-
taja Otto Uustal.

Sakslaste lahkumisel tühistas Saaremaa kooli-
valitsus need okupatsiooniaegsed korraldused ja
1919.aasta jaanuaris asusid mõlemad ümberpaigu-
tatud õpetajad oma endistele töökohtadele.

Peeter Altosaar töötas Leisi algkoolis kuni
ta 1929.aasta sügisel pensionile minnes oma töö-
koha oma pojale Arseni Altosaarele üle andis. Ta
töötas õpetajana üldse 42 aastat, neist 17 aastat
Leisis.

Peeter Altosaar oli sõbralik, vaikne ja tagasi-
hoidlik inimene. Õpetajakutse ta omandas 1919 -
- 1920 aastatel Kuressaares korraldatud algkoo-
liõpetajate edasiharimise suvekursuste, kus ma
teda ka esmakordselt tundma sain. Ta viimasel
kuuel tööaastal olime töökaaslased Leisi algkoo-
lis. Õppetöös oli Altosaar kohusetundlik ja hoo-
las. Õpilaste vastu oli ta alati heatahtlik ja

ja õiglane ning karistas neid väga harva. Koolis ta õpetas enamasti nooremates klassides emakeelt, matemaatikat, kodulugu, joonistamist ja laulmist.

Seltskonnatööst võttis Altosaar jõudumööda osa. Ta laulis Leisi segakooris, oli lühemat aega selle juhataja ja mängis ka mõnikord näidendites kaasa. Rahvaga sai ta hästi läbi.

Pensioni ta sai 75% oma viimasest palgast, kr. 97,50 kuus. Pensionäri-iga sai ta 10 aastat pida ja ning elas selle aja Leisis, kus tal alevikus oma maja väikese krundiga oli. Ta suri 1939. aastal 70 aasta vanuses.

EDUARD JUHANI p. URB valiti Leisi algkooli juhatajaks 1921. aasta sügisel pärast M. Vapperi Leisist lahkumist. Urb sündis Valgas 18. juunil 1903. Õppis Valga algkoolis ja 1917 - 1919 Valga reaalgümnaasiumis, kust ta enne kooli lõpetamist kooliõpilasena sõtta läks.

Urb ja Altosaar töötasid Leisi algkoolis kaheksa kaks õppeaastat. Rahva elujärg paranes ja hakkas vähehaaval rahuaegsetele rööbastele jõudma. Lapsed hakkasid korralikumalt koolis käima ja õppetöö muutus stabiilsemaks. Urb oli noor ja energiline mees, kelle silm koolis mõndagi märkas, mis parandamist vajab - see siis parandati. Ka Leisi uue koolimaja ehitamise mõtte algatamises 1922. aastal oli temal oma positiivne osa. Tema aitas Leisi algkoolis karskus-kasvatussihilise õpilasorganisatsiooni "Lootusring" ning

26

1921/22

FK 319-24

27

1922/23

P. Altosaar FK 319-25
Ed. Urb

juhtis seda. Koolis Urb õpetas vanemas klassis emakeelt, matemaatikat, saksa keelt, loodusõpetust ja võimlemist terves koolis.

Urb ei olnud kutseline õpetaja, seepärast ta vallandati 1923. aasta 1. augustist haridusministeeriumi üldkorralduse alusel. Samal aastal oli ta siiski Narva-Jõesuu algkoolis õpetajana töötanud. Hilisema aja kohta puuduvad andmed.

Urb oli agar seltskonnategelane ja karskusemees. Ta asutas Leisi Karskusselts "Püie". Tema äratas uuesti ellu Leisi segakoori, mis juba enne Esimese maailmasõja^{algust} hingusele oli läinud. Urb oli aga kahjuks terava ja kategoorilise väljastumisega, mis osaliseks põhjuseks oli Karskusselts "Püie" ja Kuressaare Eesti Seltsi Leisi Haruseltsi vahelistes hõõrumistes. Neist lähemalt hiljem.

Leisi ap.õigeusu koguduse kroonikaraamatus leidub 1921. aasta kirjelduses järgmine sissekanne: "Möödaläinud aastal said Leisi endises kihelkonnakoolis usuõpetuse tunnid antud, aga "käesoleva õppeaasta algusel läks kõstri kohuste täitja kooliõpetaja Mihail Vapper Mustjala kiriku kõstriks kooliõpetajaks ning tema asemele valiti valla nõukogu poolt Leisi kooli peale uus kooliõpetaja-lutherlane ja lastevanemad, uue kooliõpetaja mõju all, kes täiesti jumalasalgaja, tegid otsuse usuõpetuse tunde mitte koolis anda."

Usuõpetuse küsimuse lahendas 1923. aastal korraldatud rahvahääletus, kuid ka sellest hiljem.

ALBERT KAARLI p. SEPPEL valiti Leisi valla-nõukogu poolt Leisi algkooli õpetajaks 31.juulil 1923.aastal. Kandidaate oli viis. Kolm õpetajakutseta kandidaati jäeti kohe kõrvale. Valida tuli tolleaegse Leisi preestri ja kauaaegse end.Leisi kihelkonnakooli õpetaja Johannes Hioni ning minu vahel. Salajasel hääletamisel Hion sai 3 häält poolt ja 11 vastu, mina 9 poolt ja 5 vastu. Koolijuhatajaks valiti mind järgmisel vallanõukogu koosolekul ühehäälselt. Valimiste puhul ei olnud ma kummagil puhul isiklikult kohal, sest et ma siis veel sõjaväeteenistuses olin.

Sündisin 1899.aasta 31.augustil Hiiumaal Emmaste vallas. Mu isa oli meremees, ema majandas Kõmnusselja rendikohta. Et selle talu nimi väga tabavalt talu olemust iseloomustas, kolisid mu vanemad 1907.aasta kevadel Saaremaale, kus nad Pihtla valla Eiste külas väheldase talu ostsid.

Õppisin kolm talve Reeküla ap.õigeusu abikoolis, siis kaks talve Valjale ev.luteriusu kihelkonnakoolis ja siis veel kaks talve Kahtla ap.õigeusu kaheklassilises kihelkonnakoolis. Viimase kursuse lõpetasin 1916. aasta kevadel. See kool töötas kuni 1912.aasta kevadeni Kuressaares nn. Lutsu kooli nime all ja valmistas ap.õigeusu abikoolidele (külakoolidele) õpetajaid.

Samal aastal valiti mind Pihtla valla Kõljala ev.luteriusu külakooli õpetajaks. 1918.aasta sü-

gisel liideti Kõljala algkool Kaali algkooliga. Sain siis uue töökoha sama valla Vätta algkoolis.

Kuna siis kutselisi õpetajaid väga vähe oli, korraldas haridusministeerium igas maakonnas kolmeaastased algkooli õpetajate ettevalmistamise ning edasiharimise suvekursused 1919-1921. aastal. Võtsin neist kursustest Kuressaares osa 1919. ja 1921. aastal, puudusin 1920. aastal, sest suure huvi tõttu kehakultuuri ja spordi vastu viibisin siis Tallinnas sõjaväe spordikursustel, kus omandasin sõjaväe spordiinstruktori kutse. 1920. aastal õpetajate suvekursustes läbivõetud õppeainetes sooritasin 1922. aastal eksamid Rakvere õpetajate seminari juures ja sain algkooli-õpetaja kutse.

Sõja ajal õpetajaid ei mobiliseeritud, aga pärast sõda kutsuti kõik ajapikendusel olnud mehed sõjaväkke sundaega teenima. See toimus 1920. aasta sügisel. Sattusin Tartus asuvasse väeossa ja kohe hakkasin ülikoolilinna soodsaid õppimisvõimalusi kasutama. Kahe aasta jooksul õppisin Elisabeth Selli võõraste keelt koolis saksa, inglise ja ladina keeli. Hariduse jätkamiseks jäin pärast sundaja lõppemist üleajateenijaks ja astusin Tartu Õhtugümnaasiumi. Selles õppimisest ei tulnud aga siiski midagi välja, sest meie väeosa viidi üle Valka.

Töötasin Leisi algkoolis järgimööda 17 õppe-aastat

oma paremas tööeas. Selle pika tööaja jooksul olen koolis õpetanud igas klassis ja kõiki õpetatavaid õppeaineid peale usuõpetuse. Distsipliiniga ei ole mul kunagi raskusi olnud. Kaks klassitäit lapsi olen klassijuhatajana juhtinud kooli esimesest klassist alates kooli lõpetamiseni. Ja ma ei tea ühtegi õpilast, kes täiskasvanuna minuga kohates ei ole meeleldi vestelnud minevikust ja olevikust.

Armastasin õpetaja tööd ja tundsin sellest alati täit rahuldust.

Vallavalitsuse silmis aga olin alati nõudlik mees, kuid mind lohutasid Saaremaa koolinõuniku Koppeli sõnad: "Hea laps ei nõua midagi - hea laps ei saa ka midagi!"

+

Koolijuhataja Urb ei elanud suvel Leisis; koolimaja oli tühi. Seda kasutasid mõned poisikesed kangutasid koolimaja akna lahti ja viisid kooli kapist õppeabinõusid ära. Mõned neist saadi hiljem kohaliku konstaabli kaudu tagasi.

Minu esimesel tööaastal Leisis oli kool viimast aastat kahekomplektiline. Sügisel kool sai kooliteenija, mille tõttu õpilased kooliruumide pühkimisest ja kütmisest vabanesid ning koolimaja põrandaid sagedamini pesema hakati.

Koolis algas tegevust Noorte Punase Risti Lei si osakond. Kevadel korraldati koolis esmakordselt koolitööde näitus, millel olid esitatud õpilaste vihikud, joonistused ning poiss- ja tütar-

laste poolt käsitöötundidel tehtud esemed. See uudne algatud meeldis lastevanemaile väga ja jäi sellest ajast peale igal aastal uuesti korduvaks nähtuseks.

ROOBAKA KÕRGEM ALGKOOL

Pärsama, Leisi ja Maasi vallad asutasid 1920.a. sügisel ühiselt kõrgema algkooli. See asus Pärsama vallas end. Roobaka mõisa härrastemajas. Koolis õppisid V ja VI klassi õpilased kumbki eraldi klassitoas. Koolijuhatajaks oli Pärsama preester Georgi Endrekson, hilisema perekonnanimega Karmla. See oli tubli õpetaja, kuid suur individuaalset, mille tõttu koostöö kaasõpetajatega hästi ei sobinud. Aga õpilased austasid teda väga. Õpetajaks oli Anton Koel, kes laste näitekirjanikuna Arvi Rahula nime all hiljem laiemalt tuntud oli.

Selle kooli asutamise ajal otsustati õpilastelt 200 marka õppemaksu võtta. Maakonnaavalitsus seda otsust ei kinnitanud, sest algkool pidi olema tasuta. Kooli ülalpidamine aga oli kaunis kulukas. Leisi vald kandis 1920.aastal sellest kolmandiku ja maksis 10055 marka. Järgmisel aastal Maasi vald avas Taalikul oma kõrgema algkooli ja Roobaka kooli kuludest enam osa ei võtnud. Siis Leisi vald maksis 1921.a. 20000 marka,

1922." 34000 "

1923." 47267 marka.

Roobaka koolis õppis Leisi vallast igal aastal

aga ainult 5 - 8 õpilast. Selles oli süüdi ka kooli kõrvaline ja kaugel asukoht Pärsuma valla territooriumil.

1924.aasta eelarve koostamisel otsustas Leisi vallanõukogu Roobaka kooli kuludest mitte enam osa võtta, vaid Leisi algkooli juures V ja VI kl. avada. Valla eelarvesse võeti selleks vajalikud summad.

KUIDAS ÕPETAJA VALITI

Tolleaegse õppejõudude valimisviisi ja -käigu valgustamiseks esitan allpool täht-tähelise väljavõtte Leisi vallanõukogu 1924.aasta 18.septembri koosoleku protokollist nr.6.

p.I.

Õpetaja valimine Leisi algkooli peale (avatav Leisi algkooli juures 5 ja 6 jsk.puhul).

Vallavanem kandis ette, et Saaremaa Maakonna Valitsuse haridusosakonna kirja 21.augustist s. a.nr.4630 põhjal, missuguse ette luges, lubas maakonna haridusnõukogu oma koosolekul, 18.aug.s.a. otsustades, Leisi algkooli juurde avada käesoleval õpeaastal V ja VI jaoskond ja 1 õpetaja kohta. - Tähendet jaoskondade avamise tõttu, kuulutas vallavalitsus õpetaja valimised kohalikes ajalehtedes "Meie Maa's" ja "Saaremaas" 27.aug.s.a. välja.

Tähendet kuulutuse peale, on endid õpetaja kohta valimiseks ülesannud seitse kandidaati:

1).kirjalikult - ilma kohata - pärit Saaremaalt, Pihla vallast kod. Aleksander Antson, kes on, nii kui elulookirjeldusest selgub, mitmetes koolides õpetajaks olnud, sündinud 1.sept.1899 aastal. 1919 a.omandas Tartu ülikooli juures kohtaldatud kursustel kesk ja algkooli võimlemisõpetaja kutse. Avaldusel on ligi 1).elulookirjeldus, 2).tunnistus 16.IX.1920 a.nr.417 all, et on 15.IX.1919 a. kuni 15.IX.1920.a.Saaremaa Eesti segagümnaasiumi määraliseks võimlemise ja Eesti keele õpetajaks olnud, kus juures 1919/1920 aastal 27 nädalatundi oli.- 3). tunnistusest nr.789.ärakiri, et oli Võru reaalgümnaasiumi võimlemise ja Eesti keele õpetajaks 1922/23 õpeaastal.-

2). Kirjalikult - Tartu linnas Pihkva t.nr.47 elutseva Eesti kodaniku Johanna Saar, sündinud 15. novembril 1899 a. Saar on 1917 aasta jaanuari kuust kuni 1920 a. juuni kuuni Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumis õppinud ja juuni kuus 1920 a. VII. klassi lõpetanud; peale selle kutseta õpetajate pikaajalistest suvekursustest osa võtnud. 1920 - 1921 a. on õpetajaks olnud Virumaal, Lüganuse 7kl algk. 1921 - 1924 a.Harjumaal Harmi algkooli õpetaja.- Avalduse juures tunnistustest nr.nr. 2967 ja 159 ärakirjad.

3). Tartu linnas, Uus-Savi tän.nr.4 elutsevalt Eesti kodanik Hilda -Helene Peetri t.Visso'lt kirjalik palve.- Visso sündinud 13.mail 1900 aastal. Õppis 20.aug.1919 a. kuni 10.juunini 1921 a.E.Len-

deri tütarlaste era reaalgümnaasiumis, mille täie -
liku kursuse lõpetas 1921. a. Õpetajaks olnud kolm
aastat - 1. aug. 1921 a. kuni 1. aug. 1924 a. - Kärkla
alevi kõrgemas algkoolis. Õpetas Eesti keelt, mate-
maatikat, loodusteadust, ajalugu, laulmist, võimlemist
ja käsitööd. 1923 ja tänava aasta suvel võtnud osa
Tartu ülikooli juures korraldatud edasiharimise
kursustest õpetajaile. Palvekirjal juures eluloo-
kirjeldus ja tunnistusest nr. 23 - ära kiri.

4). Kirjalikult Leisi valla Metsküla õpetaja
Ksenia Nõmm. - Kandideerib Leisi algkooli peale sel-
le tõttu, et ei teadnud ära ütelda, Metsküla kooli
kohast, sest 5 ja 6 jsk. avamine ei olnud tol' kor-
ral lõpulikult otsustatud. - Nõmm on kutseline õpe-
taja; tarvilised dokumendid on Maakonna valitsuses
Õpetaja ametis olnud 13 aastat.

5). Kirjalikult Kuressaares Kubermangu tän. nr.
3 elutseva Eesti kod. Anastasia Maripuu avaldus;
sündinud 8. dets. 1904 a. lõpetanud 6 juunil 1924 a.
Saaremaakonna ühisgümnaasiumi. Kandideeris enne
Triigi algkooli peale. Palvekirjal ligi - 1) güm-
naasiumi lõputunnistusest ära kiri ja 2) S.M. Valit-
suse hariduse osak. tunnistusest nr. 5200 ära kiri, et
koolivalitsusel ei ole tema õpetaja valimise kohta
Saaremaakonnas takistusi, 3). elulookirjeldus.

6). Isiklikult Laimjala vallast, Eesti kod. Feli-
cia Meigas, sünd. 31. mail 1904 a., lõpetanud 6 juunil
1924 a. Saare ühisgümnaasiumi. - Sissekantud dokumen-
did: 1). ühisgümnaasiumi lõputunnistus nr. 98, 2).

elulookirjeldus, 3). Saaremaa Maakonna Valitsuse tunnistus nr. 5199 selle üle, et tema, Meigase õpetajaks valimise kohta Koolivalitsusel Saaremaakonnas takistusi ei ole.

7). Isiklikult - Kuresaares elutsevalt Salme Mihki t. Raun'alt - sisseantud Läänemaa Õpetajate Seminaari 1923/24 a. tunnistus-teateleht.- Sama asutuse pedagoogika nõukogu otsus - järelekasmingliskeeles, seega ei ole õpetaja Seminaari lõpetanud.

Uhtlasi teatas vallavanem, et ruumide üle on kokkulepe tehtud, kohaliku preestriga, missuguse ette luges.

Peale selle teatas harid.kogu protokolli ette lugedes, et hariduskogu poolt kandidaatidest - valimiseks on ettepannud õpetajate seminaari õpilane Salme Raun.-

Peale üleval pool tähendet ettekannet, pani nõukogule ette seisukoha võtta ja Leisi algkooli juures avatava 5 ja 6 jsk. peale õpetaja ära valida.

Vallanõukogu juhataja ettekannet ära kuulates ja läbi rääkimisi pidades avatava Leisi kooli juures ~~avatava~~ 5 ja 6 jsk. ruumide üle, ühel häälel otsustas: Tehtud kokkulepe tühistada, sest kokkulepes nõutavad kulud on liiga suured ja selle asemel 5 ja 6 jsk. avada vallamajas, rahva oote toas.-

Vallavalitsuse ettepanekul, otsustati ka kantselei üle viia teisse tuppa ja anda kooliõpetajale korteri.-

Kooliõpetaja korteri suhtes otsustas nõukogu valitud kooliõpetajaga isiklikult kokkuleppida, vallavalitsuse nõuandel.

Majandusliste kulude kokkuhoiu mõttes, pöörduda Maakonna Valitsuse hariduse osakonna poole palvega, et nõukogu otsus kooli, kui ka õpetaja ruumide kohta kinnitud saaks.

Peale selle kandidaatide poolt sisseantud avaldusi koha peale valimiseks, siin juures nende haridust üksikult läbi harutades nõunik Ado Jõgi ettepaneku tegi, et valimise alla võtta ainult hariduskogu poolt ettepanud kandidaati - Läänemaa õpt.Seminaari õpilane Salme Raun'a, kui seminaari lõpetajat.

Ettepanek võetakse vastu ja kinnisel hääletamisel otsustatakse - 13 hääle poolt olemisega 4 hääle vastu - Leisi algkooli juure avatava 5 ja 6 jsk peale valituks lugeda Kuresaares elutseva Eesti kod.Salme Mihkli t.Raun'a sünd.2 märtsil 1901 aastal. Läänemaa õpetajate seminaari õpilane, kes oma seletuse põhjal, olla Seminaari lõpetanud, kuid mille üle tunnistused puuduvad.

Märkus: Metsküla õpetaja Ksenia Nõmm'e avaldus jäi tähelepanemata, sest õp.Ksenia Nõmm on praegusel silmapilgul kooliõpetaja ametis Metsküla algkooli peal, kes ei ole end ka sealt ära ütelnud.- Et see seaduse vastane on - nõukogu arvas hääks õpt. Nõmm'e avalduse kõrvale lükata, niihästi ka teiste poolt sisseantud avaldused, kui ilma õpetaja kutseta kandideerijatelt."

28

1923/24

A. Seppel FK 319-26
P. Ahtosaari

29

LEISI VALLAMAJA

FK 319-27

Selline oli protokoll.

Kehtiva õpetajate valimise korra järgi võttis valimisest osa valla hariduskogu. See pidi kandideerijate hulgast vallanõukogule kandidaadi soovitada. Hariduskokku kuulusid kõik vallas töötavad õpetajad, iga vallas töötava kooli hoolekogu esindajana üks isik, igast vallas töötavast hariduslikust seltsist ja asutusest üks esindaja ja vallanõukogu esindajad - iga viie liikme kohta üks.

Selgituseks lisan, et õpetaja Ksenia Nõmm oli preester Hioni tütar. Nõmm oli lesk ja ta kaks last elasid Leisis Hionite juures. Muidugi oleks õpetaja Nõmmel olnud mõnuses Leisis töötada ja oma laste juures elada, kuid vallanõukogu arvas teisiti.

SALME MIHKLI t. RAUN. Täienduseks sellele, mis õpetaja Salme Rauna kohta on eelmises peatükis kirjutatud, lisan et ta tegelikult juba enne valimisi oli inglise keele järelmaksami sooritanud ja varsti ka õpetaja kutsetunnistuse kätte sai.

Leisi algkoolis Raun töötas kaks õppeaastat ja õpetas selle aja jooksul saksa ja inglise keelt ning tütarlaste käsitööd terves koolis. Peale selle õpetas ta veel matemaatikat, eesti keelt, ajalugu, loodusõpetust ja maateadust III+IV liitklassis, nii et esimesel tööaastal ta andis 32, teisel 34 tundi nädalas. Õpetaja normaalseks töökoormuseks algkoolis oli siis 28 nädalatundi. Ka teiste õppejõudude töökoorem ei olnud väike. Minul oli nen-

30

1925/26

opetajaad FK 319-28

1. Salme Rann

2. Albert Seppel

3. Peeter Altosaar

31

1924/25

FK 319-29

1. S. Rann

2. P. Altosaar

3. A. Seppel

del aastatel vastavalt 6 ja 5, õpetaja Altosaarel 4 ja 3 lisatundi.

Kui kool kahe klassikomplektiga töötas, oli õpetajate töökoorem normaalne. Vanemate klasside avamine suurendas tundide arvu. 1919. aastal kehtestatud tunnikavas oli V klassil 31 ja VI klassil 34 nädalatundi. Lisatundide eest tasuti eraldi, ja see oli tookordsete tagasihoidlikkude palgatingimuste juures hea, kuid suur töökoormus ei tulnud õppetöö edukusele tuluks.

Salme Raun võttis Leisi seltskondlikust tegevusest virgalt osa. Ta esines näidendites ja laulis segakooris. Viimases esines ta sageli solistina.

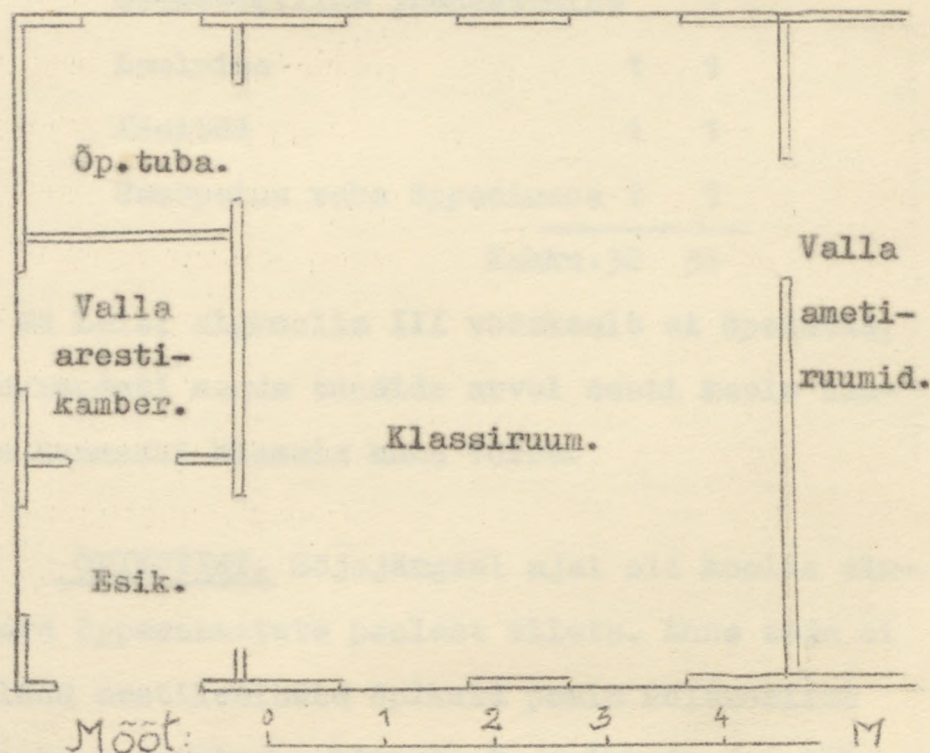
Leisist lahkudes ta oli mõned aastad Torgus ja hiljem kaua aega Muhu Simiste algkoolis õpetajaks. Praegu elab ta pensionärina Tallinnas.

KOOL KOLMEKOMPLEKTI LISENA

Uue klassikomplekti jaoks anti klassiruumiks vallamaja koosolekute saal. Õpetaja Raun sai vallasekretäri korterist ühe toa kasutamiseks; köök oli neil ühine. Väike abisekretäri toakene klassiruumi kõrval anti õpetajate kasutamiseks ja see oli ühtlasi ka õppevahendite hoiukohaks.

Vallamaja ja koolimaja vahet oli veidi üle kilomeetri. Kooli tunniplaan koostati nii, et õpetajate vahetamine toimus suure vahetunni ajal; siis ei olnud selle vahemaa käimine õpetajaile raske ega õppetööd segav.

Leisi vallamajas asunud kooliklassi ligi-
kaudne põhiplaan.

Vallamajas töötas Leisi algkooli üks klassi-
komplekt kolm aastat, kuni kool 1927.a.sügisel
uude koolimajja kolis.

Roobaka kõrgemast algkoolist tuli Leisi alg-
kooli VI klassi õppima 8 õpilast - kõik poisid.
Viiendasse klassi astus 5 poiss- ja 5 tütarlast.

Vanemate klasside tunnikava oli siis sarnane:

Õppeained	V	VI
Eesti keel emakeelena	4	4
I võõrkeel - saksa keel	4	4
II " inglise keel	(4)	4
Arvuteadus	3	3
Geomeetria ja trigonomeetria	2	2
Maateadus ja kosmograafia	2	2
Loodusteadus ja füüsika	4	3
Ajalugu	2	2

Joonistamine	2	2
Geomeetriline joonestamine		1
Laulmine	1	1
Käsitöö	1	1
Usuõpetus vaba õppeainena	1	1
Kokku:	32	36

Et Leisi algkoolis III võõrkeelt ei õpetatud, suurendati nende tundide arvel eesti keele tunde kummaski klassis kahe võrra.

ÕPIKUTEST. Sõjajärgsel ajal oli koolis olukord õpperaamatute poolest vilets. Enne sõda ei olnud eestikeelseid õpikuid peale külakoolide jaoks koostatud aabitsate, lugemikkude ja piiblitlugude ja katekismuste üldse olemas. Kihelkonnas ja ministeeriumikoolides kasutati siis venekeelseid õpikuid. Eesti algkool vajab uusi eestikeelseid õpikuid. Vähehaaval need hakkasidki ilmuma, kuid esimesed neist ei olnud kuigi kõrge väärtusega. Hilisemad olid paremad ja tõrjusid halvemad ajajooksul koolidest välja.

Leisi algkoolis olid kooli kolmekomplektilisena töötamise ajal kasutamisel Kuulbergi aabitsad ja Nurmiku lugemikud, enne seda aga Petersoni ja Kampmanni oma. Petersoni "Algharjutused" õigekeelsuse õpetamise alal pidid teed andma Rulli omadele. Matemaatikas pidid Veski-Grünthali omad taganema Maramaa omade eest. Kampmanni ajalooõpikud andsid ruumi Sitska ja Assoni omadele ning maateaduses Turpi ja Jürgens-Tasa-

ki raamatud Kentsi ja Sütt-Koppeli omade eest. Loodusõpetuses püsisid konkurentsita Kogermann-Mahlstein-Männiku õpikud ja füüsikas Langi "Füüsika". Saksa ja inglise keeli õpetati Pezoldi õpikute järgi ja laulmises kasutati Tammani "Laulmise õperaamatut".

Õpikute hind oli kõrge. Mitte igal õpilasel ei olnud tervet õpikute komplekti. Emakeele lugemikud ja aritmeetika ülesannetekogud olid kõigil, sest neid tuli kodus vaja ja nende õppeainete tunnid olid igal koolipäeval. Loodusteaduse, ajaloo ja maateaduse õpikuid ostsid naabrilapsed paari peale - täna olid raamatud ühe, homme teise käes kodus õppimiseks.

Paljud õpikud ilmusid siis müügile ainult brošeeritult - need köideti poisslaste poolt kooli käsitöötundidel. Ka muidu hoolitseti õpikute eest korralikult: lahtiselt ei tohtinud neid kooliteel kanda, märkuste tegemine neisse oli kategooriliselt keelatud, raamatud pidid alati olema puhtas ümbrisepaberis; õpetajate kontroll selles oli järjekindel ja range.

Väiksemad väljaminekud kooli õppetarvete alal suutsid pea kõik lastevanemad ise katta. Et just õpikute muretsemine lapsevanema suurem igaaastane väljaminek oli, juhiti asja nii, et kehvikute toetussummade arvel koolile võimalikult palju õpikuid muretseti. Õpikud kanti kooli sellekohasesse nimestikku ja neid ei an-

tud mitte nende kasutajaile pärisomanduseks, vaid nõuti kevadel tagasi.

Juhtus nõnda, et selliseid õpikuid oli koolil rohkem kui klassis kehvikuid, kes neid tasuta kasutamiseks pidid saama. Kooli hoolekogu lubas siis neid soovijaile kasutamiseks anda 25% tasu eest nende hinnast. Saadud raha eest osteti jälle uusi õpikuid. Olukord kujunes ajajooksul selliseks, et koolil oli kõiki õpikuid küllaldaselt kehvikute lastele tasuta andmiseks ja teistele 25% tasu eest laenutamiseks.

ÕPPETARVETEST. Enne Esimest maailmasõda oli Saaremaa külakoolides tähtsamaks õppevahendiks tahvel ja krihvel. Tahvel oli mustast kiltkivist tehtud 3-4 mm paksune kerge puitraamiga ümbritsetud sile plaat. Selle juurde kuulus pehmest savikiltkivist saetud 10-12 sm pikk makaronijämedune krihvel, mis tahvli mustale pinnale valge kirja jättis. Selle kaotamiseks oli vaja ainult niiske lapiga tahvel üle pühkida - ja võiski jälle uue teksti kirjutada.

Saksa okupatsiooniajal 1917 - 1918 aastail olid saadaval isegi lineeritud tahvlid, ühel küljel ruudud, teisel jooned. Joonestik oli aga punase värviga tahvlile peale tõmmatud ja kustus sealt peagi.

Tarvitasin kivitahvlit enne kooli-iga kodus ja siis külakoolis, kuid kihelkonnakooli jõudmisel seda seal enam kasutamisel ei olnud. Vana sõbraga kohtasin jälle Esimese maailmasõja ajal

1917. aastal Kõljala külakoolis, kus ma esmakordselt koolmeistriks olin. Siis pidid õpilased paberil puudumisel krihvliid-tahvliid jälle välja otsima ning neile muutus arusaadavaks vana mõistatus:

Mõttele mõista, väike vader:

Kivist põld ja kivist ader;

Maa on must ja vaod on valged -

Kündjal alles noored palged.

Kündja süda rõõmust keeb,

Sest et künd ta targaks teeb?

Kui ma peale sõjaväeteenistust 1923. aasta sügisel Leisis jälle koolipõllul tööle asusin, olid need vana-aegsed õppevahendid koolist kadunud.

Igasuguste koduste ülesannete lahendamiseks ja mustendite tegemiseks kasutati siis pakse odavast kontseptpaberist kaustikuid, kuhu pliiatsiga kirjutati. Koolimajas tehtavate tööde jaoks oli saadaval külluses valgeid ja iga suguste joonestikkudega väga heast paberist vihikuid. Hilisemal ajal, umbes 1925. aastast alates olid joonelised vihikud ka vertikaalse äärjoonega varustatud. Varem piirati äär kas lehe voltimisega või tõmmati pliiatsiga äärjoon.

Koolis kirjutati vihikutesse tindiga. Õpilased tõid tinti kauplustest ostetud väikestes tindipottides kaasa. Igaühel oli oma isiklik tindipott. Tindipotil pidi sellele kleebitud valgel sedelil omaniku nimi selgelt kirjutatud olema. Päeval seisid tindipotid koolilaudadel nende jaoks tehtud aukudes. Õhtul korjasid korrapidajad tindipotid

laudadelt ära ja paigutasid nende hoidmiseks määratud kohale, et need klasside pühkimise ajal koolilaudade liigutamisega ümber ei kukuks.

Mõnikord aga juhtus ka nii, et ühe õpilase tindipott sai tühjaks, naabri oma aga oli täis ja äkki oli see just vastupidi! Selliste muudatuste lõpetamiseks kaotati 1927. aastal tindipottidelt nende omanikkude nimesildid - teostati väikene natsionaliseerimine. Iga tühjakssaanud tindipott täideti aga kohe suurest tindipudelist, mille kor-ki kaks klaastoru läbisid. Lühemast voolas tinti välja, pikemast ja ülespoolehoidva otsaga torust voolas õhku pudelisse asemele. See vigur sai õpilastele varsti selgeks. Kadusid tindiprotsessid ja lastevanemaile tuli tint endisest odavam. Hil-jem¹ kadusid koolist ka vanad erinevad klaasist tindipotid ja nende asemele muretseti ajakohased bakeliidist või portselanist tindipotid.

Pliiatseid tarvitati koolis palju. Juba 1920. a. oli nende valik suur. Keemiliste tindipliiatsite tarvitamine oli koolis keelatud. Õpilase esime-seks kirjutusvahendiks oli rõõmus sini-punane pliiats. Tarvitati pliiatsipikendajaid ja pliiatsiteritajaid. Viimaseid oli mitmet marki. Suuri vändastkeerutatavaid Leisi algkoolis ei tarvita-tud, sest teiste koolide kogemused nendega näita-sid, et nende läbilaskevõime oli algkooli jaoks liiga suur: lapsed ei saanud nendega õieti tööle hakatagi, aga juba oli pool pliiatsit jahvatatud!

32

FK 319-30

1. P. Ahtosaar
2. A. Seppel
3. M. Seppel

VI KL. 1926/27

33

1926/27

FK 319-31

Geomeetriliseks joonestamiseks kasutasid õpilased lihtsaid abinõusid: pliiatsi külge kinnitatav üheharuline sirkel, joonimissulg, lihtne plekist mall ja puust mm-jaotustega joonlaud - ainult need olid vaja. Jõukamatel olid siiski ka väikesed sirklikarbid.

Joonistamistarvetest hiljem.

Kirjutussulgi oli koolis tarvitamisel kolm tüüpi: harilik teravaotsaline terassulg ja tõmbiot-sa line rondoosulg paiskirja kirjutamiseks ning ümmarguse kuulotsaga sulg nõörkirja kirjutamiseks. Täitesulgi Leisi algkoolis ei kasutatud.

MIINA ADO t.SEPPEL, neiupõlve nimega TÖSINE, valiti Leisi algkooli õpetajaks 16.augustil 1926. Ta sündis Saaremaal Lümända vallas Vahva külas 07.02.1898. Õppis Leedri külakoolis ja Lümända ministeeriumikoolis, mille kursuse 1913.a.kevadel lõpetas. Iseõppimise teel õnnestus tal aasta hiljem pääseda Kuressaare linnakooli juures selle kooli lõpetajaile korraldatud keheaastastele pedagoogilistele kursustele. Et linnakool sõja tõttu järgmisel aastal Kuressaarest Venemaale evakueeriti, ta jätkas õppimist Valgast samasugustel kursustel ning omandas 1916.aasta kevadel algkooliõpetaja kutse.

Sama aasta sügisel määrati ta Muhu-Suurvalla Piiri ministeeriumikooli õpetajaks. Järgmisel sügisel ta läks oma koduvalda Lümända algkooli õpetajaks, kus ta üheksa aastat töötas.

Leisi algkoolis töötas õpetaja M.Seppel ühtejäregi 14 õppeaastat kuni nõukogude korra kehtestamiseni 1940.aastal. Kooli Mittetäielikuks keskkooliks reorganiseerimisel ta oli selle esimeseks direktoriks kuni Saaremaa okupeerimiseni sakslaste poolt 1941.aastal.

Õpetaja M.Seppel õpetas Leisi algkoolis peamiselt eesti keelt, matemaatikat, loodusõpetust ja tütarlaste käsitööd. Õppetöös ta oli hoolas ning püüdlük ja väga hea pedagoogilise vaistu ning taktitundega, mille tõttu tema tunnid olid alati väga huvitavad ja töötulemused väga head. Otsese õppetöö kõrval ta oli 13 aastat kooli perekal internaadi juhataja.

Õpilased armastasid ja austasid teda väga ning kolleegide ja rahvaga ei ole temal kunagi mingisuguseid konflikte olnud. Kui 1935.aastal vanemõpetaja nimetus kehtestati, oli ta esimeste hulgas, kellele ^{see} nimetus omistati.

Abiellusime temaga 1925.aastal. Kortoris olime alati koolimajas ja meile sündis neli poega. Praegu elame mõlemad pensionäridena Tallinnas.

KOOL NELJAKOMPLEKTI LISENA

Kool asus uude koolimajja 1927.aasta sügisel. Et lähedalasivas Triigi kolmeklassilises ühekomplektlises algkoolis õpilaste arv väga väikeseks jäi, suleti see kool ja õpilased arvati Leisi kooli piirkonda. Kuna Leisi kooli õpilaste arv sel-

34

1937/38 IV KL. ÔP. A. SEPPEL

FK 319-32

35

1938/39 II KL. ÔP. M. SEPPEL

FK 319-33

lel ajal isegi pidevalt tõusis, ei saanud kõiki lapsi senisesse kolme klassikomplekti ära mahutada. Koolile anti siis neljas määraline õpetaja juurde ja avati neljas klassikomplekt. Liitklassidena töötasid I+II ja V+VI klassid.

Neljandaks õppejõuks valiti Leisi algkooli õpetaja Peeter Altosaare poeg Arseni Altosaar, kes sellel kevadel Saaremaa ühisgümnaasiumi pedagoogilise haru kursuse lõpetas.

ARSENI (AIN) PEETRI p. ALTOSAAR sündis 9. juulil 1907. Alghariduse end.kihelkonnakooli õppekursuse ulatuses ta sai Leisis. Esialgu töötas ta Leisi algkoolis ainult ühe õppeaasta - järgmisel kutsuti ta kaitseväge sundaega teenima. See teenistus kestis siis ainult ühe aasta. Kui ta vabanes, läks ta isa just pensionile ja poega stus koolis isa kohale. Ta töötas Leisi algkoolis 12 aastat, s.o. kuni kooli reorganiseerimiseni 1940. aastal. Oma vöörapärase eesnime ta muutis anetlikult eestipäraseks Ain'iks.

Õpetajaks oli Ain Altosaar kohusetruu, hoolas ja püüdlik ning saavutas häid tulemusi. Eriti hästi edenesid tema juhatamisel loodusõpetus, joonistamine ja laulmine, sest need olid ta enese lemmikalad. Õpilaskoor esines tema juhatamisel koolipidudel väga distsiplineeritud ja kõrgel tasemel. Ta valmistas kunstipäraseid dekoratsioone lastenäidendite jaoks. Ja kooliümbruse kaunistamisel ning kooliaia rajamisel te-

gi ta loodusõpetuse ning käsitöö tundidel koos õpilastega väga palju kasulikku tööd.

Õpetaja Ain Altosaar võttis Leisi seltskondlikust tegevusest agaralt osa. Ta juhatas laulukoori, lavastas näidendeid ja pidas kohaliku Haridusseltsi põllumajandusringis loenguid aiandusest. Aiandus oli ta lemmikala: suveti ta käis aianduskoolides õppimas ja ennast sellel alal täiendamas, aga talvel andis oma teadmisi ümbruskonna rahvale loengute kaudu edasi. Väikese ^{isikliku}viljapuuaiaga ning iluaiakese selle juures ta seadis eeskujulikult korda. Oma teadmisi ei paigutanud ta kunagi vakk alla.

KORRAPIDAMINE KOOLIS.

Vanas koolimajas oli kaks klassikomplekti. Siis pidi üks õpetaja 20 minutit enne õppetöö algust korrapidajana kohal olema. Ka päeval pidi ta vahet vahetades majas ja õuel lastel silmad peal hoidma ning ka õhtul peale õppetöö lõppu veidi kauem kohal olema.

Õpilastest korrapidajaid oli igas klassikomplektis kaks. Nende kohuseks oli klassis korra ja puhtuse eest hoolitsemine. Peale nende olid vanemast klassist veel kooli välisukse korrapidajad. Need töid lähedalasuvast kuusikust ukse ette värseid kuuseoksi ja jälgisid, et õpilased väljast tulles jalanõud korralikult puhtaks pühiksid. Selleks oli peale kuuseokste ukse juures ka veel luud ja riidelapid käepärast.

Uues koolimajas oli mõlemal korrusel pikk korridor, või jalutusruum, või rekreatsiooniruum, nagu seda koolimaja põhiplaani nimetati. Neis viibisid õpilased vaheaegadel, mõlemas kolmest klassikomplektist. Ringlesid ja vallatlesid, nagu lapsed ikka.

Õpilaste kasutamises olid veel riiehoiuruum alumisel korrusel ja pesuruum klosetiga tütarlastele ülemisel, poisslastele alumisel korrusel. Sellise paigutuse tõttu oli suhteliselt kitsas ja pimedavõitu trepikojas vaheaegadel suur liiklemine.

Korrapidajaid õpetajaid oli kaks - üks ülemisel, teine alumisel korrusel. Need pidid pool tundi enne õppetöö algust kohal olema.

Õpilased olid peale klassi korrapidajateks ka kooli välisuksel, jalutusruumides ja klosettides, igalpool paarikaupa. Välisukse korrapidajad avasid ukse pool tundi enne õppetöö algust ning olid seal ajal ka korrapidajateks riiehoiuruumis. Peale õpilaste lahkumist lukustasid nad ukse.

SANITAARNE OLUKORD KOOLIS.

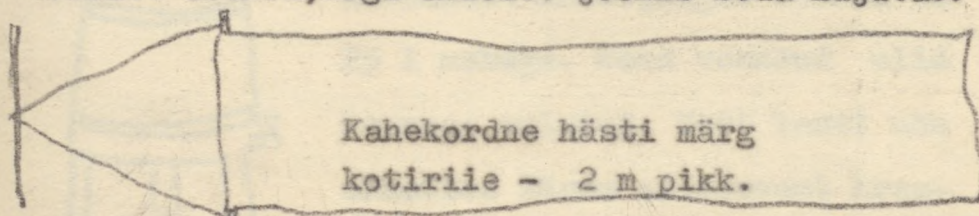
Leisi koolimajad, nii vana kui ka uus, asusid katusaselsjandikul ja kooli lähisümbrus oli alati kuiv ning puhas. Aga teed, mida mööda lapsed hommikuti kooli tulid, olid sageli porised ning laste jalanõud samuti. Kaasatoodud pori ja mustusega algas võitlus juba koolimaja välisuksel, kus korrapidajad jalatsite hoolikat puhastamist nõudsid.

Aga see puhastamine ei andnud mitte alati tulemusi, sest et õpilaste jalanõudeks olid sajandi esimesel vöerandil sageli ka porisel ajal saarlaste tavalised riidepealsega ja takunööriga läbiõmmeldud riidest taldadega pätid. Neid oleks saanud korralikult puhastada ainult kuivas olekus, mitte märjalt, nagu nad kooliteelt tulid. Nahkjalatsid sai hoolikalt nühkides ikka kuidagi puhtaks.

Riidest pätid hakkasid kaduma 1925. aasta paigu ja 1927. aastal uude koolimajja kolimise ajal olid need juba päris haruldased. Uues koolimajas olid treppide ees kuuseokstele lisaks ka veel teravaservalistest puupulkadest restid ja esiuksel koguni serviti raudlattidest tehtud korralik rest.

1928. aasta sügisel imbutati kooliruumide põrandaid värnitsaga. See aitas puhtuse säilitamisele tublisti kaasa.

Võimlemisruumina kasutati halva ilma korral jalutusruumi. Selle põrand võeti enne võimlemistunni algust niiske lapiga üle. Selleks kasutati ka erilist abinõu, nagu allolev joonis seda kujutab.

Kaks õpilast jooksid sellega põrandale paar korda üle. Riie oli märg ja seda pöörati kord ühe, kord teise küljega allapoole - natuke abi sellest siis ikkagi oli ka.

Koolis suurema puhtuse saavutamiseks pöörduti lastevanemate koosolekul nende poole ettepanekuga, et nad oma lastele muretseksid kerged jalanõud koolis viibimiseks ja õpilased ainult kooliteel raskemaid jalatseid kasutaksid. Mõned lapsevanemad olid seda enda algatusel juba teinud. Koosolek võttis selle ettepaneku vastu.

Jalatsite paigutamiseks tehti riietehoiuruumis igale klassile oma hoiukoht. Mõne klassi õpilased said igaüks isikliku hoiukoha. See korraldus andis kooliruumide puhtuse säilitamises hea tulemuse. Ka müra vähenes kõvade taldade kadumisega tunduvalt.

Jooginõud. Leisi algkool sai kihelkonnakoolilt jooginõudena päranduseks tsingitatud plekkämбри kummaski klassis. Veeämber seisis pealt lahtiselt klassis taburetil ja emailitud plekk-kruus oli selle kõrval. Kruusiga ammutati vett otse ämbrist ja joodi.

Uude koolimajja tehti kummalegi korrusele kolmejalgne veenõu ca 25 l mahuga. Need veenõud olid kaanega suletud. Vett lasti nõu alumises ääres asetsevast kraanist kruusidesse ja joodi.

Hügieeniliselt enam-vähem vastuvõetavad metallist joogiveenõud kraanikesest ülespoole voolavast veejoast joomiseks sai kool umbes 1935.a.paigu. Kahjuks kippusid lapsed nendega sageli vallatlema.

PESEMISVÕIMALUS. Kui õpilane vanas koolimajas määrdunud käsi pesta tahtis, tuli tal eesruumis pesukaussi vett muretseda ja seal pesta. Seep ja käterätikukene oli selleks kooli poolt.

Uues koolimajas olid plekist pesuveenõud alt- kergitatavate ventiilidega klosettides seinale kinnitatud. Nende all oli plekist alus koos vastava torustikuga pesuvee kogumiseks ja selle ära- juhtimiseks. Nende kõrval oli üldiseks kasutamiseks ümber pulga liikuvad kokkuõmmeldud otstega pikad käterätikud ja seep seebialusel. Käterätte vahetati igal hommikul. Käterätid ja seep olid kooli hoolekogu summadest muretsetud.

Kooli internaadis elavad õpilased pesid hommi- kuti ka samas, kuid need pidid oma käterätte ja seepi tarvitama. Vee reservuaaridesse töid inter- naadi korrapidajad õhtul.

HAIGUSED JA ARSTIABI

Sügelised tulid minu kooliajal Saaremaa küla- ja kihelkonnakoolide õpilaste hulgas kaunis sage- li ette. Kahtlen, kas see haigus oma tekitajatega praegugi Saaremaalt täitsa kadunud on.

Sügelisi häbeneti, sest rahvas oli teadlik sel- le tekkimise algpõhjusest ja nende nakatatavusest. Neid püüti ravida koduselt kättesaadavate ning külamemmede poolt üksteisele soovitatud vahendi- tega, nagu väävel, petrool, vankrimääre jne. Aptee- giravimitest tarvitati selleks nuuskiiritust ja vilkõnsoni salvi. Seda viimast pidid ka kooliap-

FK 319-34

36

1930/31

teegid sisaldama. Kui aga sügelistest lahti ei saadud, öeldi need olevat "laulatatud sügelised," s. t. üks või mõlemad olnud abiellumise puhul sügelistes - selpuhul neist pääsu ei olevatki.

Sügelistega tuli Esimese maailmasõja ajal ja pärast seda igas koolis tegemist teha. 1920. aasta ümber hakkasid need kahanema ja vähehaaval kadusidki; pärast 1930. aastat ei oke neid minu mälestuse järgi Leisi algkooli õpilaste hulgas enam avastatud.

Leisis oli jaoskonnaarsti asukoht. See pidi ametliku ettekirjutuse järgi kaks korda aastas igas koolis õpilasi kontrollimas käima ja kooli sanitaarse olukorra kohta oma liinis aruendega esinema. Lähem arstijaoskond oli siis Valjalas, teine Orissaares, kolmas Mustjalas - jaoskonnaarstid lihtsalt ei jõudnud koole külastada.

Jaoskonnaarsti ei ole ma kunagi ühel aastal kaks korda koolimajas sanitaarset olukorda kontrollimas näinud, kuid seevastu ei käinud nad mõnikord kahel aastal koolimajas. Seega ei taha ma mitte jaoskonnaarstide hoolimatut suhtumist koolitervishoiusse konstateerida, vaid märkida, et laialdaste piirkondade tõttu nad ei suutnud neile pandud kohustusi korralikult täita.

Leisi algkooli suhtes aga olid kõik arstid vastutulelikud ja palusid igal vajalikul korral õpilased nende juurde vastuvõtule saata või neid ennidi kooli kutsuda. Seda võimalust siis kool kasutaski ning sellest oli rohkem abi kui arsti üld-

visiidist koolimajja. Arstiabi oli maksuline, aga kui õpilane koolist kaaskirjaga visiidile läks, siis selle eest temalt tasu ei võetud.

Mõnikord oli kool õppetöö ajal ümbruskonnas levinenud nakkushaiguste tõttu nädala või paar suletud. Korralduse selleks tegi jaoskonnaarst ja maakonna koolivalitsuse sanktsioon andis sellele korraldusele ametliku jõu. Üks kord seisis õppetöö ka terve kuu aega, kuid et selle aja sisse sattus ^atlvina koolivaheaeg, siis õppetöö selle all palju ei kannatanud. See oli leetrite tõttu 1926/27. õppeaastal.

Koolidel olid trükitud tabelid ja juhised õpilaste koolist eraldamise kestvuse kohta, kui nädalise või mõni teine inimene nende perekonnas oli mingit nakkushaigust põdenud.

Ametliku ettekirjutuse järgi pidi igas algkoolis olema kooliapteek eraldi kapikeses ning see pidi ühe õppejõu vastutaval hooldamisel olema. Arstideid pidi pidevalt täiendatama ja koolide eelarvetes pidid selleks vastavad summad olema. Need nõudmised olid tegelikkuses ka enam-vähem täidetud väikeste ühekomplektiliste koolide suhtes, Leidsi algkoolis aga täies ulatuses.

Kooliapteegis pidi olema kraadiklaas ihusoojuse mõõtmiseks, lahtivõetavad käärid, mõõtklaas, arstirohtude sissevõtmise klaas mahulise jaotusskallaga, vatti, ligniini, marlit, leukoplast, kompresspaberit, vedrunõelu ja muud sellist nipet-näpet. Arst-

timitest pidi apteegis leiduma palderjani, thielemanni-, kõha- ja hambatilgad, tümoolpiiritus, jood, glütseriin, nuuskpiiritus, vesiniku-ülihapend, boorhape, boorvaseliin, lüsool jne. Arstimitel oli tarvitamisjuhend juures.

KOOL VIIEKOMPLEKTI LISENA

1928. aasta sügisel suleti Jõiste kolmeklassiline algkool õpilaste vähesuse tõttu. Suletud kooli õpilastest läksid mõned lähedalasuvasse Maasi valla Kavandi algkooli, enamus aga hakkas õppima Leisi algkoolis.

Siis oli teksil koolisunduse laiendamine kuenda algkooli klassini. Üldises korras oli selle kehtestamiseni veel paar aastat aega, kuid mõnel pool kus koolimajad seda võimaldasid, võisid kohalikud omavalitsused seda ka varem teostada. Mandril olid mõned vallad seda juba teinud. Uue koolima ja valmimisel tahtis vallavanem Filip Mölder tahtis selles asjas eesrinnas sammuda ja tema ettepanekul kehtestas Leisi vallavolikogu Saaremaal esimesena kuueklassilise koolisunduse Leisi vallas.

Selle otsuse tõttu pidid siis Leisi algkooli V ja VI klassis õppima kõik Leisi valla lapsed, sest teist kuueklassilist kooli vallas ei olnud. Aga et mitte kõik lastevanemad ei tahtnud oma lapsi nendes klassidesse saata, sest et see neile aineliselt raske oli, tõid nad ette asjaolu, et neil ei ole võimalik lapsi Leisi kooli saata, kuna koolis internaat puudub. Osa kooli internaadi ruumidest

JÕISTE ALGKOOOL

37

ÜÜRIKAMBER AADU-PAALIL

FK 319-35

38

1928/29 VI KL.
H. MURI, M. SEPPEL, A. SEPPEL,
L. HARK, P. ALTOSAAR

FK 319-36

uue koolimaja teisel korrusel ei olnud aga veel valmis. Tehti siis nõnda, et alumisel korrusel asuv ruumikas poisslaste magamistuba jagati kerge vaheseinaga pooleks. Esimesest poolest sai siis ajutiselt internaadi söögituba, selleks projekteeritud ruum aga jäi tütarlaste magamistoaks.

Viiekomplektilisena töötas Leisi algkool seitse aastat. Halb oli selles see asjaolu, et üks klass jäi nagu viiendaks rattaks vankri all - klasse oli kuus, klassikomplekte aga viis. Üks klass tuli alati mõne teisega liita. Ja liita tuli õpilaste arvust lähtudes mõnikord need klassid, milliste liitmine pedagoogilisest seisukohast vaadatuna ei olnud õige.

Leisi algkoolis püüti klassijuhatajale õpilaste parema tundmaõppimise ja nende arenemise juhtimise huvides tema juhataatavas klassis võimalikult palju tunde anda. Töö liitklassis oli üksikklassiga võrreldes palju raskem ja seepärast tuli liitklassi juhatajal teistest halvemates tingimustes töötada, kuid teha polnud midagi - tuli leppida.

Kooli viiendaks õppejõuks valiti õpetaja Herman Muri, kellest lähemalt veidi hiljem.

LYDIA HARK. 1928. aasta sügisel kutsuti õpetaja Arseni Altosaar kaitseväge sundaega teenima. Maa-koolivalitsus määras temale ajutiselt asetäitjaks Kaarma-Suurvallast Upa külast pärit Lydia Harki. See oli noor tütarlaps, kes sama aasta kevadel Saaremaa ühisgümnaasiumi pedagoogilise haru õppekur-

39

1929/30

FK 319-37

40

1 Ain Aetosaan
2 An^a Aetosaan
3 A. Seppel
4 M. Seppel
5. H. Muri

1930/31

VI KL.

FK 319-38

suse oli lõpetanud ja esmakordselt koolipõllul tööle asus. Töös ta oli hoolas, püüdlik ja kohusetruu. Oma eelkäijalt ta päris V klassi, kus koos Metskülast tulnud IV klassi lõpetajatega oli 40 õpilast. Selle õpilaspere homogeenseks klassiks liitmisega, distsipliini ja õppetööga tuli õpetaja Hark rahuldavalt toime.

Ta oli metodisti usku, käis usukaaslaste palvekoosolekutel ja ei võtnud kohalikust seltskonnategevusest osa, seepärast jäi ta õpetajaskonnale siiski nagu võõraks. Lydia Hark töötas Leisi algkoolis ainult ühe õppeaasta, sest ainult üheks aastaks ta oligi määratud. Hiljem ta töötas Tagala algkoolis. Et ta oma usuliste töökspidamiste tõttu ei kolleegide ega lasteva nemate täit rahulolemist ei leidnud, lahkus ta koolipõllult. Praegu ta töötab meditsiiniõena Tallinnas.

AKILINA LEPIK - ANNE ALTOSAAR. Õpetaja H. Muri kutsuti 1929. aasta sügisel kaitsevähke sund-aega teenima. Tema asemele valiti uueks õpetajaks Akilina Jüri t. Lepik Pihtla vallast Reost. Ta oli sama aasta kevadel Saaremaa ühisgümnaasiumi pedagoogilise haru lõpetanud ja algkooliõpetaja kutse omandanud.

Akilina Lepikust kujunes Leisi algkoolile väga hea õppejõud. Ta oli väheldast kasvu, kuid väga tähelepaneliku pilguga, mis kõike klassis toimuvat teraselt jälgis. Distsipliiniga ta tuli kohe hästi toime ning ta tööoskus arenes pidevalt ja kiirelt.

41

AIN ALTOSAAR

FK 319-39

42

ANNE ALTOSAAR

FK 319-40

Anne Altosaar oli väga hea laulja. Koolipidudel ja Leisi segakooris esines ta sageli solistina. Seltskonnatööst võttis ta agaralt osa ja esines lavastatavates näidendites alati tähtsamates osades.

1934.aastal abiellusid õpetajad Arseni Altosaar ja Akilina Lepik ning muutsid ühtlasi ka nimed, nii et sellest peale nad olid AIN ja ANNE Altosaared. Leisi algkoolis nad töötasid mõlemad kuni selle reorganiseerimiseni 1940.aastal ja hiljem ka Leisi Mittetäielikus Keskkoolis.

1929.aastal oli Leisi algkooli õpetajaskonnas palju liikumist: õp.H.Muri läks kaitseväge sundaega teenima ja õp.Ain Altosaar tuli sealt tagasi, noor õp.L.Hark lahkus koolist teisale tööle minnes ja kauaaegne õpetaja Peeter Altosaar läks pensionile. Lisaks tuli kooli veel 2 uut inimest - õpetaja PAUL LENSMANN ja tunniandja AKSEL TREU!

PÖLLUMAJANDUSLIK TÄIENDUSKLASS

Samal sügisel avati Leisi algkooli juures põllumajanduslik täiendusklass, mis ainult kaks päeva nädalas töötas.

Täiendusklassile määrati põllumajandusliku eriharidusega õppejõuks mannerlane Paul Lensmann. Et aga täiendusklass temale täit töönormi ei andnud, jäeti kooli põhiklassidele puuduv viies õppejõud valimata ja õpetaja Lensmannile anti algkooli vanematest klassidest tunde juurde. Lisaks

43

1928/29

FK 319-41

44

1929/30 VI KL.

FK 319-42

A. PAHAPILL, A. TREU, M. SEPPEL, A.
SEPPEL, P. LENSMANN, A. ALTOSAAR,
A. ALTOSAAR

võeti veel ametisse usuõpetuse tunniandjana Karja pastor Aksel Treu. Praktiliselt korraldati töö nii, et teisipäevadel ja reedeti mil täiendusklass töötas, oli kohal ka tunniandja, nii et töö häireteta läks.

Täiendusklassis õpetati:

Besti keelt ühes kodumaa kultuuri	
	tundmaõppimisega 2 tundi
Kodanikuõpetust ühes kombeõpetusega	1 "
Rakendusmatemaatikat ühes arvupidamisega	2 "
Loodusteaduslikke õppeaineid	5 "
Käsitööd poiss- ja tütarlastele eraldi ä	2 "
Kokku	12 tundi

Kõik tunnid täiendusklassis andis õp. P. Lensmann, ainult tütarlaste käsitööd õpetas õp. M. Seppel.

Täiendusklassis õppis 13 poisslast ja 9 tütarlast 13 - 17 aasta vanuses. Ettevalmistuselt nad olid Leisi algkooli hiljutised IV või VI klassi lõpetajad.

Ega see kahepäevane täienduskool ju suutnud palju anda, kuid selle peamiseks eesmärgiks pidi olema noortes huvi äratamine iseseisvaks õppimiseks, lugemiseks ja uurimiseks. Ja seda ta suutis. Suur osa selle täiendusklassi õpilastest ei ole enam mingit kooliharidust saanud, kuid enamus on neist oma töökohal või kodutalus ümbrusega võrreldes esireas samunud. Kaks nende hulgast aga jätkasid õppimist ning neist said rakenduskunstnik Faina Männik ja kõrgema eriharidusega linnukasvatuse eriteadlane Leonti Grünberg-Nurmsalu.

Järgmisel õppeaastal ei leidunud täiendusklassile enam küllaldaselt õpilasi ja sellega see üritus Leisis lõppeski. Õpetaja Lensmann läks mandri-le tagasi, tunniandja Treu vabastati usuõpetuse õpetamisest koolis ja sõjaväest tuli tagasi õpetaja

HERMAN MURI. Ta sündis 28. juulil 1908. aastal ja veetis oma noorusaastad Kuressaares, kus ta ka 1926. a. Saaremaa ühisgümnaasiumi õppekursuse lõpetas. Sama aasta sügisel ta valiti Leisi valla Triigi kolmeklassilise ühekomplektilise algkooli juhatajaks-õpetajaks. Nähtavasti hakkas see amet temale meeldima, sest kui järgmisel aastal Triigi algkool suleti, ta astus uuesti Saaremaa ühisgümnaasiumi pedagoogilisesse harusse õppima. Et tal nõuetav praktikaaasta juba Triigis tehtud oli, ta sai algkooliõpetaja kutse ühe aastaga kätte.

Kuna ta Leisi vallas juba tuntud mees oli, valiti ta sama aasta sügisel Leisi algkooli õpetajaks. Koolis ta sai siis ainult ühe aasta töötada, sest ta kutsuti kaitseväge sundaega teenima. 1930. aasta sügisel asus ta jälle uuesti oma töökohale Leisi algkoolis.

Herman Muri oli hea ettevalmistusega ja avarate teadmistega tark õpetaja. Ta oli asjalik, täpne ja nõudlik ning saavutas õppetöös häid tulemusi, kuid õpilastele ta eriti lähedaseks ei saanud.

Leisi seltskondlikust tegevusest ta võttis osa aktiivse esinemisega näidendites ja laulukooris ning sportringis.

Ka seekord töötas õp. Muri Leisi algkoolis ai-

mult ühe õppeaasta. Järgmisel sügisel ta valiti Valjala valla Sassi (Veeriku) algkooli juhatajaks. Selle kooli viis Muri oma heade organisatoorsete võimete tõttu varsti Saaremaa paremate algkoolide hulka.

Õpetaja Herman Muri suri võrdlemisi noorelt südamehaiguse tõttu 195 .aastal.

JULIUS KURIKJAN. Et õpetaja Herman Muri lahkumisel hilise aja tõttu Leisi vallavalitsus uue õppejõu valimist sellel sügisel enam ei korraldanud, määras maakonna koolivalitsus Leisi algkoolile õpetaja kohustetäitjaks Julius Kurikjani.

Kurikjan oli pärit Kaarma-Suurvallast Kärdu külast. Ta õppis Vaivere algkoolis ja lõpetas Saaremaa ühisgümnaasiumi pedagoogilise haru 1931.aasta kevadel. Leisi algkoolis ta algas oma pedagoogilist tegevust esmakordselt. Töökogemused omandas ta kiirelt ja arenes peagi tubliks õppejõuks, kes õppetöös pedagoogilisi-metoodilisi ega psühholoogilisi orientiire kunagi silmast ei kaotanud.

Järgmisel kevadel ta sai algkooliõpetaja kutse. Et kõik tema /ga rahul olid, siis vald oma ümbervallimise õigust ei kasutanud ja Kurikjan sai Leisi algkooli täieõiguslikuks õppejõuks. Ta oli heasüdamlik ja heatahtlik inimene, kellel õpilastega, nende vanematega ega üldse kellegagi kunagi mingisuguseid konflikte ei olnud. Ta abiellus 1934.a.suvel.

Julius Kurikjan töötas Leisi algkoolis kuus õppeaastat. 1937.aasta sügisel ta määrati Pärsama val-

45

1931/32

FK 319-43

46

1932/33

FK 319-44

la Pamma kuueklassilise kahekomplektilise algkooli juhatajaks.

Julius Kurikjan suri Teise maailmasõja keeristest oma parimas eas. Teda jäi leinama abikaasa kahe väikese lapsega.

LEISI ALGKOOL 80-AASTANE.

Leisi ap.õigeusu kihelkonnakool asutati 1851. aastal. Selle jaoks ehitatud Leisi esimeses koolimajas alustati õppetööd 1873.aasta 20.oktoobril ja seda päeva hakatigi kooli aastapäevaks pidama. Igal aastal peeti koolis sellekohane aastapäeva aktus. Leisi kool sai siis 1931.aastal 80 aastaseks ja kool pühitses seda sündmust tavalisest pidulikumalt.

Kooli õppenõukogu palus pidulikule aktusele kõiki endisi õpetajaid ja õpilasi ning haridusministeeriumi, maakoolivalitsuse, hariduslikkude organisatsioonide, ajakirjanduse jne.esindajaid.

Tallinnas ilmunud Eesti Õpetajate Liidu häälekandja "Õpetajate Leht" avaldas sel puhul koos koolimaja pildiga alljärgneva artikli.

Leisi algkool 80-aastane.

20.oktoobril s.a. pühitseb Leisi algkool Saaremaal oma 80. sünnipäeva. Kool avati Leisi ap.õigeusu kihelkonnakoolina 1851.a.sügisel. Esimeseks kooli asukohaks oli 4 korda 4 m pörandapinnaga kambrikene koguduse noorema köstri korteris. Hiljem rändas kool mööda juhuslikke ruume, kuni 1873.a.valmis koolimaja, mis oli ehitatud ap.-õi-

geusu kihelkonna-koolimajade üldise plaani järgi, oli kahe klassiruumi, õpilaste ühiseluruumide ja ühe õpetaja korteriga ning vastas tolleaegsetele nõuetele. Selles majas asus kool kuni 1927. aasta sügiseni, mil sai valmis praegune koolimaja. Uus koolimaja on nägus ja avar puuehitus, mis peale kooli tööruumide sisaldab ühiseluruumid õpilastele ja nelja õpetaja ning kooliteenija korterid. Praegu on ta kõige suurem ja vist ka kõige parem algkoolimaja Saaremaal. Maja ehitamine läks maksmata üle 50000 krooni.

Möödunud 80 aasta kestel on Leisi koolis töötanud umbes 60 õpetajat. Esimesed õpetajad, kes ühtlasi olid ka Leisi koguduse preestrid ja köst-rid, olid rahvuselt venelased ning mõned neist peaaegu umbkeelsed, kuid juba neljandal tegevusaastal oli kösterkooliõpetajaks eestlane. Kool töötas esialgu ühekomplektilisena ning 1873. aastast alates kuni 1924. aastani kahekomplektilisena. Koolikohustuse laiendamise ja üttkoolide koondamise tõttu on kool viimastel aastatel järjekindlalt kasvanud ja töötab tänavu neljandat aastat viiekomplektilisena. Õpilasi on koolis olnud 1873.-1924. läbisegi 40 - 80, viimastel aastatel on nende arv tõusnud kahesajani.

Õppetöö koolis on alati seisnud ajanõuete kõrgusel ja praegu jätkatakse seda kooliuuenduslikus vaimus.

Saaremaa ajaleht "Meie Maa" kirjutas:

LEISI ALGKOOLI 80-ES AASTAPÄEV.

Rohkesti rahvast, ülev meeleolu.

Pühapäeval pühitses Leisi algkool oma 80 a. juubelit, mis kujunes suurejooneliseks pidupäevaks koolitöö igapäevaseis askeldusis. Juubeli a/ktus algas kell 4 p.l. vaimuliku talitusega, mida toimetasid ap.-õigeusu kommete järele Leisi preester ja ^{kooli}Ykuaaegne õpetaja Hiion ja ev.-luteruse usu kommete järele Karja kog.köster O.Palts.

Koolijuh.A.Seppel andis selle järele huvitava ülevaate kooli ajaloolisest arenemisest.

Tervitusi ütlesid: Maavalitsuse esimees M. Neps, haridusosakonna juhataja B.Steinberg, koolinõunik J.Koppel, Leisi vallavanem, Karja õpet. ühingu esimees A.Koel ja palju teisi. Kõik tervitajad eesotsas maavalitsuse esindajatega hindasid kooli edukust. Eriti soojalt tegi seda koolinõunik hra Koppel, kes tähendas, et Leisi algkool nii paljuiski suhteis on tõusnud esimeks kooliks Saaremaal. Liigutatult koolijuhataja kätt surudes soovis ta, et kool võiks veel kaua töötada praeguse juhataja energilisel juhatusel.

Hinnates kooli tööd on maavalitsus ja ka haridusministeerium koolile määranud kaunikese toetuse õppeabinõude muretsemiseks.

Tervitusi oli tulnud Saaremaa õp. Liidult,

teistelt ühinguilt ja õpetajailt.

Nii aktus kui talle järgnenud ettekanded viisid publiku ülevasse meeleollu. Kogu saali täis rahvast tundis juubilarile soojalt kaasa ta aupäeval, mis tõendab, et kool on oma le võitnud rahva usalduse ja armastuse.

Õnne koolile ta edaspidises töös!"

R.

KOOLI PÄEVAREZIIIM.

Õppetunnid koolis algasid tavaliselt hommikul kell 9. Tunni kestvus oli 50 minutit. 1930.aastal pikendati esimese kolme tunni kestvust 55 minutini, kuid paari aasta pärast muudeti see korraldus jälle ära ning pealelõunased tunnid neljandast tunnist alates lühendati 45 minutini. Vaheaeg nende viimaste tundide vahel pidi kestma 15 minutit. Enne seda kestsid kõik vaheajad 10 minutit. Lõunavaheaeg kolmanda tunni järel kestis vanas koolimajas terve tunni, uues aga 30 minutit.

Vanas koolimajas seisis tunnikell vanema klassi seinal ja selle klassi korrapidajad helistasid suure aisakellaga tunni lõpu tähistamiseks lühidalt ainult klassis, tunni alguks aga pikalt ka õues, et kõik kuuleksid.

Uues koolimajas olid elektrikellad jalutusruumides, kust nende helin ka klassidesse kostis. Helistati alumiselt korrusel sellest klassist, kus seinakell asus. Õppetöö alguseks helistati ka siis suure aisakellaga õues, kuid paar minutit varem, et õpilased jõuaksid sisse tulla.

Halva ilma puhul õpilasi vaheaegadel majast välja ei lubatud.

Tsaariaegses ja sellele järgnenud saksa okupatsiooniaegses koolis algas õppetöö hommikpalvusega. Kuidas kooli tööpäev Leisi algkoolis algas - selle mõistmiseks pean pisut usuõpetusest pajatama.

Kodanliku Eesti ajutine valitsus tunnistas usuõpetuse vabatahtlikuks õppeaineks nii õpilastele kui ka õpetajaile. Haridusministeeriumi täiendavad juhised määrasid, et õpetaja valimisel ei tohi olla mingit kaalu tema usul ega sellel, kas ta tahab koolis usuõpetust õpetada või mitte. Haridusministeerium soovitas valimistel eelistada neid õpetajakutsega isikuid, kes ei ole seotud kõrvalametitega, nagu preestrid ja köstrid koguduse töödega seotud olid - olgugi et nende valimine ka mitte keelatud ei olnud. Andise kuue nädalatunni asemel jäeti uue algkooli tunnikavas usuõpetusele ainult üks tund ning hoiatati, et usuõpetus ei tohi tuupimiseks ja mõtte- tuks päheõppimiseks kujuneda.

Hommikpalvuse pidamine oli lubatud ja kohustuslik neile õpilastele, kes usuõpetust õppisid. Seda võis koguni usutunnistuste järgi korraldada. Kes oma lapsele usuõpetuse õpetamist soovis, pidi sellest koolile kirjalikult teatama.

Leisi algkooli esimene juhataja Mihail Vapper ja õpetaja Peeter Altosaar olid aga mõlemad ühtlasi ka Leisi ap.õigeusu koguduse ~~prees~~ köstrid, seepärast on ka arusaadav, et kõik õpilased usuõpetust õppisid ja hommikpalvused tsaariaegsete tavade kohaselt

edasi kehtsid. Igal hommikul kogunesid õpilased selleks ühte klassi ja hommikpalvusel püüti usuõpetusele tunnikavas tehtud ülekohut leevendada.

1921.aastal lahkus koolijuhataja Vapper ja tema asemele tuli noor radikaalne koolijuhataja Eduard Urb, kelle ettepanekul usuõpetus kooli õppekavast välja jäeti. Seda sündmust on puudutatud eespool 57. leheküljel. Urb oli Leisi algkooli juhatajaks kaks õppeaastat - selle aja jooksul ei ole koolis hommikpalvusi peetud.

1923.aastal korraldatud rahvahääletuse tulemuse alusel viidi usuõpetus jälle kooli sisse. Haridusministeeriumi juhiste kohaselt tuli seda õpetada interkonfessionaalselt; usuõpetaja ei tohtinud ühe usutunnistuse jaoks erilist propagandat teha või teisi halvustada ega nende usulisi kombeid mõnitada. Usuõpetuse jaoks oli igas algkooliklassis 2 nädalatundi. Igal sügisel pidid vanemad koolile teatama, kas nad soovivad oma lastele usuõpetuse õpetamist või mitte. Asja lihtsustamiseks ja kindla seisukoha saamiseks saatis kool esimesel koolipäeval lastega vanemaile sellekohase teatelehe koju kätte ning sai selle järgmisel päeval vanema allkirjaga tagasi. Leisi algkool asus just ap.õigeusu kiriku kõrval, kuid usutunnistuste järgi oli selle usu kommete järgi ristitud õpilasi koolis umbes kaks viiendikku, teised olid suures enamuses luterlased ning peale nende ka mõned baptistid, metodistid ja adventistid.

Usuõpetust õpetas 1923.aasta sügisest 1929.aasta kevadeni õpetaja Peeter Altosaar, kes enese interkonfessionaalsele alusele seadmiseks 1925.aasta suvel haridusministeeriumi poolt Kuressaares korraldatud kahe nädalase usuõpetuse ja selle netoodika kursusest osa võttis. Pärast õp. Altosaare pensionileminekut õpetasid usuõpetust koolis mitmed naisõpetajad. Ühegi õpetaja õppetöö kohta usuõpetuse alal ei ole kunagi nurinat ega arusaamatusi olnud, aga kui 1929/30. õppeaastal usuõpetuse tunniandjana koolis töötas Karja pastor Treu, tõstis Leisi koguduse nõukogu liige Irodion Rihkrand nurinat, et koolis õpetatavat "segausku".

Usuõpetusest võtsid osa umbes kolm neljandikku õpilastest. Usuõpetuse tundide eest said õpetajad tasu teiste tundidega ühisel alusel vastavalt nende haridusjärgule ja tööstaažile. Kui aga usuõpetust õppivate õpilaste arv klassikomplektis langes alla kümne, jäi tasu lastevanemate kanda.

Usuõpetuse taastamisega taastati koolis ka hommikpalvused. Neid peeti igal hommikul õpilaste ühte klassi kogunemisega usuõpetaja Peeter Altosaare juhtimisel. Ta ei teinud seda pikalt ega igavalt: ühiselt lauldud laulusalm, mõnikord ka ainult lühike palvuse lugemine kas tema enese või tema poolt nimetatud õpilase poolt, paar õpetussõna sellele lisaks - see oligi kõik, ja aega ei kulunud selleks tavaliselt mitte üle viie minuti.

Uues koolimajas kogunesid õpilased üldkogunemiste puhul alumise korruse jalutusruumi, kus nad klasside kaupa teatud järjekorras rivistusid. Hommikpalvustel oli see samuti. Esimesel aastal, kui uues koolimajas kõik klassid alumisel korrusel töötasid, peeti neid igal hommikul. Hiljem tekitas õpilaste klassidekaupne üles-alla käimine treppidel ummikuid ja kogunemisi korraldati ainult nädala algul ja lõpul. Ametlikkude ettekirjutuste järgi pidid hommikpalvustest osa võtma ainult need õpilased, kes usuõpetust õppisid, kuid praktiliselt ei olnud see teostatav, sest kus siis need ülejäänud pidid olema? Varnas koolimajas ei olnud neil mujal kohta ja uues ei võidud neid ka sellel ajal omapead jätta, sest siis olid ikka nemad süüdi, kui klassis midagi korrast ära oli. Pealegi tehti kooli üldkorraldused teatavaks hommikustel kogunemistel, seepärast pidid sellel olema kõik õpilased ja ka õpetajad.

Ajajooksul muutusid ka ametlikud korraldused ja seisukohad hommikpalvuste suhtes. Usuline külg ning palvuse mõte suruti rohkem kõrvale ja esiplaanile tõsteti koolipere ühtekuuluvuse ja patriootilise kasvatuse arendamine. Kooli üldkogunemistel käsitati päevakorralolevaid tähtsamaid üritusi, vaimutege-
laste ja ^aajaloolisi tähtpäevi jne. Sellega omandasid need kogunemised nagu mingi kultuurilisema ilme ja mõnikord nimetatigi neid kooli kultuurhommikuteks. Nende korraldamisest võtsid ~~k~~ kõik õpetajad järjekorras osa.

Nädala keskel algas õppetöö klassides lauluga. Kõik õpetajad olid lauluarmastajad ja said lauluviisi algatamisega hakkama. Hommikul klassi ilmu-des õpetaja teretas ja nimetas laulu, mida ühiselt lauldi. Need ei olnud vaimulikud laulud, vaid üldtuntud laulud, nagu: Õnne, Eesti rand ja saared, Õitse maa ja müha meri, Eesti, mu armas kallis kodumaa, Kus põhjalahe kohiseb, Sulle, Saaremaa, kiidulaulu laulame jne. Nooremates klassides lauldi nende repertuaarist ilmekaid laulukesti nagu - Küll on kena kelguga, Juba linnukesed väljas laulavad jne. Lapsed laulsid meeleldi ja hoogsalt ning ühislaul märkis meeldivalt päevatöö algust ja lõi kohe reipa töömeeleolu. Kooli üldkogunemised lõppesid ikka lauluga.

Kohe peale helistamist läksid õpilased klassi ja istusid oma kohtadele. Klassi korrapidaja seisis avatud klassiukse juures. Õpetaja ilmumisel tõusid õpilased püsti ja istusid õpetaja loal. Leisi algkooli õpetajad olid selles veendunud, et ei sobi õppetunni algamisega ega lõpetamisega hilineda. Tunni lõpul õpetaja sõnas: Lõpetan tunni; õpilased tõusid püsti ja lahkusid oma kohtadelt alles siis, kui õpetaja oli klassist lahkunud. Kui aga viimane millegipärast tahtis veidi kauemaks klassi jääda, ta lisas: Võite lahkuda! Alles siis võisid õpilased enne teda klassist lahkuda.

Laupäeval oli õppetunde tavaliselt ainult 3 - 4. Leisi algkoolis õppis palju lapsi valla kaugematest

küladest. Need elasid kooli internaadis ja käisid nädalavahetusel ikka kodus. Mõnel tuli siis laupäeval ligi paarkümmend kilomeetrit ära käia ning nende huvides siis selle päeva töökoormust püütigi vähendadaagi.

Vahetundidel ei tohtinud õpilased klassides olla; nad liikusid jalutusruumides ringi. Klasse tuulutati akende avamisega. Aknad avanesid väljapoole. Tugeva tuule puhul ei võinud neid avada, sest nõrgad tormihaagid ei pidanud suurte aknapindade tõttu tuule survele vastu. Ainult improviseeritud saali klassides avanesid ühe akna framuugiosad mehaanilise seadeldise toimetel sisse-väljapoole, nii et rahvakogunemiste puhul oli võimalik ruumi tuulutada.

Lõunavaheajal võisid õpilased ilusa ilma puhul ka õues viibida. Siis toimus kooliõuel vilgas pallimäng ja jooksmine.

ÕPILASTE RIIETUS JA VÄLIMUS

Leisi algkooli algaastail oli poisslaste tavalise kooliriietuse tähtsamaks osaks kodukoetud villasest riidest puuvillase voodriga pintsak. Tegumoelt sarnanes see sõjaväelaste frentsile, oli kinnise madala või püstkaelusega ja ühe noobireaga, mis mõnikord ka hõlma ääre alla oli peidetud. Pintsakul olid külgedel sisselõigatud taskud, rinnataskuid tavaliselt ei olnud.

See oli paks ja raske riie, millega oldi kooliteel kui ka -tööl. Külmal ajal pandi pintsakule vil-

lane kodukoetud kampsun alla. Väga külmal ajal anti poisile veel vana kasukatükk selga. Mantleid siis poisslastel veel ei olnud.

Külmakaitseks seoti veel kaela samuti kodukoetud villane sall ja pähe pandi jänese- või lambanahkne läkiläki, mis sageli ka omaküla päritoluga oli. Soojemal ajal kanti kerget sonimütsi.

Kuni Esimese maailmasõjani olid koolipoiste kodukoetud villasest riidest püksid täismeeeste omadega ühes proportsioonis lõigatud, kuid siis hakkasid need lühemaks kiskuma ja jäid tükiks ajaks sellele kolmveerand pikkusele, nagu praegu moodsate linnaneidude omad on. Viigijoont siis ei tuntud.

Poiste püksid tõusid üle põlve umbes 1925/30.a. piirkonnas. Samal ajal taganesid ka nende paksud villasest riidest pintsakud kooliklassis kergemast riidest pluuside ning kodukoetud või ostetud kirjude kampsunite eest. Kooliteele said nad selga kergemast riidest tehtud või valmistehtult ostetud mantlid.

Saarlaste riidest pättidest oli juba möödaminnes juttu kooli sanitaar-olude kirjeldamisel 81. leheküljel. Täienduseks tuleb lisada, et 1925. aasta ümber hakati nende taldadeks tarvitama vanu jalgratta väsiskumme, mis selleks otstarbeks hästi sobisid. Koolilaste kodusvalmistatud kerged jalatsid kooliruumides kandmiseks olid pea eranditult selliste taldadega. Ka vanemad inimesed kandsid suvel pätte. Umbes 1930. aasta ümber hakati nende

taldadeks tarvitama vanast autokummist lõigatud kummitaldu.

1925.a.paigu kandsid lapsed kooliteel kodus või külakingsepa poolt valmistatud nahkjalatseid, poisslapsed tavaliselt poolsaapaid, tütarlapsed madalaid kingi. 1930.aastal aga oli ülekaal juba tehastes valmistatud nahkjalatsite ja kummikingade käes.

Nii poisid kui tütarlapsed kandsid pikki kodukoetud villaseid sukki. Puuvillasukad ilmusid 1920.aasta ümber. Kevadel ja varasügisel jooksid lapsed paljasääri ja mõned ka paljajalu, nagu neid veel 1925.aasta kevadisel koolipildil näha on.

Vanemal ajal kandsid tütarlapsed kodukoetud villasest riidest kleite või seelikut koos puuvillasest riidest õmmeldud pluusiga. Talvel nad panid selga kampsunid. Need olid villased, kodukoetud ja enamasti tumedamat värvi. Nende riietus muutus kergemaks ja rõõmsavärvilisemaks, kui Esimese maailmasõja järel jälle puuvillast riiet suuremas valikus müügile ilmus.

Kuna tütarlaste riietus poiste pintsakuga võrreldes palju kergem oli, said nemad ka varemalt palitud ja mantlid selga. Oli aga küllalt ka neid, kellel üliriideks oli ema vana suurrätt. Soojemal ajal lippasid tütarlapsed palja peaga või kandsid puuvillast rätikukest, külmemal ajal oli peakatteks villane rätik või sall.

Oma laste kooliriietuse valmistasid saare töökad emad suurelt osalt ise kodusel teel. Ainult

poisslaste pintsakud lasti väljas teha.

Kool soovitas tütarlastel klassis kanda ühtlase löikega tumedaid puuvillaseid põllesid. Löiked nende jaoks saadi koolist kasutamiseks. Neid põllesid kandsid vanemates klassides pea kõik tütarlapsed.

Kodanliku Eesti lõpuaastatel soovitatud algkooliõpilaste vormiriietus Leisi algkoolis juurduda ei jõudnud, ehkki mõned üksikud õpilased seda kandsid. Laiemalt levines poisslaste praktiline vormimüts.

Õpilaste riietus muutus paremaks ja ilusamaks kooskõlas rahva majandusliku olukorra paranemise ja jõukuse kasvamisega. Riietuse metamorfoosi on võimalik jälgida käesolevale lisatud koolipiltidel.

Õpilaste koolivarustuse hulka kuulus veel vahend raamatute ja koolitarvete kandmiseks kooliteel. Minu kooliajal 1907 -1915 olid kõigil õpilastel Reeküla külakoolis ja Valjala ning Kahtla kihelkonnakoolides selleks otstarbeks linasest riidest kotid, mida paeltega seljale võis riputada. Tütarlapsed tarvitasid samaks otstarbeks kõrkjatest punutud lihtsaid sangadega käekotte, mis siis kauplustes müügil olid. Kus neid valmistati, ma ei tea, kuid ka praegu on neid jälle Tallinnas saadaval. Poisid neid ei sallinud, sest neil pidid mõlemad käed igaks juhuks vabad olema.

Mõnel olid ka hallikirjust karvasest hülgenahast kodusel teel valmistatud ranitsakujulised

seljakotid. Nende omanikud olid uhked mehed. Esimene maailmasõda lisas neile veel mitmesuguseid vene ja saksa päritoluga sõjaväeranitsaid. Kõigi nende mitmesuguste selja- ja käekottide ühine viiga oli see, et neis õppetarbed ja lõunasöök segi olid, mille tõttu raamatud viimaks väga rasvaseks muutusid.

Pärast sõda hakkas ETK kivipapist ja fiibrist õpilaste jaoks kergeid ja otstarbekohaseid kooliranitsaid tootma, mis oma odava hinna tõttu ka Saaremaal laialdast kasutamist leidsid. 1930. aasta ümber hakkasid neile seltsima ka kunstnahast ja nahast portfelliid, mille kasutamises tütarlapsed pioneerideks olid, sest nemad ei tahtnud kooliranitsaid seljas kanda.

Õpilase välimusele annab ilmekuse tema pea, sellele aga väga suurel määral juuksed. Võrrelge Leisi algkooli õpilasi kooli 1921/22. õppeaasta fotol samade õpilastega hilisematel fotodel. Meeldiva erinevuse viimaste kasuks tekitas järgmisel sügisel koolile ostetud juukselõikamisemasin, mis sellest ajast alates alati õpilastele kasutamiseks käepärast oli.

Vahemärkusena mainin, et juukseis asuvad parasite olen koolis näinud nii poiss- kui tütarlaste nupul, kuid riidetäiga ei ole ma mitte kokku sattunud ei õpilasena ega õpetajana.

Ka tütarlaste juuksed olid varasematel aegadel sageli korratuses. 1924. aasta sügisel arutati seda küsimust lastevanemate koosolekul ning otsus-

tati ka tütarlaste juuksed lühemaks lõigata. Sellest ajast muutus tütarlaste välimus juuste poolest palju korralikumaks, sest nende korrashoid muutus väikestelegi jõukohaseks.

ÕPILASTE KÄITUMINE KOOLITEEL

Õpilaste käitumises kooliteel peegeldub nende kultuuriline arenemistase kõige ilmekamalt. Vanemal ajal ja ka veel käesoleva sajandi esimesel ja teisel aastakümnel -mahajäänud metsakülades aga veelgi kauem - valitses Saaremaal külanoorde vahel sageli vaen. Vaenulikkude külade poisid ei tohtinud üksteise kii- gel ja tantsumurul käia. Kui seda tehti, pidid võõrad alati valvel olema, et neile salaja seljatagant kal- lale ei kiputa. Sageli muutus näiliselt sõbralik tantsuring järsku lahinguväljaks, kus teibad ja kai- kad ning varemalt selleks otstarbeks varutud kaasas- kantavad löögiriistad tegevuses olid.

Külapoiste vaenutraditsioonid kandusid ka kooli- poistele. Koolis oli õpetaja silma all kõik korras, kuid kooliteel juhtus mõndagi sobimatut. Kui naaber- külade lapsed teeristil üksteisest lahkusid, saadeti neile jumalagajätkuks mõned kivid või poritükid ta- gant järele. Kui teeäärse pere koer möödujatele oma kohalolekust teatas, sai temalegi kivirahe osaks. Kui puuksal oravat märgati, tärkasid ürgaegsed ja- himehekired ja algas kauni loomakese armuta tagaaja- mine, mis sageli selle surmaga lõppes. Varesepesade hävitamine loeti üldiselt koolipoiste aukohuseks ja

mõni neist sirutas käe ka laululindude pesade lõhkumiseks. Mõnikord aga tegelesid poisid kooliteel tütarlaste kiusamisega.

Sellised toorused kadusid laste kommetest koos neid ümbritseva elu kultuurilise taseme tõusuga. Siiski tuli kooliteel ka Leisi algkooli õpilaste hulgas mõndaigi sobimatut ette. Kui asi õpetajate kõrvu ulatas - ja sinna need enamasti ikka ka jõudsid kas laste enesete või täiskasvanute kaudu - võttis kool kasutamisele tulemusrikka mõjutusviisi: süüdlased lubati koolist alles siis lahkuda, kui teised juba küllalt kaugel olid

Umbes 1925. aastani nõuti Saaremaal, et laps pidi teel kõiki vanemaid inimesi esimesena teretama. Et Leisi alevikus võrdlemisi palju inimesi liikus, tundus see nõue liigsena. Õpilastele seletati siis nõnda, et tuleb teretada ainult neile tuntud inimesi. Poisid pidid korralikult mütsi kergitama, tütarlapsed kniksu tegema. Õpetajaid pidi aga väljaspool kooliõuet kohates alati teretama, kas või mitu korda lühikese aja jooksul. Seda põhjendati nõnda: õpetaja ja õpilane olid koolimajas hiljuti koos ja kohtavad seal ehk ka varsti jälle, kuid kõrvalised isikud võivad seda mitte teada. Kui nad nüüd väljas alevikus näevad, et õpilased õpetajast tummalt ja tervitamata mööduvad, siis ei ole see nende arvates sobiv ega ilus.

KOOL KUUEKOMPLEKTILISENA

1931. aasta sügisest alates töötas kool neli õppeaastat sama õpetajate koosseisuga. 1935. aasta sügisel selgus, et kooli õpilaste arv nõuab kuuenda klas-

klassikomplekti avanist. Haridusministeeriumi nõusolek selleks saadi. Klassiruum saadi II korruse idapoolsest õpetajakorterist kolmanda toa eraldamisega. Kuueenda klassikomplekti avanisega kadus ära tülikas üksik liitklass ja olukord muutus normaalseks: 6 klassi, 6 klassikomplekti, 6 määralist õpetajat.

Kuuekomplektilisena töötas Leisi algkool kuni tema reorganiseerimiseni Leisi Mittetäielikuks Keskkooliks 1940.aasta sügisel. See lühikene ajajärk oligi kõige tõhusam õppetöö periood Leisi algkoolis, vähemalt kooli üldiste töötingimuste poolest.

Leisi valla Metsküla algkooli õpilaste arv vähenes aga samal 1935.aastal seevõrra, et seal kolmas klassikomplekt suleti. Siis eksisteeris nõndaninetatud õpetajate reserv. Õpetajad, kes töökohtade koondamise tõttu tööst ilma jäid, kanti selle reservi nimestikku ja nad said testud aja jooksul palka edasi ning ^{neil}oli töökoha saamisel eesõigus. Koolivalitsused võisid õppejõude tööle määrata ainult reservist. Kuna nüüd Leisi algkoolile enne õppetöö algust enam õpetajat valida ei jõutud, määras maakoolivalitsus uuele kohale ametisse Metsküla koolist vabanenud ja reservi nimestikku kantud õpetaja. See oli

JAAK JAAGU p. AIT.

Ait sündis 2.septembril 1890.aastal Anseküla kihelkonnas Abruka vallas. Ta õppis Tiirimetsa

külakoolis ühe ja Tiinuse külakoolis kaks aastat ning siis Kaarma õpetajate seminaris neli õppeaastat, kust ta ka 1907.aasta kevadel õpetajakutse sai.

Sama aasta sügisel ta sai õpetajakoha koduvalla Kaimri külakoolis. Oli siis 1909/1910 õppeaastal õpetajaks Leningradi oblastis Novo-Saratovski koolis, pöördus aga uuesti kodusaarele ja oli kuni 1934.aasta sügiseni esiti Kaimri siis Anseküla algkoolides õpetajaks. Ansekülast ta lahkus ka töökoha koondamise tõttu ja läks Metskülla õpetajaks.

Vaatamata paranenud töötingimustele, kujunes 1935/36. õppeaasta Leisi algkooli õpetajaskonnale üheks raskemaks tööaastaks. See mida kool võitis uue klassikomplekti avamisel tülika liitklassi kadumise läbi, kadus mitmevõrra õpetajate- ja koolikollektiivis võorkehana tunduva uue õpetaja tõttu, sest õpetaja Jaak Ait oli fanaatiline usuvagatseja. Ta käis baptistide palvetundidel ja viis ka oma õpilasi sinna kaasa. Ta luges patuks kooli hoolekogu ja lastevanemate koosolekute pidamise pühapäevadel ja ei võtnud neist osa. Ta pidas patuks ka õpilastööde näituse korraldamise, sest see olevat jumala poolt inimesele kingitud andega uhkustamine. Ta kõneles äärmiselt vaikse ja monotoonse häälega ning ei suutnud klassis minimaalsetki distsipliini säilitada, olgugi et kolleegid tema autoriteedi kindlustamiseks omalt poolt täie heatahtlikkusega abiks olid.

Õpetaja Ait oli Leisi algkoolile määratud ja pidi endise korra järgi sügisel ümbervalimisele tule-

ma. Vallavalitsus kuulutas valimise välja, kuid seoses käimasolevate rahva demokraatlikkude õiguste kävimisega keelati valimised ära. Olukorra valgustamiseks esitan allpool väljavõtte vallavolikogu protokollist.

Leisi vallavolikogu protokoll nr.4. 25.08.36.

P.3. Leisi algkoolile õpetaja valimine.

"Vallavanem kandis ette Saaremaa ajutise Maavalitsuse Hariduse osakonna kirja 18.aug.s.a.nr.6437 millega teatatakse, et Leisi algkoolis vaba õpetaja kohta ei ole - seega jääb Leisi algkooli õpetaja valimine ära, mis aga vallavalitsuse poolt oli väljakuulutatud määratud õpetaja Jaak Ait'i asemele.

Vallavolikogu teada saades, et temale ei võimaldata Leisi algkoolile määratud õpetaja Ait'i asemele valida uut õpetajat, mida aga Leisi algkoolis õppivate laste vanemad nii tungivalt on soovitenud, sest et praegune määratud õpetaja Ait oma ülespidamise ja käitumisega lastevanemate silmis on oma autoriteedi täiesti kaotanud, kuna tema ei suuda koolis laste seas luua mingisugust korda, veelvähem lapsi nõuetavalt õpetada.

Kõigi eelmainitud põhjustel, vallavolinik Olev Mägi nõudmisel kinnisel hääletamisel 15 häälega poolt, 3 hääle erapooletuks jäämisel vallavolikogu otsustas Saaremaa Koolivalitsuse ees esineda ettepanekuga, et praegune Leisi algkoolile määratud õpetaja Jaak Ait saaks Leisi algkooli õpetaja kohalt kuhugi mujale määratud ja tema asemele Leisi mõni teine õpetaja mää-

tud saaks, kes suudaks võita lastevanemate ja ka vallavolikogu poolehoidu."

Maaakoolivalitsuse soovitusel andis õpetaja Aitise lahkumiseks avalduse ja vabastati ametist 10.09.36. arvates. Tal oli ~~eli~~^{ka} perekond Sörves, kus tal^{ka} talu oli. Perekonnas oli tal peale abikaasa viis poega ja kaks tütart. Pärast Leisist lahkumist ei ole ta mitte enam õpetajaks olnud.

Maakoolivalitsus määras Leisi algkoolile uueks õpetajaks tema praktikaaja lõpuni

HARALD ANDRESE p. VANA.

Harald Vana sündis 18.septembril 1913.aastal Muhu-Hellamaa vallas õpetaja Andres Vana kolmanda pojana. Alghariduse ta sai oma isa juures Muhu Liiva algkoolis. 1928.aasta sügisel ta astus Läänemaa õpetajate seminari, kuid selle õppeasutuse sulgemisel 1932.aastal ta läks Tallinna Pedagoogiumi juures töötavasse seminari klassi ning lõpetas seminari õppekursuse 1935.aasta kevadel. Seminari lõpetamisel ta kutsuti kaitseväge sundaega teenima. Sõjaväes ta tegi läbi lühiajalise meditsiinilise kursuse, mille järel omandas sõjaväe sanitar-velskri kutse.

Kaheaastase praktika järele ta sai 1938.aastal algkooliõpetaja kutse ja kinnitati peale seda Leisi algkooli määraliseks õpetajaks.

Harald Vana oli väikest kasvu alatise naerulsiise näoga sümpaatne noormees, kes õpetajana oma õpilaste poolt väga armastatud oli. Nende sümpaatiat ta võitis ~~võitis~~ headuse ja alalise rõõmsa meeleoluga.

47

FK 319-45

HARALD VANA

48

1936/37

FK 319-46

Pahandusi tal nendega kunagi ei olnud ja õppetöö edenes ladusalt.

Õpetaja Harald Vana töötas Leisi algkoolis ainult kaks õppeaastat. Ta oli järgimööda I ja II klassi juhatajaks suure tundidearvuga nendes klassides. Nähtavasti meeldis talle enesele ka töö just väikeste lastega, sest peale praktikaaja lõppu ta kandideeris ja valiti Tallinna lähedale Muraste lastekodu õpetajakasvatamiseks.

Koolis ta oli kooli vilespillorkestri organiseerijaks ja juhatajaks. Seltskonnatööst ta võttis aktiivselt osa, mängis näidendites ja laulis laulukooris. Praegu ta on algkooli direktoriks Raasiku jaama lähedal.

ALMA TÖLPUS.

1937. aasta sügisel määrati õpetaja Julius Kurikjan Pärsuma valla Pamma algkooli juhatajaks. Tema asemele määrati Leisi algkooli õpetajaks Alma Tõlpus. Õieti ei soovinud kumbki neist seda ümberpaigutust, olgugi, et kumbki ka eriliselt selle vastu ei olnud, sest Kurikjan sai juhatajaks - see oli ametikõrgendus, kuid seoses kolimise ja kõrvalise asukohaga; Tõlpuse töötingimused ja korteriolud paranesid Leisi tulekuga. Ümberpaigutamise motiiviks oli õieti meesõpetajate ja koolijuhatajate puudus. Saaremaal - nagu ka mujalgi - oli koolipõllul naisõpetajatel suur arvuline ülekaal. Leisi algkoolis aga oli kuuest õpetajast 4 meesõpetajat. Seepärast siis Julius Kurikjan Pamma algkooli kauaaegse juhataja Kaubi pensionileminekul

sinna juhatajaks viidigi ja Leisi algkoolile tema asemele naisõpetaja määrati.

Õpetaja Alma Tõlpus 8. jaanuaril 1903. aastal Tartumaal Kokora vallas talupidaja tütre. Ta õppis Kokora ministeeriumikoolis ja peale selle õppekursuse lõpetamist Tartu komertsikoolis. Algkooliõpetaja kutse ta omandas 1919 - 1921. aastail Tartus õpetajaile korraldatud suvekursustel.

Õpetajaks ta oli 1920 - 1924 Tartumaal Pala algkoolis, siis 1924 - 1928 Virumaal Kunda alevi algkoolis ning loobus siis abiellumise tõttu õpetaja ametist. Oma abikaasa surma järel pidi ta uuesti tööle hakkama ning tuli Saaremaale. Esialgu ta oli Pärsuma valla Koikla algkoolis viis kuud asetäitjaks õpetajaks ning 1936/37. aastal määraliseks õpetajaks Maasi valla Maasi algkoolis, kust ta järgmisel õppeaastal Leisi üle toodi.

Alma Tõlpusel olid õppetööks vajalikud omadused, teadmised ja kogemused ning töö läks tema käes lagedalt ja raskusteta. Ta oli tasakaalukas ja tagasihoidlik inimene ning sobis kõigiga hästi. Tal oli kaks last - poeg õppis III klassis, aga tütar ei olnud siis veel kooliealine. Õpetaja Tõlpus töötas Leisi algkoolis nõukogude võimu kehtestamiseni ja hiljem Leisi Mittetäielikus Keskkoolis. Pärast sõda ta oli Keila rajoonis Jõgisoo algkooli direktoriks. Pärast ta elab Tallinnas pensionärina.

1940 ? (1938.) aasta sügisel lahkus Leisi algkoolist õp. Harald Vana Muraste lastekodusse tööle minnes.

49

A. TÖLPUS

FK 319-47

1939/41

A. Emma

50

S. TAIMLA

FK 319-48

Sergei

1939-41

Tema asemele määrati Leisi algkooli õpetajaks

SERGEI TAIMLA.

Sergei Taimla (endise perekonnanimega Troitski) sündis 14.septembril 1916.aastal Tallinnas, kuid sirgus kooliealiseks Pärnumaal Seliste vallas.Ta õppis Pootsi algkoolis ja siis Pärnu poeglaste gümnaasiumis,kuid et ta vanemad Muhu-Hellamaale elama asusid,õppis ta viimased kolm aastat Saaremaa ühisgümnaasiumis Kuressaares. Peale keskkooli lõpetamist kutsuti ta 1935.aasta kevadel kaitseväkke sundaega teenima.

Pärast kaitseväest vabanemist ta astus Tallinna Pedagoogiumi,mille kursuse ta lõpetas 1938.aasta kevadel. Suvel ta oli kasvatajaks Vääna Lastesuvekodus.

Leisis ta jätkas lahkunud Harald Vana tööd klassis,kooliorkestris kui ka seltskondlikus tegevuses. Sergei Taimla oli täpne ja hoolas töömees,kes koolitööga kõigiti hästi hakkama sai. Leisi algkoolis ta töötas kaks õppeaastat ja sai nende lõpul algkooliõpetaja kutse. Nõukogude võimu kehtestamisel viidi ta Eikla algkooli õpetajaks.Praegu ta töötab Saaremaal Kallemäe 8-klassilise kooli direktorina.

LEISI ALGKOOLI ÕPPEJÕUDUDEST

Leisi algkool töötab 22 aastat. Selle aja kestel töötas koolis kolm juhatajat ja nendega kokku üldse 15 õppejõudu. Nende kõigi kohta on eespool juba üksikult juttu olnud. Üldiselt pean lisama,et koolil oma õpetajatega õnne on olnud. Nad kõik olid

(peale Jaak Aida) töökad, kohusetruud ja edasipüüdjad inimesed, kes oma teadmisi oskasid õpilastele edukalt edasi anda, kes lastevanematega heas vahekorras olid ja õpetaja nimele kuidagi häbi ei teinud. Ja kui Leisi algkool Saaremaa algkoolide esireas sammus, siis oli see õppejõudude kollektiivi ühine teene.

Õpetajakutse olid need õppejõud omandanud alljärgnevalt:

Lõpetamata keskharidusega, kutseta	1
Kaarma õpetajate seminari haridusega	1
1919 - 1921 a. suvekursustel kutse omandanud	4
2-aastastel ped. kursustel linnakooli juures	
õpetajakutse omandanud	1
Saaremaa ühisgümnaasiumi ped. haru lõpetanud	4
Läänemaa õpetajate seminari haridusega	2
Tallinna Pedagoogiumi haridusega	1
Põllumajandusliku eriharidusega	1
Kokku	15

Selle kollektiivi üheks vooruseks oli ta koosseisu suhteline noorus, homogeensus ja ühised töökspidamised pedagoogilistes ja kasvatuslikudes küsimustes. 1935. aastal oli Leisi algkooli õpetajate keskmine vanus 29 aastat, kusjuures kõige vanem oli 36, kõige noorem 23 aastane. Samal ajal oli neil praktikaaastaid keskmiselt 11, ning kellel neid alla kümne aasta oli, olid töötanud ainult Leisi algkoolis. Need olid parimas tööjõus inimesed, kes oma tööd ja elukutset armastasid ja

ja seda tööd kõik samal töökohal tahtsid jatka-
ta. Nende hulgas ei olnud ühtegi, kes tööd ainult
palga pärast tegi, vaid nad kõik tundsid selleks
sisemist kutsumust ja nad püüdsid seda tööd üha
paremini ja paremini teha.

Parema tööedukuse saavutamiseks telliti ja loe-
ti hoolega pedagoogilist ja metoodilist kirjan-
dust, refereeriti ja vaieldi. Selleks võeti igal
suvel osa mitmesugustest metoodilistest kursus-
test, käidi õpetajatepäevadel ja -kongressidel
ning koolitööde näitustel. Selleks käidi naaber-
koolides sealset õppetööd jälgimas ja anti ka ise
teistele näitetunde oma koolis.

Viima~~st~~st ala korraldasid kohalikud õpetajate-
ühingud. Ametlikult oli lubatud aastas kaks töö-
päeva hospiteerimiseks kulutada. Ühiselt koosta-
tud kava kohaselt külastati paremaid koole Leisi,
Pärsama ja Maasi valdades ning sagedasti käisid
ametikaaslased ka Leisi algkoolis. Ega need tun-
nid ise palju andnud - tähtsam oli neile järgnev
ja alati elav metoodiline-didaktiline arutelu.

Leisi algkooli õpetajad tellisid ja lugesid
Eesti Õpetajate Liidu väljaandel ja toimetusel
juba 1918. aastal ilmuma hakanud pedagoogilist
ajakirja "Kasvatus" ning sama Liidu hilisemat nä-
dalalehte "Õpetajate Leht". Lisaks neile hakkas
1935. aastal ilmuma ka haridusministeeriumi amet-
lik kuukiri "Eesti Kool". Eesti Õpetajate Liidu
kooliuuendusrühma väljaandel ja veendunud kooli-

uuenduslase Joh.Käisi toimetusel ilmunud ajakirja "Kooliuuenduslane" tellisid ja lugesid ning võtsid kooliuuenduslikust tööst osa kõik Leisi algkooli õpetaja d. 1928.aasta sügisest alates tehti nooremates klassides tööd üldõpetuse põhimõttel. 1930. aasta suvel Eesti Õpetajate Liidu poolt Tallinnas korraldatud kooliuuenduslikust näitusest võttis väljapanekutega osa Leisi algkool ainukese koolina Saaremaalt.

Paar aastat tellisid õppejõud ühiselt kõik kodusaaarel ja Tallinnas ilmuvad ajalehed ning palju ajakirju, mis siis kooli kantseleis (õpetajate toas) lugemiseks käepärast olid. Hiljem sellest loobuti, sest sooviti lugeda oma korterites, mida aga ühistellimise korras ei saadud teha.

Kooli õppenõukogu koosolekud toimusid järjekindlalt igal reedel. Et seda takistamatalt võiks pidada ja kõik õpetajad sellest saaksid osa võtta, siis sellel päeval koolimajas muid üritusi ei korraldatud. Õppenõukogu koosolekud toimusid õhtuti alati ühel kindlaksmääratud kellaajal, nii et nendest osavõtmiseks ka lastevanemate esindajatele ei olnud vaja kutseid saata.

Lastevanemate esindajad kooli õppenõukogus olid kuni 1930.aastani juhuslikud, ühel aastal ühed, teisel teised, ja suuremat abi neist ka ei olnud. Siis valiti õppenõukokku kohaliku arsti abikaasa Elfriede Heidemaa, kes oma kohustusi tõsiselt võttis. Ta käis järjekindlalt koosolekutel, võttis en-

nast koolielu päevaküsimustega kurssi, esitas nende kohta lapsevanemate arvamisi ning esines viimaste koosolekutel aruandega. Tema kõrval aktiviseerus ka teine lastevanemate esindaja ja niimoodi oli ka koolil neist tõesti abi. Ta valiti siis ka korduvalt ikka tagasi ja oli palju aastaid õppenõukogu liige.

Leisi algkooli õpetajaskond püüdis kursis olla ka välismaade algkoolide õppetöö ja olukorraga. Käisin aastate jooksul koolioludega tutvumiseks Rootsis, Austrias, Ungaris, Soomes ja Leedus. Soomes võtsin osa võimlemisõpetajate suvekursusest Vierumäe spordikoolis, Leedus rahvusvahelisest võimlemisõpetajate suvelaagrist Palangas. Õpetaja Vana käis koolioludega tutvumas Rootsis, õpetajad Altosaared Lätis. Ja igakord jagati oma tähelepanekuid ning reissumuljeid kolleegidega oma kutseorganisatsiooni koosolekul neist vesteldes.

Kõik Leisi algkooli õppejõud kuulusid oma kutseorganisatsiooni Eesti Õpetajate Liidu liikmete hulka - metsikuid meie seas ei olnud. Liidu struktuur oli kolmeastmeline: algaste - kohalikud ühingud, milleks Leisi, Pärsuma ja Maasi valdade ühine Karja Õpetajate Ühing koondas 17 algkooli õppejõud; keskaste - Saarte Õpetajate Ühingute Liit, millesse kuulusid Muhu ja Saaremaa õpetajateühingud ja ning lõpuks Eesti Õpetajate Liit, millesse kuulusid kõik Eesti territooriumil asuvad õpetajate organisatsioonid.

Karja Õpetajate Ühing korraldas koolitöö ajal tavaliselt igas kuus ühe töökoosoleku referaatidega või näitetundidega. Toimusid ka üldkoosolekud teelau-

aga. Neil esinesid maakonna haridusala või õpetajate organisatsiooni juhtivad tegelased mingi ettekandega. Koosolekud peeti enamasti pühapäeviti ja kordamööda igas vallas. Teistest rohkem peeti neid siiski Leisis, sest et see asus ühingu territooriumi keskel.

LEISI ALGKOOLI ÕPPEJÕUDUDE KRONOLOOGILINE NIMESTIK.

Aeg.	Juhataja.	Õ	p	p	e	j	õ	u	d .
1918/19	MIHAIL VAPPER								
		PEETER ALTOSAAR							
1919/20	"	"							
1920/21	"	"							
1921/22	EDUARD URB	"							
1922/23	"	"							
1923/24	ALBERT SEPPEL	"							
1924/25	"	"	SALME RAUN						
1925/26	"	"	"						
1926/27	"	"	MIINA SEPPEL						
1927/28	"	"	"	AIN ALTOSAAR					
1928/29	"	"	"	HERMAN MURI LYDIA HARK					
1929/30	"	AIN ALTOSAAR	"	PAUL LENSMANN					
				AKILINA LEPIK					
1930/31	"	"	"	HERMAN MURI	"				
1931/32	"	"	"	JULIUS KURIKJAN	"				
1932/33	"	"	"	"	"				
1933/34	"	"	"	"	"				
1934/35	"	"	"	"	(Uus nimi)				
					ANNE ALTOSAAR				
1935/36	"	"	"	"	"			JAAK AIT	
1936/37	"	"	"	"	"			HARALD VANA	
1937/38	"	"	"	ALMA TÖLPUS	"			"	
1938/39	"	"	"	"	"			SERGEI TAIMLA	
1939/40	"	"	"	"	"			"	

TÄNUAVALDUS

Käesolevasse Leisi algkooli ajaloolise ülevaate esimese osa teksti paigutatud fotod, nii originaal- kui ka reproduktsioonvõtted on valmistatud Leisi fotomeeste Karl ja Tõnu Grepp'i-de poolt. Avaldan neile selle suure töö eest, mis minu omale nii mõnusaks selgitavaks lisaks on, siinkohal suurimat tänu!

Tallinnas, 15. jaanuaril 1962.

A. Lepel
õpetaja-pensionär.

SISUKORD

1. Leisi algkooli asutamine	lk. 1
2. Kooli asukoht	3
3. Leisi vana koolimaja	4
4. Leisi uus koolimaja	8
Lahkhelid asukoha küsimuses	9
Koolimaja ehitamisest loobumine	10
Asi liigub siiski	11
Uued raskused asukoha pärast	12
Koolimaja nurgakivipanek	14
Ehitustööde kulgemine	15
Valla isikumaksust	17
Ehitustööde edaspidine käik	18
Milline see maja oli	22
Klassidevaheline liikuv vahesein	23
Uue koolimaja avamisaktus	25
Karl Grepp'i mälestused	26 - 26e
5. Kooli maa-ala	27
Nende maa-alade visand-skeem	29
6. Kooli inventar	30
7. Kooli õppevahendid	35
8. Kooli raamatukogu	38
9. Koolikursus ja klassid	41
10. Mõnda Leisi valla koolidest	42
11. Kordamisnädal	42
12. Eelkooliealiste koduõpetus	43
13. Kool kahekomplektilisena	47
14. Mihail Matvei p. Vapper	48
15. Kodanliku Eesti esialgne koolikorraldus	49
16. Saarlaste laste tööjõu kasutamine	52
17. Peeter Ivani p. Altosaar	55
18. Eduard Juhani p. Urb	57
19. Albert Kaarli p. Seppel	59
20. Roobaka kõrgem aõgkool	62
21. Kuidas õpetaja valiti	63
22. Salme Mihkli t. Raun	68
23. Kool kolmekomplektilisena	69
24. Õpikutest	71
25. Õppetarvetest	73

26. Miina Ado t. Seppel	76
27. Kool neljakomplektilisena	77
28. Arseni (Ain) Peetri p. Altosaar	78
29. Korrapidamine koolis	79
30. Sanitaarne olukord koolis	80
31. Haigused ja arstiabi	83
32. Kool viiekomplektilisena	86
33. Lydia Hark	87
34. Akilina Lepik - Anne Altosaar	88
35. Põllumajanduslik täiendusklass	89
36. Herman Muri	91
37. Julius Kurikjan	92
38. Leisi kool 80-aastane	93
39. Kooli päevarežiim	96
40. Õpilaste riietus ja välimus	102
41. Õpilaste käitumine kooliteel	107
42. Kool kuuekomplektilisena	108
43. Jaak Jaagu p. Ait	109
44. Harald Andrese p. Vana	112
45. Alma Tõlpus	113
46. Sergei Taimla	115
47. Leisi algkooli õppejõududest	115
48. Õppejõudude kronoloogiline tabel	120

--ooOoo--

Järg teises köites.